TORTUM GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE ETNOGRAFİK ESERLER

Hayrunnisa BİLİCİ

Sanat Kuramı ve Eleştiri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

2025

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT KURAMI VE ELEŞTİRİ ANA BİLİM DALI

TORTUM GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE ETNOGRAFİK ESERLER

(Etnographic Works in Tortum Traditional Residential Architecture)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hayrunnisa BİLİCİ

Danışman: Doç. Dr. Muhammet Lütfü KINDIĞILI

Erzurum
Ocak, 2025

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Fine Arts

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Hayrunnisa Bilici tarafından hazırlanan "Tortum Geleneksel Konut Mimarisinde Etnografik Eserler" başlıklı çalışması 10/01/2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sanat Kuramı ve Eleştiri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Doç. Dr. Ahmet Yavuz YILMAZ *Necmettin Erbakan Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır
Danışman:	Doç. Dr. Muhammed Lütfü KINDIĞILI *Atatürk Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Hüseyin ELİTOK *Atatürk Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet Selim DOĞAN

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Tortum Geleneksel Konut Mimarisinde Etnografik Eserler" başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

10/01/2025

Hayrunnisa Bilici

Aslı Islak İmzalıdır

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……. sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……. sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

ÖNSÖZ

Zengin bir kültürel mirasa sahip olan Erzurum, Anadolu'da bulunan diğer şehirlerde olduğu gibi tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Çalışma Erzurum İlinin Tortum İlçesinde geçmektedir. Böyle zengin bir kültürel köke sahip olan Tortum'un geleneksel konut mimarisi dikkate alınarak, yeni konut mimarileri de dahi, evler ziyaret edilip, etnografik eserler incelenecektir. Yöre halkı misafirperver yaklaşımı ile evlerinde bulunan geleneksel eşya, kap kaçaklarının tanımlarını fotoğraf ve çizimler eşliğinde, kullanım alanları hakkında ki bilgileri aktarılacaktır. Yapılan saha çalışmasında eserler hakkında elde edilen bilgiler değerlendirilerek, bu eserlerin tarihsel süreci hakkında bilgi verilecektir.

Tortum ilçesinde geçmişten günümüze kadar gelmiş geleneksel eserleri daha iyi tanıtabilmek adına yapmış olduğum tez çalışması sırasında öncelikle bana ilgilerini eksik etmeyen danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Muhammed Lütfi KINDIGILI' a teşekkürlerimi sunarım. Fedakârlığıyla her konuda arkamda bir güç olarak görüp, sığındığım, eğitim hayatımda bana hep destek olan Annem ve Babama teşekkürlerimi iletirim.

Hayrunnisa BİLİCİ

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TORTUM YÖRESEL KONUT MİMARİSİNDE ETNOGRAFİK ESERLER

Hayrunnisa BİLİCİ

Danışman: Doç. Dr. Muhammed Lütfü KINDIĞILI

Ocak 2025, 291 Sayfa

Çalışmada Erzurum İli Tortum İlçesi konut mimarilerinde bulunan etnografik eserler detaylarıyla ele alınmıştır. İncelenen eserler madeni, ahşap, dokuma, giyim, işlemecilik diye başlıklar halinde gruplandırılmıştır.

Saha çalışmasının yürütüldüğü Tortum İlçesinin, başta Erzurum İli olmak üzere tarihleri ve coğrafik özellikleri anlatılmıştır. Ardından geçmişte Anadolu Türk evi tipinin şekillenmesindeki etkiler belirtilerek, aslını hiç bozmadan halen devam ettiği Tortum yöresi geleneksel konutlarında gözlemlenmiştir. Yörede incelenen geleneksel konutların tanımları verilerek ardından katalog bölümü ele alınmıştır.

Katalog bölümünde eserler tespit edildiği mahallenin altında tanımlanmıştır. Başta mahallenin genel bilgileri, ardından kataloglar halinde eserler incelenmiştir. Katalog bölümünde daha çok eserin kullanım alanları, tarihleri, ölçüleri, fotoğraflarıyla birlikte çizimleri bulunmaktadır. Eserlerin çoğu günümüzde halen kullanılmaya devam ettiği izlenilmiştir.

Ele alınan etnografik eserlerin genel tanımları ön bilgi olsun katalog öncesi ayrıca anlatılmıştır. Yapılan bu çalışma Tortum geleneğini, yaşayış şekillerini belirtmek adına çalışma hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tortum, Geleneksel, Konut, Etnografik, Eser, Kültür

ABSTRACT

MASTER THESIS

ETHNOGRAPHIC WORKS IN TORTUM TRADITIONAL RESIDENTIAL ARCHITECTURE

Hayrunnisa BİLİCİ

Advisor: Assist. Prof. Dr. Muhammet Lütfü KINDIĞILI

January 2025, 291 pages

In this study, ethnographic works found in the residential architectures of the Tortum district of Erzurum were discussed in detail. The examined works are grouped under the headings of metal, wood, weaving, clothing, and embroidery.

The history and geographical features of the Tortum district, especially Erzurum province, where the field study was carried out, are explained. Then, the effects on the shaping of the Anatolian Turkish house type in the past were stated and it was observed in the traditional houses of the Tortum region, where it continues without damaging its original form. Descriptions of the traditional houses examined in the region are given and then the catalog section is discussed.

In the catalog section, the works are defined under the neighborhood where they were found. First, general information about the neighborhood and then the works in catalogs were examined. In the catalog section, there are mostly drawings and usage areas of the works, their dates, measurements, and photographs. It has been observed that most of the works continue to be used today.

General descriptions of the ethnographic works discussed are also explained before the catalogue, as preliminary information. This study has been prepared to indicate the Tortum tradition and ways of life.

Keywords: Tortum, Traditional, Housing, Ethnographic, Artifact, Culture

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI ii
ÖNSÖZ iii
ÖZ iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
ŞEKİLLER DİZİNİ viii
BİRİNCİ BÖLÜM 1
Giriş 1
Araştırmanın Amacı ve Kapsamı 1
Araştırma Yöntemi 1
İKİNCİ BÖLÜM 3
Erzurum ve Tortum'un Tarihçesi ve Coğrafyası 3
Erzurum ve Tortum'un Coğrafyası 3
Erzurum ve Tortum'un Tarihçesi 5
Tortum ve Köylerinde Geleneksel Konut Mimarisi 12
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 56
Tortum Geleneksel Konut Mimarisinde Etnografik Eserler 56
Madeni Gereçler 61
Ahşap Gereçler 66
Dokuma 69
İşlemecilik\El İşleri 70
Giyim 71
Toprak ve Taş Gereçler 72
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 75
Katalog 75
Bahçeli (Samsor) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 75
Aşağı Katıklı Serdarlı (Küçükdere) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 79
Şenturt (Kisha) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 94
Akbaba (Şepik\Şipek) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 121
Aksu (Ahbisor) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 124
Bağbaşı (Haho) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 131

Cihanlı Mahallesi (Maskur) Etnoğrafik Eserler Kataloğu 143
Çamlıca Mahallesi (Liskav-ı Süfla) Etnoğrafik Eserler Kataloğu 146
Dikmen (Sürbahan) Mahallesi, Etnografik Eserler Kataloğu 150
Esendurak(Sağır) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 158
Kaleboynu (Çagırnis) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 160
Tortum Kalesi (Kaledibi) Mahallesi Etnoğrafik Eserller Kataloğu 179
Pehlivanlı (Vıhik) Mahallesi Etnoğrafik Eserler Kataloğu 182
Yukarı Katıklı\Serdarlı (Ödik) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 187
Yamankaya (Hınzorik-İ Ulya) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 189
Yukarısivri (Lisgav-ı Ulya) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 201
Ziyaretli (Hosbirik) Mahallesi, Etnografik Eserler Kataloğu 205
Vişneli (İğik\Ekik) Mahallesi Etnoğrafik Eserler Kataloğu 209
Yumaklı (Bar) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 212
Yellitepe (Kasrik) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 216
Tortum Merkez (Nehah), Alparslan Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu 225
BEŞİNCİ BÖLÜM 244
Karşılaştırma ve Değerlendirme 244
Ahşap Gereçler 250
Dokuma 250
İşlemecilik 256
Giyim 260
Değirmen Taşı 262
Toprak Kaplar 265
SONUÇ 268
KAYNAKÇA 270
KAYNAK KİŞİLER 275
İNTERNET KAYNAKÇASI 275
ÖZGEÇMİŞ 278

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. *Asya Çadır Tipi Örneği* 22
Şekil 2. *Türk Çadırı Stili Kümbet* 22
Şekil 3. *Kaledibi Mahallesi, Eski Konutlardan Duvara Gömme Ocak Nişi* 23
Şekil 4. *Kaledibi Mahallesi, Eski Konutlardan Duvara Gömme Ocak Nişi* 23
Şekil 5. *Kaleboynu Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevinin Kırlangıç Örtü Birimi* 24
Şekil 6. *Kaleboynu Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevinin Kiriş Yastığı* 24
Şekil 7. *Serdarlı Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevinin Sofası* 25
Şekil 8. *Şenyurt Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevi* 25
Şekil 9. *Esendurak Mahallesi, Bağımsız Tek Mekân Olarak Tandır Evi* 26
Şekil 10. *Şenyurt Mahallesi, Ana Mekândan Ayrı Avlu, Merek, Oda vb. Birimlerle Bitişik Olarak Tandırevi,* 26
Şekil 11. *Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Tek Katlı Sofasız Ev* 27
Şekil 12. *Şenyurt, Cumhuriyet Mahallesi, Hıram Yokuşu Üstü, Tek Katlı Sofasız Ev* 28
Şekil 13. *Serdarlı Mahallesi, Keleyanı Küme Evler, Konut, sofaya acılan giriş kapısı ve karşılıklı birimler halinde yer alan odalardan oluşmaktadır* 28
Şekil 14. *Bağbaşı Mahallesi, Ahşap Teras Balkon* 29
Şekil 15. *Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Ahşap Balkon* 29
Şekil 16. *Kaledibi Mahallesi, Moloz Taş Örgülü Konut Mimari* 30
Şekil 17. *Şenyurt Mahallesi, Uzun Kalaslarla Yüksekçe Tutulan, Saç Örtülü Çatı* 31
Şekil 18. *Tortum Kale Köyü, Konuta Bitişik Seki, Oturma Yeri* 31
Şekil 19. *Tortum Kalesi, Bir Konutun Önünde Yer Alan Seki, Oturma ve Dinlenme Yeri* 32
Şekil 20. *Cihanlı Mahallesi, El Edevatları Konulan Ceferlik* 32
Şekil 21. *Cihanlı Mahallesi, Bir Konut Yanında Yer Alan Tuvalet Birimi* 33
Şekil 22. *Esendurak Mahallesi, Konutun Yanında Yer Alan Tuvalet Birimi* 34
Şekil 23. *Mera Konutlarından Görüntüler* 35
Şekil 24. *Kaledibi Mahallesi, Bir Merek, Toprak Dam Örtüsünün Dıştan Görüntüsü* 35
Şekil 25. *Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Merek Birimli Yapı* 36
Şekil 26. *Kaleboynu Mahallesi, Eski Konuttun Ahşap Tavanı* 36
Şekil 27. *Şenyurt, Konaklıgilin Mahallesi, Konutun Toprak Dam Örtüsü* 37
Şekil 28. *Erzurum Paşabey Konağında Bulunan Loğ Taşı* 37
Şekil 29. *Şenyurt Bağlara Girişte, Yeni Konut, Prefabrik Ev* 38

Şekil 30. *Şenyurt, Bağlara Giriş, Yeni Konutlardan Görüntüler* 38
Şekil 31. *Şenyurt Bağlar, Yeni Konut* 39
Şekil 32. *Şenyurt Bağlara Girişte, Yeni Konut* 39
Şekil 33. *Esendurak Mahallesi, İki Katlı Konak Tipi Ev* 40
Şekil 34. *Cihanlı(Maskur) Mahallesinden Bir Konut Mimarisi, Üst Katı Ev Alt Katı Kilar Olarak Kullanılmaktadır* 40
Şekil 35. *Cihanlı(Maskur) Mahallesi Konutlarından Görüntüler, Üst Katı Ev Alt Katı Kilar veya Ahır Olarak Kullanılmaktadır* 41
Şekil 36. *Kaleburnu (Çarnis) Mahallesinden Bir Konut, Alt Katı Kiler Olarak Kullanılmaktadır* 41
Şekil 37. *Cihanlı(Maskur) Mahallesinden Bir Konutun Hemen Yanında Yer Alan, Alt Katı Ahır Üst Çatısı Merek Yapı Birimi* 42
Şekil 38. *Kaleboynu Mahallesi, Kırlangıç Örtülü Evin Duvara Monte Tereklerinden Görüntüler* 42
Şekil 39. *Serdarlı Mahallesi, Fatma Feyyaz Evi, Kırlangıç Örtüsü* 43
Şekil 40. *Kaleboynu Mahallesi, Geleneksel Konutların Tandır Bacaları* 43
Şekil 41. *Kaleboynu Köyü, Geleneksel Konutun Toprak Damından Tandır Bacası Çıkışı* 44
Şekil 42. *Kaledibi Mahallesi, Geleneksel Konutların Tandır Bacası* 44
Şekil 43. *Şenyurt Mahallesi Eski Bir Konutun Pencere Demir Korkulukları* 45
Şekil 44. *Bağbaşı, Menderes Mahallesi, Taş Evin Pencere Korkulukları* 45
Şekil 45. *Şenyurt Mahallesi, Bir Evin Zırzalı Tahta Kapısı* 46
Şekil 46. *Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Bir Evin Zırzalı Tahta Kapısı* 46
Şekil 47. *Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Bir Evin Zırzalı Tahta Kapısı* 47
Şekil 48. *Kaleboynu Mahallesi, Konutların Giriş Kapılarında Bulunan Halka Tutacaklar* 47
Şekil 49. *Şenyurt Mahallesi, Bir Evin Bahçe Tırhıç Kapısı* 48
Şekil 50. *Kaleboynu Mahallesi, Hakkı Akyürek Evi, Konutun Giriş Kapısının Önünde Yer Alan Tırhıç* 48
Şekil 51. *Esendurak Mahallesi, Konutun Giriş Tırhıçı* 49
Şekil 52. *Şenyurt Mahallesi, Bahçe Tırhıç Kapısı* 49
Şekil 53. *Kaleboynu Mahallesi, Muhammed Köksal Evi, Konuttun Kurna Üzerinde Bulunan Mazgal Penceresi* 50
Şekil 54. *Kaleboynu Mahallesi, Fethullah Aydın Evi, Mazgal Penceresi* 51
Şekil 55. *Kaledibi Mahallesi, 200 Yıl Önce Hastane Olarak Kullanılan Yapının Ön Cephesi* 52
Şekil 56. *Kaledibi Mahallesi, 200 yıl öncesi yapının toprak damından sıralı kirişleri* 52

Şekil 57. *Kaledibi Mahallesi, 200 Yıl Öncesi Yapının Duvarında Bulunan Hatılın Yakından Görüntüsü* 53
Şekil 58. *Kaledibi Mahallesi'nden Kevser Hancı Hanım'ın Evi ve 200 Yıl ve Öncesi Yapının Uzaktan Görüntüsü* 53
Şekil 59. *Kaledibi Köyü, Kesme Taşlı Evlerden Görüntüler* 54
Şekil 60. *Cihanlı Köyü, Kesme Taşlı Konut* 54
Şekil 61. *Kaleburnu Mahallesi Kesme Taşlı Ev* 55
Şekil 62. *Esendurak Mahallesi, Tek Birimli Taş Evin Üstüne Farklı Birimler Eklenmesi (Kaba Yonu Taş-Düzgün Sıva Dolgulu Taş-Tuğla Taş)* 55
Şekil 63. *Katalog No. 1'in Fotoğrafı* 76
Şekil 64. *Katalog No. 2'nin Fotoğrafı* 77
Şekil 65. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 78
Şekil 66. *Katalog No. 4'ün Fotoğrafı* 78
Şekil 67. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 79
Şekil 68. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 80
Şekil 69. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 81
Şekil 70. *Katalog No. 4'ün Fotoğrafı* 82
Şekil 71. *Katalog No. 5'in Fotoğrafı* 83
Şekil 72. *Katalog No. 6'nın Fotoğrafı* 84
Şekil 73. *Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi* 85
Şekil 74. *Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi* 86
Şekil 75. *Katalog No. 9'un Fotoğraf ve Çizimi* 87
Şekil 76. *Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimi* 88
Şekil 77. *Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi* 89
Şekil 78. *Katalog No. 12'nin Fotoğrafı* 90
Şekil 79. *Katalog No. 13'ün Fotoğrafı* 91
Şekil 80. *Katalog No. 14'ün Fotoğrafı* 92
Şekil 81. *Katalog No. 15'in Fotoğrafı* 93
Şekil 82. *Katalog No. 16'nin Fotoğrafı* 94
Şekil 83. *Katalog No.1'in Fotoğraf ve Çizimleri* 96
Şekil 84. *Katalog No.2'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler* 97
Şekil 85. *Katalog No.3'e Ait Fotoğraf ve Çizimler* 98
Şekil 86. *Katalog No.4'e Ait Fotoğrafı* 99
Şekil 87. *Katalog No.5'e Ait Fotoğraf ve Çizimler* 100
Şekil 88. *Katalog No.6'ya Ait Fotoğraf ve Çizimler* 101

Şekil 89. *Katalog No.7'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler* 102
Şekil 90. *Katalog No. 8'e Ait Fotoğraf ve Çizimler* 103
Şekil 91. *Katalog No. 9'a Ait Fotoğraf ve Çizimler* 104
Şekil 92. *Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimler* 105
Şekil 93. *Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi* 106
Şekil 94. *Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi* 107
Şekil 95. *Katalog No. 13'ün Fotoğraf ve Çizimi* 108
Şekil 96. *Katalog No. 14'e Ait Fotoğrafı* 109
Şekil 97. *Katalog No. 15'e Ait Fotoğraf ve Çizimler* 110
Şekil 98. *Katalog No. 16'ya Ait Fotoğraf* 111
Şekil 99. *Katalog No. 17'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler* 112
Şekil 100. *Katalog No. 18'e Ait Fotoğrafı* 113
Şekil 101. *Katalog No. 19' a Ait Fotoğrafı* 114
Şekil 102. *Katalog No. 20'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler* 115
Şekil 103. *Katalog No. 21'e Ait Fotoğraf ve Çizimler* 116
Şekil 104. *Katalog No. 22'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler* 117
Şekil 105. *Katalog No. 23'e Ait Fotoğraf ve Çizimler* 118
Şekil 106. *Katalog No. 24'ün Fotoğrafı* 119
Şekil 107. *Katalog No. 25'e Ait Fotoğraf ve Çizimi* 120
Şekil 108. *Katalog No. 26'ya Ait Fotoğrafı* 121
Şekil 109. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 122
Şekil 110. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 123
Şekil 111. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 124
Şekil 112. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 125
Şekil 113. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 126
Şekil 114. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 127
Şekil 115. *Katalog No. 4'e Ait Eserin Fotoğrafı* 128
Şekil 116. *Katalog No. 5'e Ait Eserin Fotoğrafı* 129
Şekil 117. *Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi* 130
Şekil 118. *Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi* 131
Şekil 119. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 132
Şekil 120. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 133
Şekil 121. *Katalog No. 3'e Ait Eserin Fotoğrafı* 134
Şekil 122. *Katalog No. 4'e Ait Eserin Fotoğrafı* 135
Şekil 123. *Katalog No. 5'e Ait Eserin Fotoğrafı* 136

Şekil 124. *Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi* 137
Şekil 125. *Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi* 138
Şekil 126. *Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi* 139
Şekil 127. *Katalog No. 9'un Fotoğraf ve Çizimi* 140
Şekil 128. *Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimi* 141
Şekil 129. *Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi* 142
Şekil 130. *Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi* 143
Şekil 131. *Katalog No. 1'e Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi* 144
Şekil 132. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 145
Şekil 133. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 146
Şekil 134. *Katalog No. 1'e Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi* 147
Şekil 135. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 148
Şekil 136. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 149
Şekil 137. *Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi* 150
Şekil 138. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 151
Şekil 139. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 152
Şekil 140. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 153
Şekil 141. *Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi* 154
Şekil 142. *Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi* 155
Şekil 143. *Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi* 155
Şekil 144. *Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi* 156
Şekil 145. *Katalog No. 8'in Fotoğrafı* 157
Şekil 146. *Katalog No. 9'un Fotoğrafı* 158
Şekil 147. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 159
Şekil 148. *Katalog No. 2'ye Ait Eserin Fotoğrafı* 160
Şekil 149. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 161
Şekil 150. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 162
Şekil 151. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 163
Şekil 152. *Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi* 164
Şekil 153. *Katalog No. 5'e Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi* 165
Şekil 154. *Katalog No. 6'ya Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi* 165
Şekil 155. *Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi* 166
Şekil 156. *Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi* 167
Şekil 157. *Katalog No. 9'un Fotoğrafı* 168
Şekil 158. *Katalog No. 10'un Fotoğrafı* 169

Şekil 159. *Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi* 170
Şekil 160. *Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi* 171
Şekil 161. *Katalog No. 13'ün Fotoğraf ve Çizimi* 172
Şekil 162. *Katalog No. 14'ün Fotoğraf ve Çizimi* 173
Şekil 163. *Katalog No. 15'in Fotoğraf ve Çizimi* 174
Şekil 164. *Katalog No. 16'nın Fotoğraf ve Çizimi* 175
Şekil 165. *Katalog No. 17'nin Fotoğraf ve Çizimi* 176
Şekil 166. *Katalog No. 18'in Fotoğraf ve Çizimi* 177
Şekil 167. *Katalog No. 19'un Fotoğraf ve Çizimi* 178
Şekil 168. *Katalog No. 20'nin Fotoğraf ve Çizimi* 179
Şekil 169. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 180
Şekil 170. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 181
Şekil 171. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 182
Şekil 172. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 183
Şekil 173. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 184
Şekil 174. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 185
Şekil 175. *Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi* 186
Şekil 176. *Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi* 187
Şekil 177. *Katalog No. 1'in Fotoğrafı* 188
Şekil 178. *Katalog No. 2'nin Fotoğrafı* 189
Şekil 179. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 190
Şekil 180. *Katalog No. 2'nin Fotoğrafı* 191
Şekil 181. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 192
Şekil 182. *Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi* 193
Şekil 183. *Katalog No. 5'in Fotoğrafı* 194
Şekil 184. *Katalog No. 6'ya Ait Eserin Fotoğraf* 195
Şekil 185. *Katalog No. 7'nin Fotoğraf* 196
Şekil 186. *Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi* 197
Şekil 187. *Katalog No. 9'un Fotoğrafı* 198
Şekil 188. *Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimi* 199
Şekil 189. *Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi* 200
Şekil 190. *Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi* 201
Şekil 191. *Katalog No. 1'in Fotoğrafı* 202
Şekil 192. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 203
Şekil 193. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 204

Şekil 194. *Katalog No. 4'ün Fotoğrafı* 205
Şekil 195. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 206
Şekil 196. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 207
Şekil 197. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 207
Şekil 198. *Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi* 208
Şekil 199. *Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi* 209
Şekil 200. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 210
Şekil 201. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 211
Şekil 202. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 212
Şekil 203. *Katalog No. 1'in Fotoğrafı* 213
Şekil 204. *Katalog No. 2'nin Fotoğrafı* 214
Şekil 205. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 215
Şekil 206. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 216
Şekil 207. *Katalog No. 1'in Fotoğrafı* 217
Şekil 208. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 218
Şekil 209. *Katalog No. 3'ün Fotoğrafı* 219
Şekil 210. *Katalog No. 4'ün Fotoğrafı* 220
Şekil 211. *Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi* 221
Şekil 212. *Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi* 222
Şekil 213. *Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi* 223
Şekil 214. *Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi* 223
Şekil 215. *Katalog No. 9'un Fotoğrafı* 225
Şekil 216. *Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi* 226
Şekil 217. *Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi* 227
Şekil 218. *Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi* 228
Şekil 219. *Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi* 229
Şekil 220. *Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi* 230
Şekil 221. *Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi* 231
Şekil 222. *Katalog No. 7'nin Fotoğrafı* 232
Şekil 223. *Katalog No. 8'in Fotoğrafı* 233
Şekil 224. *Katalog No. 9'nin Fotoğrafı* 234
Şekil 225. *Katalog No. 10'un Fotoğrafı* 235
Şekil 226. *Katalog No. 11'in Fotoğrafı* 236
Şekil 227. *Katalog No. 12'nin Fotoğrafı* 237
Şekil 228. *Katalog No. 13'ün Fotoğrafı* 238

Şekil 229. *Katalog No. 14'ün Fotoğrafı* 239
Şekil 230. *Katalog No. 15'in Fotoğrafı* 240
Şekil 231. *Katalog No. 16'nin Fotoğrafı* 241
Şekil 232. *Katalog No. 17 'nin Fotoğrafı* 242
Şekil 233. *Katalog No. 18 'in Fotoğrafı* 243

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmada Erzurum İli Tortum İlçesindeki ait konut mimari yapılarında kullanılmakta olan madeni gereçler ahşap gereçler, dokuma, işlemecilik\elişleri ve toprak kaplar etnografik açıdan incelenmiştir. Gezilen köylerdeki nüfusun şehirlere göç etmesinden veya ev sahibinin güvenlik endişelerinden ötürü etnografik eserleri göstermek istenilmediği evlerde bulunmaktadır.

Çalışmada yörenin tarımda elde ettiği ürünleri nasıl değerlendirdikleri ve bunlar için hangi malzemeleri kullandıkları, aynı şekilde hayvancılıkla uğraşan kesimin süt ürünlerini hangi araçlar vasıtasıyla ürettikleri, giyim kuşam vs. gibi eşyaların alım satım yerleri belirtilerek, günümüzde modernleşmekte olan kırsal kesimin eski alışkanlıkları canlandırılmaya çalışılmıştır. Kırsaldaki geleneksel konut mimarinin genel özellikleri ve evlerde yer alan etnografik buluntuları kapsamlı bir şekilde inceleyen bir çalışmanın şimdiye dek yapılmamış olması çalışmamızın önemini ortaya koyacaktır.

Erzurum Kuzey İlçelerinde bulunan geleneksel evlerin planları, cephe düzenlemeleri, mimari elemanları, kullanılan malzeme ve malzemeye uygun süslemelerin geleneksel Türk evleri içerisindeki öneminin vurgulandığı kapsamlı çalışmalardan Sibel Aktoprak'ın "*Erzurum Kuzey İlçelerinde Bulunan Geleneksel Evler*" adlı tezine bakılabilir.

Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında, ilk olarak Erzurum İli Tortum İlçesinde bulunan etnografik eserler hakkında literatür taraması yapılmıştır. Bu kapsamda Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi yayın ağları olmak üzere Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde yayın taraması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar sonrası ikinci bölümde Erzurum başta olmakla birlikte Tortum tarihi ve coğrafyası aktarılmıştır. Ardından Tortum İlçesinin konut mimarisi hakkında bilgiler verilerek, etnografik eser tanımı nasıl yapılır kısaca anlatılmıştır. Eserler temin edildiği yerleri, yapım teknikleri ve hane halkının anlatıları göz önüne alınarak genel bir tarihlendirme yapılmıştır. Çoğu eserin asıl mülk sahipleri hayatta olmaması nedeniyle miras yolu ile akrabaları kullanmaktadır. Bu yüzdende eserlerin tarihlendirmeleri asıl mülk sahiplerinin kullandığı yıllar baza alınarak verilmiştir. Üçüncü bölümde saha çalışmasında

elde edilen etnografik eserler, malzeme yapısına göre sınıflandırılmış olup bu eserler ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Dördüncü bölümde sitil kritiği yapılmak suretiyle tarihlendirme yoluna gidilerek, eserler hem materyalleri hem de dönemleri itibarıyla kendi içerisinde tasnif edilmiştir. Eserlerin Adobe İllüstratör programıyla çizimleri gerçekleştirilerek tezin değerlendirme bölümü yazılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde bulunan katalog aşağıdaki biçimdedir.

Katalog No:

Bulunduğu Yer:

Adı:

Dönemi:

Ölçüsü:

Fotoğraf No:

Çizim:

Foto.

Katalog No..Fotoğraf ve Çizimi

Tezin beşinci bölümünde bulunan karşılaştırma ve değerlendirme başlığı altında, saha çalışması sonucu belirlenen eserler Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi Kuzey İlçeleri ile Erzurum'daki kırsal kesim bölgelerinde kullanılan benzer örneklerle karşılaştırılarak eserlerin mahiyeti çıkış noktası belirtilmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

Erzurum ve Tortum'un Tarihçesi ve Coğrafyası

Erzurum ve Tortum'un Coğrafyası

Erzurum, $40\text{-}15^0$ ve $42\text{-}35^0$ doğu boylamları ile $40\text{-}57^0$ ve $39\text{-}10^0$ kuzey enlemleri arasında kalır. Toprakları 25.006 km kare, merkez ilçelerinin alanı ise 2.892 km karedir (Akbulut, 2011, s. 36). Erzurum özellikle Orta Çağ'da Çin, Hint, Orta Asya ve İran'dan batıya gelen ticaret kervanlarının, önemli uğrak bölgesi olarak bilinmektedir. Şark bölgesinden gelen kervanlar ilk Akdeniz'e ve Basra Körfezi'ne, daha sonra Trabzon ve Karadeniz'e inmek için Erzurum'dan geçer (Konyalı, 2011, ss. 31-32).

Erzurum'da yüksek yayla iklim havası söz konusudur. En çok kar şeklinde yağış alır. Mayıs ve Haziran aylarında yağan yağmurları Erzurum halkı *kırkikindiler* diye adlandırmaktadır. Dağlarla çevrili olan şehir denizlerden gelen rüzgârları durdurduğu için kış aylarında yüksek basınç etkileri görülür (Görgünay, 1973, s. 49). Şehrin deniz konumundan yüksekliği 1850-1980 metre arasıdır. Demir yolu istasyonunun rakımı 1837 metredir. Erzurum'un sahası çok yüksek, havası soğuk, iklimi şiddetli, ziraat faaliyetleri çok az olan bölge olarak bilinmektedir. (Konyalı, 2011, ss. 31-32).

Erzurum'un bitki örtüsü steptir. Orman örtüsü çok yaygın olmadığı gibi kapladığı alan 200.000 hektardır. Doğal bitki örtüsü geven otu toplulukları ile verimsiz hale gelse de geniş araziler mera hayvancılığına uygun verimli çayırlarla kaplıdır. Erzurum akarsularıyla oldukça zengindir. Kışın yağmakta olan karın yoğunluğu akarsuları bereketlendirir. Aras, Çoruh ve Fırat Havzası'nın kaynağı Erzurum dağlarından gelmektedir (Akbulut, 2011, ss. 37-42).

Erzurum yeraltı zenginliği açısından İspir ve Pasinler çevresinde bakır madeni varlığını göstermektedir. 51 milyon ton rezervli Linyit madeni ise Aşkale, Hınıs, Horasan, İspir, Oltu, Tortum ve Pasinler ilçelerinde yer almakta olup üretim yapılmaktadır. Oltu İlçesinde manganez Aşkale'de çimento ve kiremit hammaddeleri yoğun olarak bulunmaktadır. Son olarak da meşhur Oltu taşı, Oltu'nun sınırları içinde toplamda 300 ocaktan çıkartılan bu taşlar, başta tespih olmak üzere çeşitli süs eşyası yapımında kullanılmaktadır (Akbulut, 2011, ss. 37-42).

Erzurum Ovası'nın tamamı volkanik dağlarla çevrelidir. Jeolojik acıdan Erzurum ve Kars bölgelerinde andezit ve bazalt gibi dış püskürük kayaçlar kuzeydoğuya doğru ilerleyerek Neojen lavlarıyla kaplı örtü oluşturur. Erzurum havzasını çevrelemekte olan dağlık alanlar

trakit, traki-andezit, dasit, bazalt, anglomera gibi değişik bileşim ve renkte volkanik elemanlardan meydana gelmektedir. Böylelikle Erzurum'un ikinci derece deprem bölgesi olarak da tanımlanmaktadır. Aktif faylar üzerinde yer alan bölge deprem tehlikesi altındadır. Erzurum Havzasının güneyi boyunca uzanan faylar, Palandöken Dağları'nın Kuzey etekleri ile havza arasında Kuzeydoğu-Güneybatı yönündedir. Geçmişte meydana gelen şiddetli depremler ve ova dâhilinde çıkan sıcak su kaynakları, Ilıca, Akdağ, Arzutu denilen bu faylarla meydana gelmektedir (Kayserili, 2011, ss. 40-41).

Tortum İlçe merkezi, Erzurum İl merkezine 53 km'dir. Tortum'a 19 km uzaklıkta olan Uzundere İlçesi ise 1987 yılında ilçe olarak Tortum'dan ayrılmıştır. Tortum'a bağlı olan Bağbaşı, Serdarlı, Şenyurt ve Pehlivanlı belediye örgütlü köy yerleşmelerinin yanı sıra ilçeye bağlı olan toplam 46 köy bulunmaktadır. 2022 TUİK sayfasında yeni verilere göre artık köy olarak değil, mahalle olarak isimleri geçmekte olup, toplamda 58 mahalle olarak tespit edilmiş ve düzenlenmiştir (TUİK, 2022). İlçenin Havzaları, batıdan Mescit Dağları, Doğudan Akdağlar, Güneybatıdan Dumlu Dağları ve Güneydoğudan Kargapazarı Dağları bölgeyi sınırlanmaktadır (Koday, Erhan, 2009, ss. 47-66).

Bölge Tortum Çayı Vadisi'nde konumlanmaktadır. Tortum ilçesinin merkezi önceden Tortum Kale Köyü iken daha sonra Nihah adıyla anılmıştır. İlçe yakınlarında yapılan arkeolojik araştırmalarda bölgede yörenin prehistorik bir yerleşme özelliği sergilediğini ve Karaz kültürüne dâhil olduğunu göstermektedir (Özger, 2006, ss. 113-128). İlçe batı bölgesinde İspir, kuzey tarafında Uzundere ve Yusufeli, kuzeydoğu bölgesinde Oltu, doğu tarafında Narman, güneydoğu Pasinler, ilçeleri ile komşu konumundadır. Güneyden ise Çoruh, Fırat ve Aras Nehirlerinin kaynaklarının bulunduğu Erzurum Yaylası'nın kuzeyinde yer almaktadır (Ün, 2019, s. 8). Bölgede Karadeniz'in nemli havası ve Doğu Anadolu'nun kurak etkileri birlikte görülmektedir. Bölgede konutların düzeni daha çok vadi yamaçlarında kurulmakta olup, çoğunluklu evler toplu halde kurulmaktadır. Vadiler boyunca alüvyon toprak dere kenarları ise kolüvyal toraklar yayılış göstermektedir. Bölgede yaygın olarak kavak ve söğüt ağaçları mesken inşası için yaygındır (Kabanlı, 2022, ss. 30-47).

Anadolu'da gelişim gösteren konut mimarilerinin düzenleniş şekillerini coğrafik iklimler ve yer şekilleri belirlemektedir. Şehirlerarası coğrafik konumdan ötürü iklim farklılıkları görülebileceği gibi illerin ilçeleri arasında bile farklılıklar söz konusudur. Erzurum'un doğu ilçeleri ova özelliğine sahip, yeşillik az toprak bakımından alan oldukça geniştir. Fakat Doğu Karadeniz illeri ile komşu olan kuzey ilçeler iklim ve topoğrafya noktasında şehir merkezi ve diğer ilçelerden ayrılmakta olup, orman ve bitki türünün yoğunluğuyla farklılık göstermektedir. Karadeniz Bölgesi gibi dik yamaçların olduğu eğimli

araziye sahip olan bu ilçelerde iklim, daha ılıman etkiye sahip ve Karadeniz iklimi arasında geçiş sahasındadır (Önal, 2023, ss. 333-352).

Erzurum ve Tortum'un Tarihçesi

Erzurum Kalkolitik ve Tunç çağından bu yana tarihi süreç içerisinde birçok kültürün geçiş noktası olmuştur. Önemli ticaret yollarının merkezi olarak bilinmektedir. Birçok farklı medeniyetlere kucak açmıştır. Bölge birçok savaşa maruz kalmış, halkı katledilmiş, göç etmeye zorlanmış, birçok tarihi kalıntıları yıkılmış, yok edilmiştir (Yurttaş, vd. 2024, s. 1). Bölgenin tarihi hakkında derin bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Bu yüzdende 1942-1944 tarihleri arasında Karaz bölgesinin çevre yerlerinde kazı araştırmaları yapılmış. Bölgede yapılan araştırmalar Ankara Etnografya Müdürü teşviki ile yürütülmüştür. İncelemelerde yoğunlukla Urartu medeniyetine ait bulgulara ulaşılmıştır (Koşay, 1984, ss. 7-8). Ayrıca Anadolu topraklarında yoğun olarak Paleolotik çağa ait eserlerin bulunduğu gibi Erzurum şehri ve çevresinde de yoğun bir şekilde buluntularına ulaşılmaktır. Özellikle bölgenin tahmini 25 km kuzey doğusunda Dumlu Köyü'nün çevresinde Paleolitik çağa ait iki adet Sheelleen bulunmuştur (Koşay, 1984, s. 12).

MÖ 3. binde Erzurum şehri Karaz kültürüne kapılarını açarken, MÖ 2. binde Hayaşalıların bölgesi olarak anılmıştır. Daha sonra bölgede Hurri kültürü yayılış göstermiştir. MÖ 1. binde Erzurum bölgesi Urartu devleti sınırları içerisine dâhil edilerek, bölgedeki yerleşim alanları kale ve yazıtlarla gösterilmiştir (Yurttaş, vd. 2024, s. 1-3).

Erzurum Ovasında ilk olarak şehirleşmenin Karaz Köyü olduğu, bugünkü Erzurum'un ise daha çok bir garnizon hükmünde olduğu belirtilir. Bölgeye ilk yerleşen insanların hangi dili kullandıkları hangi millete mensup oldukları ve bölgeye ne ad verdikleri hakkında net bilgiler vermek oldukça güçtür. Romalıların istilasına uğramadan önce, bölgeye Ermeniler "Karin, Karna, Garin" adlandırmıştır (Konyalı, 1960, s. 23).

Erzurum 'da yapılan yüzey araştırmalarda bulunan seramik kaplar, bölgenin Roma hâkimiyeti altında kaldığının kanıtı olarak gösterilmektedir. Erzurum ve çevre Roma hâkimiyeti altında kalmasının ardından Bizanslıların eline geçmiştir (Yurttaş, vd. 2024, s. 3).

Doğu Roma imparatorluk dönemlerinde bölge Theodosiopolis olarak adlandırılmıştır. Türkler bölgede yerleşim gören Erzen-i 1048-1049 yıllarında fethettikten sonra Erzen ovasındaki halkın bir kısmı Theodosiopolis'e sığındığı için Erzen ismi bölgeye verilmiştir. Ancak Erzen adında başka bir yerleşimle karışmasın ve Anadolu'ya ait olduğu belli olsun diye Erzen'in sonuna Rum ekini konulmuştur (Yurttaş, vd. 2008, s. 1).

Erzurum'un ilk kurulduğu dönemler hakkında net bilgiler bulunmasa da, Anadolu topraklarına yapılan İran saldırılarına karşı 415-422 yılında kurulmuş olduğu düşünülmektedir (Yurttaş, vd. 2008, s. 1). Milattan önce 1. asırdan, milattan sonra 395 yılına değin büyük Roma imparatorluğu hâkimiyeti altında kalan bölge daha sonra Bizans devletinin hâkimiyetine girmiştir. Ardından şehir Arap devletleri arasında mücadelelere tanıklık etmiştir (Akgün, 1955, s. 8). Bölgenin tüm çevresi Hz. Osman döneminde Habib bin Mesleme komutasındaki kuvvetler tarafından 653 yılında ele geçirilmiştir. Ardından Müslümanlar doğu ve kuzey bölgelerine akınlar yapmışlardır. 686 yılında bölge Bizans ordusunun eline geçer. 751 yılında bölgeye kuşatmalar yapan Bizans ordusuna karşı şehir büyük direnme göstermiştir. Ermenilerin de Bizans devletine yardım etmesiyle iki yıl boyunca savaş devam etmiş ve tekrardan bölgeyi Bizanslılar ele geçirmiştir. Bölgeyi katleden Bizans ordusundan tekrar geri almak için Halife Mensur 756 yılında şehre İslam ordusu gönderir. Abbasi halifesi Mehdi billah bölgeye gönderdiği Türk birliklerini Erzurum Kalesi'ne yerleştirerek askeri hâkimiyet kazanmışlardır. Bir asır boyunca bölgede hâkimiyet süren Abbasi halifeleri ayrıca Anadolu topraklarında ve Kafkasya'da İslamiyet'i yaymışlardır (Yurttaş, vd. 2024, s. 3-4).

Bölge birçok sayıda göç alması ve Abbasî halifesinin güçsüzleşmesi nedenleriyle, Bizans'ın Doğu Valisi Yuannes 949 yılında İslam kuvvetlerini mağlup edip tekrar bölgede hâkimiyet kurmuştur (Kayserili, 2011, s. 68).

415-651 yılları arası Bizanslıların bölgedeki hâkimiyeti uzun sürmedi (Kayserili, 2011, s. 68). 1071 yılında Malazgirt'te yenilen Bizans ordusu Gürcü asıllı Gregorios 'un hâkimiyeti altına girmiştir. Sonuç böyle olsa bile Sultan Alparslan Erzurum ve çevresinin tüm tarım topraklarını Emir Saltuk'a vermiştir. Erzurum şehrinde böylelikle Türk hâkimiyeti kesin olarak başlamış. Saltuklular Malazgirt zaferinden sonra kurulan ilk Türk beyliğidir. Saltuk beyliğinin başkenti Erzurum Anadolu'nun en kalabalık ticaret merkezi olmuştur. Ayrıca Kars, Bayburt, Oltu, Tortum Tercan, Pasinler'de Saltuk beyliğinin sınırları içinde yer alarak, bu şehirlerde ve ilçelerde kaleler inşa etmişlerdir (Yurttaş, vd. 2024, s. 5). Şehirde bir asırdan fazla hâkimiyet süren Saltuklu devletine ait iki kitabe günümüze ulamıştır. Kitabeler biri tepsi minaresinin üzerinde bulunmaktadır. Diğer kitabe Pasin ilçesinde Micingert köyünde ki bir konutun üzerinde bulunmaktadır (Eğilmez, 2012, ss. 96-97). Gürcülerin İslam kentlerine savaşlar açması ve Erzurum bölgesini tehdit etmesi Saltuklu devletinin yıkılmasına zemin hazırlamış. 1202-1230 tarihleri Saltuklardan sonra ikinci Türk hanedan Selçuklu devletidir.

Selçuklu Türklerinin ortaya çıkışı ile Bizans devletinin eski gücü zayıflamış. Bölgede ki Arap devletlerine ait buluntular silinmiş (Eğilmez, 2012, ss. 76-78). 1157 yılında Anadolu'da hâkimiyet süren Büyük Selçuklu devleti kollara ayrılarak, Anadolu Selçuklu

dönemi başlamış. Büyük Selçuklu döneminde Erzurum ve Kars bölgesinin nüfusunda büyük oranda artış görülmüş. Birçok yapı inşa edilmiş. Anadolu Selçukluların bu başarıları ardından Gürcülerin ve Ermenilerin kışkırtmalarıyla Moğol tehlikesi başlamış. Moğollar ilk hedef gördüğü Erzurum şehrini 1242 yılında kuşatmıştır (Kayserili, 2011, s. 72-73).

Moğol istilasına uğrayan Selçuklu devletinin hâkimiyeti zayıflar (Eğilmez, 2012, s. 133). Moğollar Anadolu'daki birçok insanı ve hayvanı katledip, değerli hazineleri yağmaladılar (Eğilmez, 2012, s. 137). 1308 tarihinde Anadolu Selçuklu devleti İlhanlı devletine bağlanır. İlhanlılar bağımsız olduklarını göstermek adına sikke basmışlardır. İlhanlıların ani bir boşluğundan yaralanmak isteyen nüfuslu beyler Erzurum ve çevresinde mücadelelere girmiştir. 1335 tarihi İlhanlıların yıkılışı olarak bilinmektedir (Yurttaş, vd. 2024, s. 7). İlhanlı devletinin yıkılması Anadolu'nun birçok bölgesinde karışıklıkların çıkmasına neden oldu. Erzurum bölgesi Emir Hacı Togay'ın yönetimine geçti. 1340 yılında yönetimi Şeyh Hasana devreden Emir Hacı Togay, halkın birçok konuda zorluklar çekmesine sebebiyet verdi. Yönetimi güçlenen Şeyh Hasan'ın yönetiminde halk hoşnut değildi. Çobanlı askerleri istedikleri şekilde hareket ediyor ve halkın malına el koyuyordu (Eğilmez, 2012, s.151).

Ardından şehir Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerinin mücadelelerinde büyük tahribata uğramıştır. 1385 tarihinde şehir Karakoyunluların eline geçmiştir. Otuz beş yıl boyunca Erzurum şehri Akkoyunluların elinde kalmıştır (Yurttaş, vd. 2024, ss. 7-8). 14. ve 15. yüzyıl arası hüküm süren Karakoyunlular Erzurum bölgesinde de hâkimiyetleri yoğundu. Erzurum ve Diyarbakır bölgesi Oğuz Han'ın torunu Türe Beg'in yönetimindeydi. Bu dönemlerde Erzurum'un Köprüköy ilçesindeki Avnik kalesi gözde yerlerden biri olarak bilinmektedir. Yüksekçe bir tepede konumlandığı için Bardız, Zivin ve Micingert gibi ortaçağ kaleleri ile birbirlerini rahatça gözetleyebiliyor ve iletişim sağlayabiliyordu. Günümüzde kale Güzelsu adıyla anılmaktadır. Etrafındaki otlak alanlarda birçok koyun şekilli mezar taşı bulunduğu ve zamanında Ermeniler tarafından tahrip edildiği bilinmektedir. Türkmen ailesinden biri olan İskender'in sadece gayesi Kara Yülük Osman'dan geçiş izni almaktı. Akkoyunlular sert tepki göstererek İskender tarafından mağlup olmasına neden oldu (Eğilmez, 2012, ss. 154-160). Otuz beş yıl süresince şehirde hâkimiyet kuran Akkoyunluların ardından bölge ıssızlaşır. 1502 yılından sonra Erzurum şehri Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran bölgesine gidiş geliş güzergâhı üzerinde bulunur (Yurttaş, vd. 2024, s. 8).

Çaldıran savaşının ardından 1514 yılında Doğu Anadolu Osmanlı idaresi altına girer (Yurttaş, vd. 2024, s. 8). Osmanlı hâkimiyetine giren Erzurum şehri öncesinde uğradığı ağır tahribatı Kanuni döneminde büyük oranda onarmıştır. Eyalet merkezi olarak gelişen Erzurum, Tebriz ticaret yolu üzerinde olmasıyla statüsünü arttırmıştır. İran savaşları sırasında bölge

erzak depolamada görev üstlenmiş. Bu sırada 1590 yılında İran ile antlaşma yaparak bir süreliğinde bölgeyi koruma altına almış olsalar da sürekli tehdit altında kalan Erzurum'un yeniçeri askeri birliğinin koruması altında tutulması gerekiyordu. Bölgede yaşayan halk ile anlaşmazlıklar yaşayan yeniçeriler şehir halkına baskılar düzenlemiş. Celali ayaklanması ile Erzurum tekrar iktisadi anlamda çöküş yaşar. İran bu kargaşadan faydalanmak isteyerek, bölgede tehditlerini arttırır. 18. yüzyılın ilk yarısında başlayan İran savaşlarıyla stratejik olarak önemini yeniden ön plana çıkarmıştır. III. Selim Nizam-ı Cedid Ordusunun masraflarını karşılamak ve vergileri toplamak istese de halk göç verdiği için vergiler düzenli toplanamamış. Askeri birlik çiftçilikle uğraşarak bölgede ki gücün zayıflamasına sebep olmuş. İran bölgenin güçsüzleştiğini görünce 30.000 toplu ordusuyla Erzurum'a savaş açmış. Bu savaşlar sırasında Ruslar Osmanlılara rakip olarak ortaya çıkar. İki ülke ile mücadeleye giren Erzurum şehri 28 Temmuz 1823 yılında imzalanan Erzurum antlaşması ile İranlılarla yapılan savaş son bulmuştur. Zayıflayan şehri Ruslar işgal altına almaya çalışsa da 1829 tarihinde Edirne Antlaşması ile şehri serbest bırakmışlar (Yurttaş, vd. 2024, ss. 8-12).

Ruslar Osmanlı devletine karşın savaşları devam etmekteydi. Kaleboğazı hedef alarak Kötek, Karakilise, Veli Baba ve Eleşkirt dolaylarından taarruza başlayarak Erzurum'a yönelmişlerdi. Erzurum'un ilçesi Köprüköy'de büyük tahribatlar meydana getirmişler. Bölgeye destek sağlayan güney mevzilerindeki askerler olmak üzere ölüm oranı 5000'e ulaşmış. 1916 tarihinde Rus ordusu doğu cephesine saldırarak Erzurum başta olmak üzere Erzincan ve Trabzon'u hedef aldılar. Ardından Muş ve Bitlis şehirlerini ele geçirdiler. 1917 yılında çıkan ihtilal Rus devletinin sonu oldu. Kendi içinde karışıklık yaşan Ruslar savaştan çekilme kararı aldılar (Karataş, 2018, ss. 50-51).

Bölgedeki Ruslar Ermeniler ile birlikte Erzurum'da bulunan Müslüman halka zülüm etmekteydi, şehri yağmalayıp pek çok kıymetli sanat eserlerini götürerek, cami ve türbeleri yıkmışlardır. Rusya'da 1917 yılında çıkan ihtilal Erzurum için kurtuluş olarak bilinmektedir. Kazım Karabekir Paşa Kumandasında ki Türk birlikleri 12 Mart 1918 de şehri Ermenilerden kurtarmıştır (Yurttaş, vd. 2024, ss. 8-12). Şehir kurtarılmış olsa bile Ermenilerin bölgede bıraktığı enkazın kalkması hayli zordu. 1. Dünya Savaşı sırasında Erzurum ve Erzincan ili vilayet statüsüne kavuşmuştur (Karataş, 2018, s. 56).

Erzurum şehri Osmanlı dönemi ve öncesi tarihi acıdan önemi büyük olduğu gibi Cumhuriyet kurulduktan sonrada siyasetini korumuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Milli mücadele yıllarında Erzurum'la ilişkisi güçlenmiş. Osmanlı devleti 1. Dünya savaşının ardından imzaladığı Mondros ateşkes anlaşmasının sert maddeleri Ermenilerin ayaklanmasına neden oldu. Halk kendi kendini savunmak için çeşitli cemiyetler açmıştır. Bu cemiyetlerden

ilki Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti olarak bilinmektedir. Ardından Mustafa Kemal Paşa heyeti düzenlenerek 1919 yılında kongre açılmış ve böylelikle Türk Milli Mücadelesi verdiği Milli hedefler belirtilmiştir. Bu yıllardan sonra nüfusta artış görülmüş, hizmet ve eğitim güçleşmiştir. 2 Eylül 1993 yılında büyük şehir unvanı kazanmış, doğunun en gelişmiş şehir statüsüne kavuşmuştur (Yurttaş, 2024, ss. 12-14).

İlde toplam 20 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler; Aşkale, Aziziye (Ilıca), Çat, Hınıs, Horasan, İspir, Karaçoban, Karayazı, Köprüköy, Narman, Oltu, Olur, Palandöken (merkez ilçe), Pasinler, Pazaryolu, Şenkaya, Tekman, Tortum, Uzundere, Yakutiye'dir (merkez ilçe).

İshak Küçük Yıldız'ın *"Tortum Çayı Havzasının Tarihi Coğrafyası"* adlı hakemli dergisinde yer alan bilgilerde:

> Tortum adı, Türk onomastiğinin bir parçası durumundadır. Kaynaklarda Tortum, Tortomi, Tortom Tortoman, Tartum, Torcon şeklinde benzer ama farklı yazılış şekilleri ile karşılaşılır. Tortum kelimesinin kökü Tor'dur. Bu da Meşkler ile birlikte Gürcü kaynaklarında zikredilen Tor kabilesinden, onların yerleştikleri bölge ve kasaba/kale adı olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Tortum kelimesinin kökeni Türkçe ile ilişkilidir. Nitekim Tori, Tiflis bölgesinde Qori Kazasında yer alan bir kentin adıdır. Türkçede Tör, yüksek dağ örüşü, derenin yukarı başındaki otlak yeri sözünden ve Gürcüce kelimenin sonuna ilave edilmiş "ii" hali olarak gösterilmektedir. Şimali Kafkasya Ter Eyaletinin Nazran dairesinde Tor Çudra dağ, Qazan Kazasında Tor, tepe anlamına gelmektedir. Osmanlı kaynaklarında ve vilayet kanunnamelerinde ise Sengistan/taşlık yer olarak isimlendirildiği geçmektedir (2001, s. 200).

Bir rivayete göre Selçuklular zamanında Saltukoğullarından İlcan (Ilgan) isimli beyin ilçenin ilk sakinlerinden birisi olmasıyla bu ismi aldığı düşünülmektedir. Bir diğer husus ise Selçuklu dilinde Tortum, bağlık, bahçelik, yeşillik yer anlamlarına da geldiği bilinmektedir (Yıldız, 2017, s. 201).

Kuzey Kafkasya'da Tortum ilçesi dağ, tepe anlamında kullanılmaktadır. Sultan Alparslan'ın Malazgirt Savaşı'ndan sonra bölgeyi Selçuklu beyleri arasında pay edilmekte ve bölgeyi bağlık, bahçelik, meyveli yer anlamında Tortum adını verdikleri bilinmektedir (Şen, 2015, s. 10). Tortum adının anlamı ve nereden geldiği konusunda birçok görüş bulunmaktadır. Bu görüşler, bölgenin özellikleri acısından bakarsak birçok yönüyle uymaktadır. Bölgenin tüm çevresi dağlık, kayalık ve birçok dik tepeden oluşmaktadır. Tortum ilçesi Erzurum'un diğer ilçelerine oranla daha çok bağlık, bahçelik ve oldukça yeşilliktir. Verimli toprağı ve iklim şartları birçok kabilenin buraya yerleşmesini cazip kılmıştır. Adını tarihte yaşamış olan kabilelerin verdiği de büyük olasıdır. Tortum Çayının bölge için önemi büyüktür (Yıldız, 2017, s. 201).

Tortum ilçesi 1920'li yıllarda Nihah ismi ile geçmektedir. İlçe Merkezi Çoruh Havzası'nı Erzurum'a bağlayan ana yol güzergâhında bulunmasından dolayı uygun görülmektedir. Bölgeye en eski yerleşim tarihi M.Ö. 4 bin yıllarına kadar indirilmektedir. Hitit kaynaklarına göre bu tarihin sonlarında Huri kültürünün etkisindeki bölgede Hayaşa ve Azzi Krallığı, bölgedeki en eski tarihin temelini oluşturmaktadır (Şen, 2015, s. 6-7).

Tortum'un ilk yerleşim izleri Kalkolitik çağlara kadar iner. Erzurum yakınlarındaki Karaz, Pulur, ve Güzelova'da yapılan kazı incelemelerinden hareketle, elde ettikleri buluntuların Karaz kültürü özelliklerini yansıttığını tespit etmişlerdir. MÖ 3. bin yılda Huri kültürü etkisi altında olan Tortum ilçesi ilerleyen zamanlarda Huri halkının bölgeden göç etmesi ile Hayaşa adındaki siyasi örgüt bölgeye yerleşmiş. Hayaşa örgütü topraklarını Kuzey Doğu Anadolu illerinden Erzurum, Giresun, Rize'ye kadar yayar. 13. ve 9. yüzyıllar arası Asur devleti bölgenin zengin yataklarından faydalanmak için sömürüler düzenlemişlerdir. Bu seferlere son verilmesi için başlatılan Uruatri-Nairi Konfedrasyonu Urartu devletinin başlangıcı olmuştur. Birçok araştırmacı Urartu'nun Arkaik Çağı olarak tanımlamış (Küçükyıldız, 2020, ss. 405-406).

Urartu çağının ardından bölge MÖ 5 yüzyıla değin pers imparatorluğunun hâkimiyeti altında kalmıştır. Bölgede Çoruh vadisi 4. ve 1. yüzyıllarda Medlerin eline geçmiştir. İskender imparatorluğu yıkılmasının ardından Selefkoslar devleti himayesinde Erzincan, Erzurum, Tortum, Kars, Muş Van toprakları içerisinde Armenya Devleti kurulmuştur. Milattan sonra 1. yüzyılda Tortum bölgesine Pontuslar hükmetmiş. Cınıvız mezhepli Roma topluluğu Tüm Doğu Anadolu'yu kendi himayesi altına almıştır. Tortum İlçesi bir süre Bizans hâkimiyeti altında kalmıştır. Bizanslılar Sasani devletiyle mücadeleye girmiş, güvenlik açısından bölgede kaleler inşa etmiş. Sasani devleti Bizans'ı zayıflatmış ve 387 yılında bölgeyi ikiye bölünmesine neden olmuş. Bölgede yaşayan Ermeniler Rumlar ile derebeylik şeklinde yaşamaya başlamış (Ün, 2019, ss. 10-11).

6. yüzyılda Arap akınlarına maruz kalan bölgeyi Abbasi Halifesi Mensur tarafından Tortum'u Bizanslıların elinden almıştır. 9. yüzyılda Ortodoks mezhebi Tortum ve bütün Tayk'ı kuşatmıştır. İberya Kralı bölgede hâkimiyetini yaymış, çevre ilçelere kiliseler inşa etmiş. İlerleyen yıllarda bölgede ilk ciddi akımı Selçuklulardan Çağrı Bey tarafından yapılmış. Selçuklular bölgedeki hâkimiyetini korumak ve Gürcü krallığını yıkmak için akınlar düzenlemiş, ancak 1071-1230 yılları arası idari yönden zayıflayan Selçuklu devleti hâkimiyetini Bağrat sülalesine devretmiş. Bölgeye gelip yerleşen Türkler ile Gürcüler birlikte Acara, Şavşat, Ardanuç, Oltu, Tortum ve Kars çevresinde yerleşim görmüşlerdir (Ün, 2019, ss. 12-13).

Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat 1220- 1237 tarihlerinde Gürcistan'ı fethederek Nihah bölgesini hâkimiyeti altına almıştır (Ün, 2019, s. 14).

Türkler ilk olarak 1064 yılında Aniyi kuşatmış. Ardından 1071 yılında tüm Doğu Anadolu'yu hâkimiyeti altına almış. Anadolu'da yaşayan Hıristiyan halk dinlerini özgürce yaşamalarında serbest bırakılarak, Müslümanlarla aynı cizye vergisi ödemeye muaf tutulmuş (Özkan, 2013, s. 15).

Osmanlı döneminde Tortum'un kuzeyinde yer alan Akçakale Şehzade Selim tarafından idare edilmiş. II. Beyazıt, Selim'in bölgede hâkimiyetine izin vermemesi üzerine bölge yeniden Gürcü idaresine girmiş. Erzurum Beylerbeyliğinin düzenlenmesinin ardından Tortum kalesi fethedilmiş. Bölgenin tamamı 1549 tarihinde, Gürcistan'a düzenlenen seferler sırasında Osmanlı devletinin idaresine geçmiş. Tortum ilçesi 15 Eylül 1549'da Dulkadirli Ali Bey'e devredilmiş. Tortum bu tarihlerden 1579 yılına kadar sancak olarak kalmış. Yurtluk ve ocaklık olarak bölge anılmış. Kanuni döneminde 9 sancaktan biri olarak bilinmektedir. 1915 yılına değin Türklerin yurdu olan Tortum ilçesi, Rus işgallerinden 12 Mart 1918 yılında tam anlamıyla kurtulmuştur (Özkan, 2013, s. 16).

Erzurum Tortum ilçesinin nüfusu önceki yıllara göre %13 oranla, 2.286 miktar rakamda azalış görülmektedir. Büyükşehir yasası nedeniyle köyler mahalle olarak kayıtlara geçmektedir. İlçede toplam 58 mahalle bulunmaktadır. Kayıtlı arşivlere yeni isimleri ile kayda geçmektedir. Ömer Toraman'ın hazırladığı *"835 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Tortum Kazası"* adlı kitabında ki bilgilere göre beldelerin eski isimleri kayıtlıdır, bunlar;

> Erzurum eyaletinde ilk nüfus sayımı H.1251-M.1835 yıllında hesaplanmaktadır. Tortum kazası 1835 yılları kullanılan köy isimlerinin Gürcü ve Ermenice kökenli olduğu düşüncesi nüfus sayım defterinde adların doğru algılanmasını güç kılmaktadır. Bu adları eski ve yeni isimleriyle şu şekilde aktarılmaktadır: Kisha (Uncular-Şenyurt), Kisha Kapusu (Derekapı), Aburnis (Suyatağı), Avşin (Cömertler), Ahbirik (Yazyurdu), Mazkisor (Cihanlı), Çağirnis (Kaleboynu), Ahcirik (Derinpınar), Gökdere (Gökdere), Viritkig-Verinkig (Uzunkavak), Pethar (Aktaş), Kazarens (Taşbaşı), Şepik-Şibek (Akbaba), Hınzorik-i Ulya (Yamankaya), Hinzorik-i Süfla (Taşoluk), Bar (Yumaklı), Tortum (Tortumkale), Eğrek- Ekrek (Demirciler), Ahisor- Ahpisor (Aksu), Beşinkos- pişingöz (İncedere), Çineçor- Çinasor (Çardaklı), Liskav-ı Ulya (Yukar Sivri), Karanis-Koganis-Kogans (Peynirli), Hosbirik (Ziyaretli), Dankar (Kırmalı), Zinavar (Kazandere) Poçnes- Poçens (Alapınar), Kasrik (Yellitepe), Migos- Moğos (Ballı), Sağır (Esendurak), Mahalle-i Ribat-ı Sağır (Kemerkaya), Çiftlik (Çiftlik), İğik-Ekik (Vişneli), Vank-Haşutvank (Meydanlar), Vartişin-Varticin-Varçin (Çakıllı), Norşin (Karlı), Vaktanos (Tipili), Kiğık- Keğik (Kapıkaya), Küçükdere (Aşağı Katıklı- Serdarlı), Liskav-ı Süfla (Çamlıca), Nehah (Tortum), Moğiçor (Tatlı su), Ağasar-Ağasor (Kireçli), Tiv (Çağlayan), Zıhik (Balıklı), Hars (Ulubağ), Oşek- Öşk (Gölbaşı), Cala-Çala (Çaybaşı), Osit-Oset (Erikli), Oşekvank-Oşvank (Çamlıyamaç), Üngüzek (Dikyar), Othas (Kirazlı), Vıhik (Pehlivanlı), Eşkisor (Sapaca), Sürbahan (Dikmen), Hartha (Cevizli), Ödik (Yukarıkatıklı-Serdarlı), Azort (Uzundere), Haho (Bağbaşı), Karinkos (Yağcılar), Sohtorot (Doruklu) (2023, ss. 21-22).

Tortum ve Köylerinde Geleneksel Konut Mimarisi

İnsanlık tarihindeki en önemli devrimlerden birisi olan yerleşik hayata geçiş ile birlikte karşılaşılan kavramların başında günümüzde ev ya da konut olarak kullanımına devam eden mesken gelmektedir. İlk çağlardan bu yana ev kavramı insanlığın barınma ve bir arada olma isteği düşünceleriyle oluşmuştur (Gündoğdu, 2010, s. 27).

Mesken, asgari şartlarda çok küçük boyutlarda olabileceği gibi anıtsal ölçülere de ulaşabilmektedir. Mesken kavramını yalnızca ev/konut karşılığı olarak değil, aynı zamanda çok farklı yapı tipleri için de kullanmak mümkündür. Bu kapsamlı karşılığında tanıtımların yapılmasında coğrafi özelliklerin ve sosyolojik yapının göz ardı edilmemesi oldukça önemlidir (Gündoğdu, 2010, s. 32).

Tarihte evlerin ilk ortaya çıkışı Cilalı taş devrine dayanmaktadır. Mağara, ağaç oyuğu içlerinde yaşam süren insanoğlu kendi ihtiyaçlarını üretebilecek konuma ulaşması ile artık kendi oturacağı evi inşa etmeye başlamıştır. Evler yoğunlukla kerpiçten yapılırdı. Düz damlı inşa edilen ev stili günümüze kadar devam etmiş. Orta Asya evler iki tiptedir. Biri portatif, diğeri daimi olandır. Portatif olanlar çadırlar, daimi olan ise saraylar olarak bilinmektedir. Çadırların bir diğer adı "Yurt" olarak anılmaktadır (Sağlan, Yurttaş, 2020, ss. 407-408).

Türkler, konargöçerliğin bir sonucu olarak gündelik hayatın odak noktasına birçok işleviyle vazgeçilmezleri olan ve uy, oyak, kerek, gerge ve çedir gibi isimlerle andıkları çadırı almışlardır (Doğan, 2017, s. 120).

Orta Asya'da yaşayan Türklerin çadırlarının kuruluşu ve düzeni hakkında bilgiler şu şekildedir; çadırlar çevre duvarı ve üst örtüsü olmak suretiyle iki bölümden oluşmaktadır. Çadırın çevre duvarı, sırımlarla çapraz bir biçimde bağlanarak "kerege" denilen 2 m veya 2.50 cm uzunluktaki ahşap kafes şekilli pano biçimindedir. Tepe örtüsünde "çangarak" isminde kenarlarında birçok delikten oluşan kasnak bulunmaktadır. Bu bölümde "tüynlük" adı verilen keçe kumaşından yapılmış açılır kapanır şekilde tasarlanan paça deliği bulunmaktadır. Çadırların tek giriş kapısı bulunmakta olup, tıpkı tüynlük gibi keçeden rulo tarzda kıvrılmış açılır kapanır biçimde tasarlanmıştır. Giriş kapısının karşısında "tör" denilen duvara yük, sandık, at koşum takımları, kılık kıyafetlerin bulunduğu bohçalar dizili halde bulunur. Mahrem düşüncesi ile kilim örtüler bu yüklerin önüne çekilir. Yataklar genellikle sol tarafta bulunur. Yatağın sağ tarafına elbiselerin asıldığı askılık bulunur (Üstün, 2018, ss. 190-191).

Çadırın yapılışı:

Biçim bakımından birçok farklı türü bulunan çadırların en basit örneği uzun sırıkların birbirine çapraz şekilde bağlanarak konik şeklinde olanlarıdır. Konik şekilli çadır 14 direğin

tek noktada birleştirilerek, alt kısmını daire haline getirilmesiyle oluşmaktadır. Konik biçimli olsa bile tepe kısmında hafif açıklıklar bırakılır (Şahin, C. 2016, ss. 28-29).

Türk kavimleri arasında en sıklıkla tercih edilen "yurt" adındaki çadırlardır. Bu çadırlar kurulacağı yere ölçü atılarak hazırlanır. Yere daire çizilir. Çadırın yan kanatları yani "kerege" ler dairenin etrafında dizilir. Ardından tavan çatkısı oluşturulur. "Uk" adındaki eğik değnek keregelere bağlanır. Bu ukların ucu havalandırma bacası yani "Tüynlük" daire şeklindeki açıklıkta son bulur. Çadırın son aşaması ise üstünün örtülmesidir. Kafesin üzerini "çiy" adında hasır bir örtü ile kaplarlar. Bu örtünün de üzeri "başkur" adında dokuma ile sarılır. Bu dokuma hafif ve uçabilir olduğu i.in üzerine keçeler ile kapatılır. Giriş kapısı da ağır ve açılıp kapanması kolay olsun diye keçeden yapılır. Yazları sıcaklarda bu ağır keçeler kaldırılır. Çadırın üst açıklığı keçe kumaşından tasarlanan Tüynlük ile kapalıdır. Çadırın üzerinde madenden hazırlanmış hayvan figürleri (geyik, aslan, vd.) "Töz" yer alır (Şahin, C. 2016, ss. 29-31).

Türkler ev eksenli geleneklerini İslami dönemde de devam ettirmişlerdir. Ancak beyt, seken ve mesken kavramları daha çok kullanılır olmuştur. Orta Asya'daki çadırlar ve iç düzeni, Anadolu Türk odasının da kaynağını meydana getirmektedir. (Şekil 1). Çadır ve düzenlemesi kümbet mimarisiyle de ilişkilendirilmektedir (Şekil 2). Ayrıca Türklerin kullandığı çadırların iç düzeni (orta mekânda toplanma bakımından) Anadolu Türk evinin iç düzeniyle benzer özellik göstermektedir (Sağlam, Yurttaş, 2020, s. 408). Orta Asya Türklerinin kullandığı çadır düzeni ile Türk evi plan tipini karşılaştırılarak ilerletilirse:

Türk çadırlarındaki ocak sistemine "korluk" denmektedir. Bu sistem çadırın tam ortasında yer almaktadır. Çadırın ortasında taşınabilir mangal ve maltız tarzında ocaklar kullanılmaktadır Çadırın tepesinde açılır kapanır keçe kumaşından kapanmış "tünlük" diye isimlendirilen havalandırma bacası bulunmaktadır (Doğan, 2017, s. 118). Konutlardaki tandırlar ve niş şeklindeki ocaklar, bu geleneğin devamı olarak görülmektedir (Şekil 3-4), (Şahın, 2016, s. 31). Çadırların iç düzeni inançlara bağlı kalarak oluşmaktadır. Yatakların bulunduğu yere duvar görevi gören perdenin örtülmesi mahremiyeti, gelen erkek misafirlerin oturduğu sekilerin bayanların oturduğu mekândan ayrı oluşu gibi birçok özellik inanca bağlı kalarak kurulmaktadır. Çadırlarda duvarlara asılmakta/serilmekte olan yün ya da keçe örgü ve örtüler veya halı kilim gibi dokumalar Anadolu geleneksel konut mimarisinde de kullanmışlardır. Gerekli malzemelerin sakinleri tarafından elde edildiği dokuma türü örnekler hem işlevsel olarak kullanılmış hem de dekoratif öge olarak kullanılmışlardır. Bu eserlerin üzerindeki figür ve motifler de geçmiş günlük yaşam ile din ve mitoloji hakkında ipuçları vermektedir (Alkaç, 2022, s. 42-44). Son olarak Türk evi oluşumu tıpkı çadırlarda ki gibi

doğaya ve yaşama bağlı kalarak düzenlenmiştir. Konut mimarilerde estetik kaygı bulunmaz, daha çok çadırlar gibi fonksiyonel tutum sergiler. Konutların tasarımı içten dışa doğru ve insan boyutlarında düzenlenmiştir (Sağlam, Yurttaş, 2020, s. 409).

Genel bilgilerin ardından çalışma sahası içerisinde kalan konut örneklerinin değerlendirilmesine geçilebilir. Çalışmaya konu olan konut örnekleri Erzurum komşu ilçeler ile mukayese edilerek incelenmiştir. Tez çalışmasında Tortum mahallelerinde yer alan konutlar ve etnografik eşyalar konu edinilmiştir. Mahallelerde bulunan geleneksel konutların birçoğu terk edilmiş ve harap durumundadır. Araştırma esnasında karşılaşılan zorluklardan birisi de geleneksel konut örneklerinin sahipleri tarafından yalnızca yaz aylarında kullanılması ve dolayısıyla senenin büyük bir bölümünde kilitli kalmasıdır. İçerisine girilebilen evler ve içerisindeki etnografik eserler yerinde incelenmiştir. Metruk halde olan ya da bahsedildiği üzere kilitli olan evler ve etnografik eserleriyle ilgili bilgiler ise ev sahiplerine ulaşılarak sözlü mülakatlar yoluyla edinilmiştir. Geleneksel konutlarda bulunan ve geçmişte kullanılan eserlerin çok büyük bir bölümü günümüzde kullanılmadıkları için atılmış veya satılmıştır. Geleneksel olarak kullanım gören bu araç gereçlerin yerini günümüzde modern muadilleri almıştır. Bu tespitlerden sonra konu kapsamında çalışma sahasındaki geleneksel konut mimarisi hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Tez kapsamında kırsalda incelenen geleneksel konut mimarilerinin en belirleyici plan özellikleri sofa ve tandırevleridir. Tandırevleri iki katlı olsa dahi giriş katlarında şekillenmektedir. Sofa ise iki katlı konutlarda odaların konumlanmasında belirleyicidir (Aktoprak, 2024, s. 685).

Tortum ve köylerindeki geleneksel konut mimarisi plan özellikleriyle kendi içerisinde tandırevi ve sofasına göre gruplanmaktadır.

İlk grupta tandır evine göre şekillenenler; 1-Ana mekânın içinde bir birim olarak tandır evi, 2-Avlu merek, oda vb. birimlerle bitişik olarak tandır evi, 3-bağımsız tek mekân olarak tandır evi, 4- Ana mekândan ayrı fakat avlu, merek, oda vb. birimlerle bitişik olarak tandırevinden oluşmaktadır (Aktoprak, 2024, s. 690).

1-Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandır evi;

Bu grupta değerlendirilen tandır evleri evin ana mekânının içerisinde yer almaktadır. Tandır evine genellikle avludan geçilir (Aktoprak, 2024, s. 691).

2-Avlu, Merek, Oda vb. Birimlerle Bitişik Olarak Tandır evi;

Bu grup dâhilindeki tandırevleri ana mekân ile bağımlı olmakla birlikte giriş kapısı müstakil olarak planlanmıştır. Yan yanan dizilen birimlerin her biri bağımsız girişlere sahiptir. Tandırevi sokak ile doğrudan ilişkilidir (Aktoprak, 2024, s. 692).

3-Bağımsız Tek Mekân Olarak Tandırevi;

Bu planda ana giriş kapısı doğrudan tandırevine açılmaktadır. Yeme içme, oturma, yatma ve misafir ağırlama gibi bir evin tüm fonksiyonları bu mekânda karşılanmaktadır. Giriş kapısı müstakil olan tandırevi sokak ile doğrudan ilişkilidir (Aktoprak, 2024, s.694).

4- Ana Mekândan Ayrı Fakat Avlu, Merek, Oda vb Birimlerle Bitişik Olarak Tandırevi;

Bu plan tipinde değerlendirilen evler, ana mekandan ayrı bir alana inşa edilmiştir (Aktoprak, 2024, s. 694).

Bölgede tespit edilen ana mekânın içinde bir birim olarak tandırevi Serdarlı Mahallesi, Fatma Feyyaz Evi, Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hacı İsmail Akyürek, Hakkı Akyürek, Hazıka Aydın Evi (Şekil 5-6-7), Şenyurt Mahallesi Mükerrem Özkan Evi (Şekil 8) ve Aksu Mahallesi Mevlüt Boztaş Evi bu plan tipinde yapılmış olan evlerdir (Aktoprak, 2024, s. 432).

Avlu, merek, oda, vb. birimlerle bitişik olarak tandırevi plan tipinde şekillenen evler Tortum Kırmalı Mahallesi İhsan Erdoğan Evi (Aktoprak, 2024, s. 522), Pehlivanlı Mahallesi Ali Koç Evi (Aktoprak, 2024, s. 449), Ziyaretli Mahallesi Bahattin Demir Evi (Aktoprak, 2024, s. 573) ve Ziyaretli Mahallesi Selami Su Evidir (Aktoprak, 2024, s. 576).

Bağımsız tek mekân olarak tandır evi, Esendurak Mahallesinde incelenmekte olup, günümüzde ki vaziyeti harap ve yıkık haldedir. Mülk sahiplerine ulaşılmamaktadır (Şekil 9).

Ana mekândan ayrı fakat avlu, merek, oda vb. birimlerle bitişik olarak tandırevi, Tortum Mahallelerinde tespit edilememekte olup, Şenyurt Mahallesi, Cumhuriyet Meydan, Rabia Kılıç Evi bu plan tipine, merek birimi ile konutun ayrı bölümden oluşu yakın örnek gösterilebilir (Şekil 10). Kuzey İlçelerinden Şenkaya'da Turnalı Mahallesi ve Yelkıran Mahallesi Kudret Bozkurt Evi bu plan tipine en iyi örneklerdendir (Aktoprak, 2024, s. 694).

İkinci grupta geleneksel konutlarda sofanın durumuna göre şekillenenler; 1- sofasız evler, 2-dış sofalı evler, 3-iç sofalı evlerden oluşmaktadır (Aktoprak, 2024, ss. 697-701).

1- Sofasız evler;

Sofasız plan tipi, Türk yerleşiminin çadırdan sonraki ilk aşaması olması sebebiyle önem arz etmektedir. Sofasız evlerin gelişimi 6.yüzyıla kadar gitmektedir. Türk evinin en

ilkel plan tipi olarak sofasız evler tek birimli ev şeklidir. Bu evler, yan yana dizilmiş odalardan oluşmaktadır. Odalar doğrudan dışa açılmakla birlikte, avlu aracılığıyla da olabilmektedir (Aktoprak, 2024, s. 697).

2-Dış Sofalı evler;

Bu plan tipinde odalar basit bir sofa ile birbirine bağlanmaktadır (Aktoprak, 2024, s. 699).

3-İç Sofalı evler;

Geleneksel Türk evleri içerisinde en çok kullanılan sofalı plan tipidir. İç sofalı plan tipinde sofanın ortaya alınıp odaların iki yana sıralanması şeklindeki oda düzenlemesinden dolayı "karnıyarık" plan tipi olarak da adlandırılmaktadır (Aktoprak, 2024, s. 701).

Tek katlı Sofasız ev, Şenyurt Yavuzlar Mahallesinde ve Şenyurt, Cumhuriyet Mahallesi, Hıram yokuşu üstünde tespit edilmiştir. Konutların cephe fotoğrafları verilmiştir (Şekil 11-12). Dış sofalı eve örnek olarak Kaleboynu Mahallesi, Muhammed Koksal Evi örnek verilebilir. İç sofalı evler "karnıyarık" plan tipli evler olarak adlandırılmakta olup (Aktoprak, 2024, s. 701) Serdarlı Mahallesi, Keleyanı Küme Evler 'de dış cepheden vaziyeti incelenmiştir. Konut, sofaya acılan giriş kapısı ve karşılıklı birimler halinde yer alan odalardan oluşmaktadır (Şekil 13).

Bölgede konut mimarilerinde incelenen eserlerden bahsetmeden önce konum itibariyle Karadeniz bölgesi geçiş noktasında bulunan Tortum yöresi geleneksel konutların; arazi yapısına göre düzenleniş şekilleri, cephe özellikleri, iç mekân birimleri, içyapı elemanları, dış mekân birimleri, dış yapı elemanları, evlerde kullanılan yapı malzemesi ve teknik özelliklerinin genel bir değerlendirilmesi anlatılacaktır.

Erzurum merkez ve güney ilçelerinde iklim şartlarının kuzeye göre daha sert olmasının bir gereği olarak konut mimarisi daha çok içe dönük özellik göstermektedir. Dolayısıyla buralardaki konutlar iç avlulu, tandır başının merkeze alındığı, ahır ve merek gibi birimlerin bitişik nizamda düzenlendiği bir halde görülürler. Seki, kiler, kurun, ocak, dolap gibi evlerin mimari ögeleri de bu düzenlemeye göre konumlandırılmıştır (Önal, 2023, ss. 339-343).

Erzurum'un Doğu Karadeniz bölümünde bulunan Tortum, Uzundere, İspir, Pazaryolu ve Oltu ilçelerinde dik yamaçlar ve eğimli araziler görülür (Önal, 2023, s. 333).

Köylerde yükselti, eğim ve yer şekilleri konut mimarilerde önemli rol oynamaktadır. Eğimli bölgeler meskenlerin de değişmesine neden olur, ancak yerin mülk sahibi kendi arsası

ve o bölgeyi yaşam alanına çevirmesi gerektiği için mesken inşasında bazı özellikleri dikkate almaktadır. Bunlar; eğim doğrultusunda inşa edilmiş olan meskenler arka yamaca yaslanmış şekilde inşa edilmesi, inşa edilen meskenin güneş ışınlarından yaralanması için, bakı durumu dikkat edilmesidir. Şehirlerde ev seçerken güney cephesi olmasına dikkat gösterilmesini de buna örnek verebilir. Konutların pencere ve kapı açıklıkları güneye bakacak şekilde inşa edilmektedir. Evler birbirine çok yakın ve sokaklarda dar şekilde düzenlenmekte olup, ayrıca vadi yamaçlarında, sırtta ve tabanında meskenlerde bulunmaktadır (Kabanlı, 2022, s. 32).

Hem coğrafi zorunluluklar hem sosyal hayatın gereksinimleri konut mimarisini de şekillendirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak kuzey ilçelerinde tandır ve ocaklar daha çok konutlardan ayrı birim halinde, bahçelerde görülür. Bunun iklimin elverişliliğiyle bağ ve bahçelerin yaygın olması ve dolayısıyla pekmez vs. ürünlerin elde edilmesi için açık alanlara duyulan ihtiyaçtır. Bahçelerin çevresi genelde taş duvar ile çevrilmiştir. Elde edilen ürünlerin kurutulması için daha çok çatılar kullanılır. Bu sebeple de evlerin çatısı toprak veya beton dam örtüden yüksek tutulacak şekilde saç ile kapatılmıştır. Bazı konutlarda çatılarda ahşaptan ambarlara da rastlanılmıştır. Bu birim, Doğu Karadeniz evlerinde çatılarda bulunan ahşap ambarlar ile benzerlik göstermektedir. Ahır ve merek birimleri de Kuzey Karadeniz ilçelerinin eğimli arazisi nedeniyle evlerden ayrı tutulmaktadır. Bu durum, Erzurum'un kuzey ilçelerindeki ahır ve mereklerin bazılarının evlerden ayrı bir birim halinde yer verilmesiyle benzer özellik göstermektedir (Önal, 2023, ss. 339-343). Benzer bir durum Erzurum evlerinde bulunan geleneksel tandır evlerinin kuzey ilçelerinde daha küçük boyutlarda düzenlenmesidir (Önal, 2023, s. 333). Tortum geleneksel evlerinin iki katlı olanlarında görülen ahşap balkonlar da Doğu Karadeniz Bölgesi evlerinin bir yansımasıdır. Benzer uygulamalar İspir ve Yusufeli'nde de görülür (Şekil 14-15).

Tortum köylerinde evler arazi düzenine göre şekillenmektedir. Evlerde yoğun olarak taş malzeme kullanılmaktadır. Malzeme olarak moloz taş görülmesinin sebebi arazi yapısı dağlık ve sulak bölgelerde yoğun taş bulunması, halkın bulunan malzemeyi değerlendirmek istemesi ve dayanıklı olduğunu düşünmeleridir (Şekil 16). Çatılar genel olarak, özellikle eski konut mimarilerinde toprak dam şeklindedir. Bölge ağaçlık olduğu için kavak ağacı ile evlerin çatılarına uzun kalaslarla saçtan yapılan çatıyı yüksekçe tutulur, bunun avantajı, köy halkı hayvancılık yapıyor ise saman koyması için veya meyve kurutma işlemleri için tercih edilmektedir. Evlerin içinde de ahşap tavan görülmekte olup beton görünüme yer verilmemiştir (Şekil 17). Genellikle evler zemine sıfır tek katlı pencere yoğun olmayacak şekilde düzenlenmektedir, köy halkı yaz kış işlerinin çoğunluğu bağ bahçede geçtiği için evler ihtiyaca yönelik pratik küçük ölçekli boyutlarda yapılmıştır. Tortum köylerinde kadınların

mutfak gereçleri bile ev dışında bahçede, ocakların yanında duvara monte edilmiş terekler üzerindedir.

Tortum'daki geleneksel evler ilk tek gözlü odalar iken, nüfusun kalabalıklaşmasıyla bu taş evlerin yanına veya üstüne kat atılarak evlerin alanını genişletilmiştir. Günün çoğu bağlık bahçede geçilir. Bahçede oturma mekânları da bulunur. Bunlar, yerden yüksek üstü kapalı sekilerdir (Şekil 18-19). Konutların yakınlarında yer alan ceferlik yani odunluk, el edevatlarını koymak için kullanılmaktadır (Şekil 20).

Tortum'daki geleneksel evlerin bahçeye ayrı bir önem verilmiştir. Mutfak yaz aylarında evlerin dışında tandır başlarında bulunur orada yemek yapılır. Tuvalet evlerin dışında etrafı kapalı kulübe halindedir. Bu kulübenin içine alafranga modelinde olacak şekilde bir metre çukur kazarak yaptıklarını, ayak koyma yerlerini tahtadan olduğunu belirtilir. Su ihtiyaçlarını çeşmelerden doldurdukları su küplerinden veya kuyulardan, su kurnalarından ibriklere doldurarak yanlarına alıp, su ihtiyaçlarını görmektedirler (Şekil 21-22).

Tortum'da sıklıkla mera yapılarına da rastlanmaktadır. Meralar da evler gibi moloz taş duvar örgülü olup ahşap direkli, ahşap tavanlı ve saç kaplı meyilli çatı ile kapatılmışlardır. Merek (samanlık) olarak da adlandırılan birimler küçük ölçeklidirler. Alt katını büyük, küçükbaş hayvanlar için ahır olarak kullanılmaktadır. Çatı ile örtü arasında kalan ara bölüm, saman yığınlarına ayrılmıştır. Çatı direklerinin yüksek yapılmasının sebebi de budur (Şekil 23-24-25). Ulaşımda yolu olmayan yerlere insan ve hayvan gücüne bağlı olarak yollar yapılmıştır. Ev ve bağlı birimlerde de malzeme temini için aynı durum söz konusudur. Evlerde kullanılan taş malzeme, mekânın mevsime göre sıcak ya da serin kalmasını mümkün kılmıştır. Tortum konut mimarisinde örtü biçimi olarak kırlangıç örtü bölgesel bir uygulama olarak dikkat çeker. Sert karasal iklim zorluğuna karşı bölgede bu tür bir örtü öteden beri tercih edilmiştir. Ayrıca kırlangıç örtülü evlerin giriş sofası ve ana mekânın yanlarında ayrı bulunan odaların üzeri düz toprak örtülüdür (Kabanlı, 2022, s. 36).

Evin zemini ve örtüsü toprak olunca ister istemez evler yoğun bir rutubet kokusuna maruz kalmaktadır. Buna pek çözüm bulunamamış bu yüzden de zaten teknolojinin gelişmesi, yolların araba geçecek düzeyde yapılması ve maddi imkânlarında düzelmesiyle köy halkı yeni yaptırdıkları konutları bu şekilde tercih etmeyerek, beton evlere yönelmektedirler. Bizzat inşasında yanında bulunan, Tortum Kaledibi mahallesinde oturan Kevser Hancı'nın toprak dam hakkındaki birkaç bilgisi şu şekildedir; kalın kesilen ağaçları kapatacakları damın boyutuna göre kesip hazırlarlar. Bunlar evin damında sırayla paralel şekilde yerleştirilir, daha sonra yassı kesilen ince tahtaları dik biçimde açıklık olmayacak şekilde kapatırlar, evin üstü kapatıldıktan sonra tahtaları hazırlama aşamasında talaşları serpiştirirler ve daha sonra üstüne

de ince elenmiş taşsız toprağı dökmektedirler. Toprak basılsın düz olsun diye eskiden loğ denilen silindir taşlar ile düzledikleri aktarılmıştır. Ayrıca bu işlerle uğraşan ustalara "ırgat" denilirmiş. Ustaların evin inşasında çalışması karşılığında ev sahibi günlük yeme içme gibi ihtiyaçlarını para yerine karşıladıkları bilgilerine ulaşılmıştır[1] (Şekil 26-27-28).

Tortum'da sert geçen kış mevsiminden korunmak için yükseltili bir alana evin 3 cephesi kapatılan, tek ön cephe açık kalacak şekilde toprağa gömülerek yapılmış konutlara rastlanmaktadır. Bu tip evler toprağın ısı yalıtması sayesinde evin soğuması önlenecek hem de sert rüzgârlara maruz kalmayacaktır. Yeni konutlarda duvarlar kalın yapılmasa da sıva ile soğuğa karşı önlem alınmaktadır. Yıllar geçtikçe köylerde yerli nüfusun konutları harabe halde iken, yeni neslin evleri şehir kültürüne yakın gelenekten kopuk ve hiçbir şekilde iklim şartları düşünülmeden prefabrik evler yapılmaktadır. Bu düzende kırsal kesimin kültürel varlıklarını silmektedir. Öyle ki bazı evler tamamen Anadolu kültüründen uzak modern düzende evlerin varlığı da mevzudur, kullandıkları mimari ögeler çok farklı ve alışığın dışında bir görüntü oluşturmaktadır (Şekil 29-30-31-32). Ayrıca iki katlı konak yapı tipi evlerin varlığı da söz konusudur. İncelenen bu evler terk edilmekte olduğu ve bu yüzdende asıl mülk sahiplerine ulaşılamadığı için hangi dönemlerde yapıldığı hakkında net bilgileri söylemek oldukça güçtür (Şekil 33).

Tortum Mahallelerinde bulunan konutlar avlulu ve tek veya iki katlıdır. Evlerin zemin katları ahır, depo ve kiler olarak kullanılmaktadır (Karpuz, 1984, ss. 11-12). Evlerin zemin katlarında yer alan ahırlar tek birim halinde düzenlenmektedir. Ahır birimlerinde genellikle pencereler yukardandır. Tek girişleri bulunmaktadır (Şekil 34-35-36-37).

Tortum'daki geleneksel konut mimari örneklerinde, mutfak veya orta avlu üzerinin kırlangıç kubbe ile kapatılması da söz konusudur. Bu örtü sistemi, ahşap kirişlerin üst üste bindirilmesi ile kare veya sekizgen biçiminde yukarı doğru daraltılarak yapılmaktadır. Kubbe biçimde oluşturulan örtünün tepesi 50 ila 60 cm boyutlarında bir tüteklik ile bitirilmektedir. Bu bölüm çıkan dumanın dışarı atılmasını sağlar. Bu durum Türk çadırın tepe noktasındaki açıklık ile aynıdır (Söylemez, 2022, s.31). Kırlangıç örtülü mekânlar yeme-içme, uyuma, oturma gibi birçok günlük faaliyetin bir mekânda yapılmasına olanak sağlar. Kırlangıç örtülü mekânda duvarlarda terekler yer almaktadır. Örtü biriminin hemen altında tandır bulunmaktadır (Şekil 38-39), (Söylemez, 2022, s. 45).

Tortum'un Mahallelerinde kırlangıç örtü birimli konutlar seyrek dağılım göstermektedir. Çoğu kırlangıç örtülü konut ayakta değildir. Metruk haldeki evlerin kırlangıç örtülü olduğu, kalan tüteklik izlerinden anlaşılmaktadır (Şekil 40-41-42). Bu haldeki evlerin

[1] Kaledibi Mahallesi, Kevser Hancı Hanım, (Görüşme Tarihi: 31. 10. 2023)

giriş cepheleri hariç diğer yüzeyleri toprağa gömülü haldedir. Taş Başı Köyündeki evler bu durumun en açık örneğidir. Bu örtü birimli evlerin varlığı hakkında harap halde bulunmakta olup, yalnız tüteklikleri gözlemlenmiştir. Tespit edilen kırlangıç örtü birimli konutlar şunlardır: Tipili Köyünde Nihat Yakuli ve Tahsin Aydemir'e ait evler (aynı köyde yıkık halde kırlangıç örtülü başka evler de görülmüştür), Akbaba Köyünde Dursun Alkan ve Fahriye Keleş evler, Kapı Kaya Köyünde Sıtkı Taş Demir ve Ünal Aydemir'e ait evler ve Tortum Uzun Kavak Köyünde İbrahim Tortum, Orhan Yıldız, İsmail Güven, Ahmet Şahin ve Emrullah Tanrı Verdi'ye ait evler (Söylemez, 2022, ss. 46-87).

Tortum'daki geleneksel konutlarda güvenlik amaçlı pencerelerinde demir korkuluklar yer almaktadır (Şekil 43-44). Giriş kapıları tahtadan ve ne çok büyük ne çok küçük olacak şekilde tek veya çift kanatla yapılmaktadır. Kilit olarak zırza diye isimlendirdikleri kilitle kapamaktadırlar (Şekil 45-46-47). İlk kapı tokmağı Kırgızistan'ın Abakan bölgesinde karşılaşılmaktadır. M.Ö. 1. binlerde kapı halkası Asya Türk ve Çin sanatında Tao Tieh adında bir maskeli masal yaratığının başı olarak da yapılıp örnek alındığı görüşleri de bulunmaktadır. Anadolu da bulunan en eski kapı tokmağı Artuklu eseri Mardin Cizre Ulu Cami kapısında bulunmaktadır. Kapı halkalarının tek görevi çekip kapamaya yaramaktadır. Bazen de bu halkaların tokmak görevi de gördüğü kapı zili olarak da vurulabileceğini de söylenebilir. Kapı halkaları Anadolu'da geleneksel tüm evlerde görülmesi muhtemel ve yaygındır (Kaya, 2010, ss. 344-345). Çalışma kırsal kesimde geçmesi üzerine, kapı tokmakları ve halkalar oldukça sadedir. Süslü ve ayrıntılı olarak tasarlanmış ve bu kapı halkaları üzerine ayrıca yayınlanan dergilerde bulunmaktadır (Şekil 48). Eskiden kapıların üzerine ev numarasını boyalarla yazılmaktaydı, şimdi ise demirler üzerine basılmış numaralar kapı yanlarında yer almaktadır. Geleneksel konutların bazılarında 'tırhıç' diye adlandırılan kapı korkulukları bulunmaktadır. Bu korkuluklar herhangi bir hayvanın içeriye kapı açık olsa da girmesini önlesin diye yapılmıştır. Bu tırhıçların kendi imkânlarınca yapılanları da hazır olanları da bulunmaktadır (Şekil 49-50-51-52). Giriş kapılarının birde hemen üstünde küçük bir pencere yer almaktadır, bunun sebebi antrenin aydınlık olmasını sağlamak olduğu bilinmektedir. Geleneksel konut mimarilerinde incelenen pencerelerin boyutları küçük veya büyük, dikdörtgen ya da kare olarak izlenmektedir. Genellikle evlerde girişinin hemen yanında yer alan kurun 'un bulunduğu oturup dinlenme yerinde aydınlatmak amaçlı yapılmaktadır (Şekil 53-54).

Kaledibi Mahallesinde bulunan bir ev oldukça dikkat çekicidir. Kevser Hancı'ya ait evin hemen yanında bulunan ev, orijinal haliyle günümüze ulaşabilmiştir. Oldukça özenli bir mimari görüntüsü olan evin Rus işgalinde Rus bir doktor tarafından hastane olarak kullanıldığı söylenmektedir. Halk arasında bu doktorun gayrimüslimleri tedavi ettiği, ancak

Müslümanları zehirlediği ya da yanlış tedaviyle öldürdüğü, bunu fark eden köylünün de Rus doktoru köylerinden sürerek attıkları anlatılmaktadır. Ev sonraki yıllarda ambar olarak kullanılsa da biri tarafından sahiplenilmemiştir. Günümüzde harap haldeki evin ön ve diğer cephe duvarlarında pencere açıklığına yer verilmemiştir (Şekil 55-56-57-58). Halk arasındaki anlatıla gelen başka bir rivayette Kaledibi Mahallesinin Zincirli Kaya olarak adlandırdıkları dağlarında, eskiden bölgede yaşayan Rus askerlerinin, Cizvit mezhepli topluluğa mutfak ocakları yaptırdıkları, Rusların Cizvitleri bu kayaların üzerinde çalıştırdıkları ve bu kayaların tepesinde yerleşik bir hayat sürdürdükleri anlatılmaktadır. Cizvit halkın, bu kayalara ayakkabısız yarı çıplak şekilde çıktıkları, çok cılız vücutlu olduklarını ve bu devasa kayalara çok hızlı hareketlerle tırmandıkları bilgileri edinilmiştir[2].

Ömer Toraman'ın "*1835 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Tortum Kazası*" adlı kitabında, 19. yüzyılda Tortum'un nüfus bilgileri:

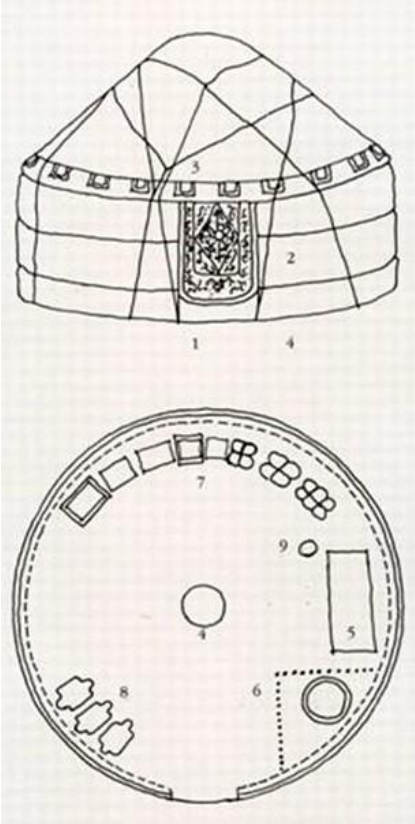
> 66 köyde, göçerler hariç, toplan 2.357 Müslüman hane kaydedilmiştir. Erkek Müslüman nüfus sayısı kadar kadın nüfusu da düşünürsek erkek nüfusu iki ile çarparak elde edilen veri toplam 14.370 hesaplanmaktadır. Gayrimüslim nüfusun da kaydedildiği sayımda Tortum kazasında 7 köyde Gayri Müslüman kayıt altına alınmıştır. 71 hanede 201 erkek nüfusu kaydedilmiştir. Bu da iki ile çarpıldığında 402 gayrimüslim nüfusa ulaşılmaktadır. Bu sonuçlara bakılarak Müslüman nüfus oranı %97,3, Gayrimüslim nüfus oranı %2,7 olarak tespit edilmiştir (2023, s.15).

Kaledibi Mahallesinde Horasan harçlı düzgün kesme taşlı başka evler de vardır. Ulaşım zor olduğu dönemlerde tercih edilen moloz taş, bu zorluğun ortadan kalkmasıyla yerini taşıma yoluyla getirtilen düzgün kesme taşlara bırakmıştır. Malzeme ev sahibi olacak kişi tarafından temin edilir ve usta çağrılır. Şehirden de getirilen ustanın yanında çırakları olsa bile köy halkının erkek fertlerinin "biz de bu eve taş taşınmasında yardım ettik" söylentisi hep olmuştur (Şekil 59-60-61-62). Yalnızca Kaledibi Mahallesi'nde değil, Tortum'un diğer köylerinde de kesme taşlı Horasan harçlı evler bulunmaktadır.

[2] Kaledibi Mahallesi, Kevser Hancı Hanım, (Görüşme Tarihi: 31. 10. 2023)

Şekil 1

Asya Çadır Tipi Örneği

(Slideplayer) Erişim Tarihi 08.11.2023

*1-Giriş, 2- Yan Örtü, 3- Üst Örtü, 4- Ateş Yeri, 5- Kerevet, 6- Bölme, 7- Sandık ve denkler, 8- Eyer ve Koşumlar, 9- Demir Askılık

Şekil 2

Türk Çadırı Stili Kümbet

(Haktanıyan, 2019)

Şekil 3

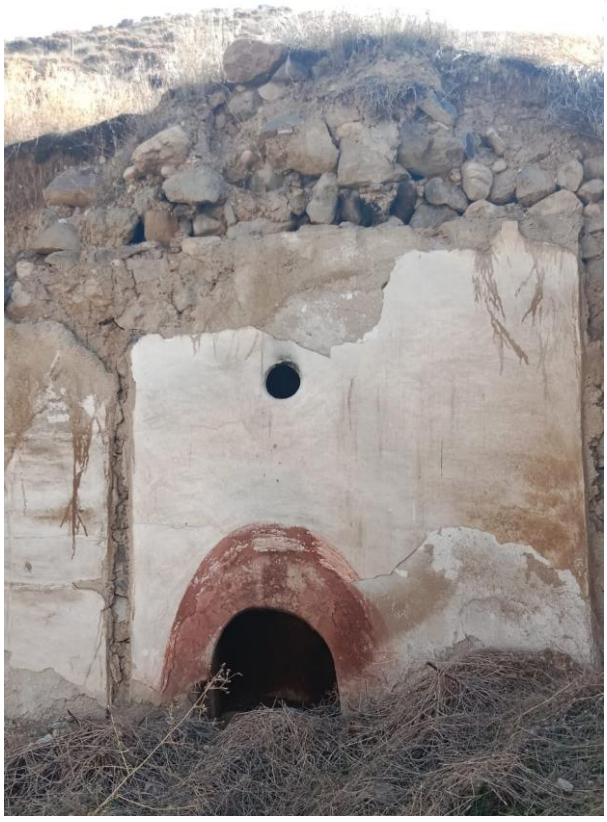
Kaledibi Mahallesi, Eski Konutlardan Duvara Gömme Ocak Nişi

(Bilici, 2023)

Şekil 4

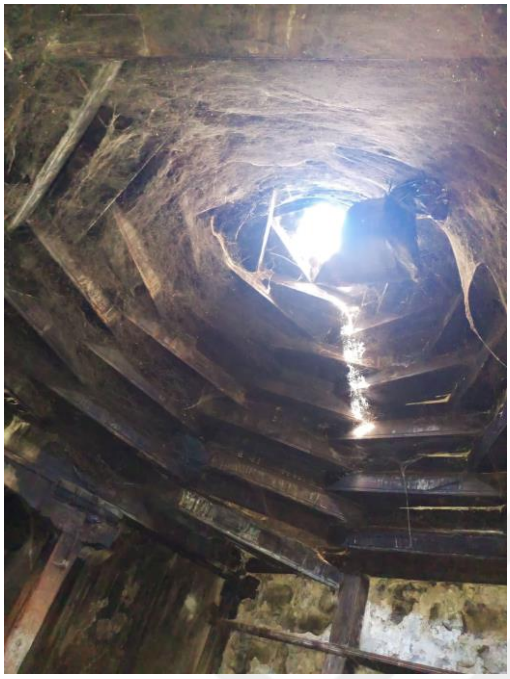
Kaledibi Mahallesi, Eski Konutlardan Duvara Gömme Ocak Nişi

(Bilici, 2023)

Şekil 5

Kaleboynu Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevinin Kırlangıç Örtü Birimi

(Bilici, 2023)

Şekil 6

Kaleboynu Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevinin Kiriş Yastığı

(Bilici, 2023)

Şekil 7

Serdarlı Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevinin Sofası

(Bilici, 2023)

Şekil 8

Şenyurt Mahallesi, Ana Mekânın İçinde Bir Birim Olarak Tandırevi

(Bilici, 2023)

Şekil 9

Esendurak Mahallesi, Bağımsız Tek Mekân Olarak Tandır Evi

(Bilici, 2023)

Şekil 10

Şenyurt Mahallesi, Ana Mekândan Ayrı Avlu, Merek, Oda vb. Birimlerle Bitişik Olarak Tandırevi,

(Bilici, 2023)

Şekil 11

Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Tek Katlı Sofasız Ev

(Bilici, 2023)

Şekil 12

Şenyurt, Cumhuriyet Mahallesi, Hıram Yokuşu Üstü, Tek Katlı Sofasız Ev

(Bilici, 2023)

Şekil 13

Serdarlı Mahallesi, Keleyanı Küme Evler, Konut, sofaya acılan giriş kapısı ve karşılıklı birimler halinde yer alan odalardan oluşmaktadır

(Bilici, 2023)

Şekil 14

Bağbaşı Mahallesi, Ahşap Teras Balkon

(Bilici, 2023)

Şekil 15

Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Ahşap Balkon

(Bilici, 2023)

Şekil 16

Kaledibi Mahallesi, Moloz Taş Örgülü Konut Mimari

(Bilici, 2023)

Şekil 17

Şenyurt Mahallesi, Uzun Kalaslarla Yüksekçe Tutulan, Saç Örtülü Çatı

(Bilici, 2023)

Şekil 18

Tortum Kale Köyü, Konuta Bitişik Seki, Oturma Yeri

(Bilici, 2023)

Şekil 19

Tortum Kalesi, Bir Konutun Önünde Yer Alan Seki, Oturma ve Dinlenme Yeri

(Bilici, 2023)

Şekil 20

Cihanlı Mahallesi, El Edevatları Konulan Ceferlik

(Bilici,2023)

Şekil 21

Cihanlı Mahallesi, Bir Konut Yanında Yer Alan Tuvalet Birimi

(Bilici, 2023)

Şekil 22

Esendurak Mahallesi, Konutun Yanında Yer Alan Tuvalet Birimi

(Bilici, 2023)

Şekil 23

Mera Konutlarından Görüntüler

(Bilici, 2023)

Şekil 24

Kaledibi Mahallesi, Bir Merek, Toprak Dam Örtüsünün Dıştan Görüntüsü

(Bilici, 2023)

Şekil 25

Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Merek Birimli Yapı

(Bilici, 2023)

Şekil 26

Kaleboynu Mahallesi, Eski Konuttun Ahşap Tavanı

(Bilici, 2023)

Şekil 27

Şenyurt, Konaklıgilin Mahallesi, Konutun Toprak Dam Örtüsü

(Bilici, 2023)

Şekil 28

Erzurum Paşabey Konağında Bulunan Loğ Taşı

(Bilici, 2023)

Şekil 29

Şenyurt Bağlara Girişte, Yeni Konut, Prefabrik Ev

(Bilici,2023)

Şekil 30

Şenyurt, Bağlara Giriş, Yeni Konutlardan Görüntüler

(Bilici, 2023)

Şekil 31

Şenyurt Bağlar, Yeni Konut

Bilici, 2023)

Şekil 32

Şenyurt Bağlara Girişte, Yeni Konut

(Bilici, 2023)

Şekil 33

Esendurak Mahallesi, İki Katlı Konak Tipi Ev

(Bilici, 2023)

Şekil 34

Cihanlı(Maskur) Mahallesinden Bir Konut Mimarisi, Üst Katı Ev Alt Katı Kilar Olarak Kullanılmaktadır

(Bilici, 2023)

Şekil 35

Cihanlı(Maskur) Mahallesi Konutlarından Görüntüler, Üst Katı Ev Alt Katı Kilar veya Ahır Olarak Kullanılmaktadır

(Bilici, 2023)

Şekil 36

Kaleburnu (Çarnis) Mahallesinden Bir Konut, Alt Katı Kiler Olarak Kullanılmaktadır

(Bilici, 2023)

Şekil 37

Cihanlı(Maskur) Mahallesinden Bir Konutun Hemen Yanında Yer Alan, Alt Katı Ahır Üst Çatısı Merek Yapı Birimi

(Bilici, 2023)

Şekil 38

Kaleboynu Mahallesi, Kırlangıç Örtülü Evin Duvara Monte Tereklerinden Görüntüler

(Bilici, 2023)

Şekil 39

Serdarlı Mahallesi, Fatma Feyyaz Evi, Kırlangıç Örtüsü

(Bilici, 2023)

Şekil 40

Kaleboynu Mahallesi, Geleneksel Konutların Tandır Bacaları

(Bilici, 2023)

Şekil 41

Kaleboynu Köyü, Geleneksel Konutun Toprak Damından Tandır Bacası Çıkışı

(Bilici, 2023)

Şekil 42

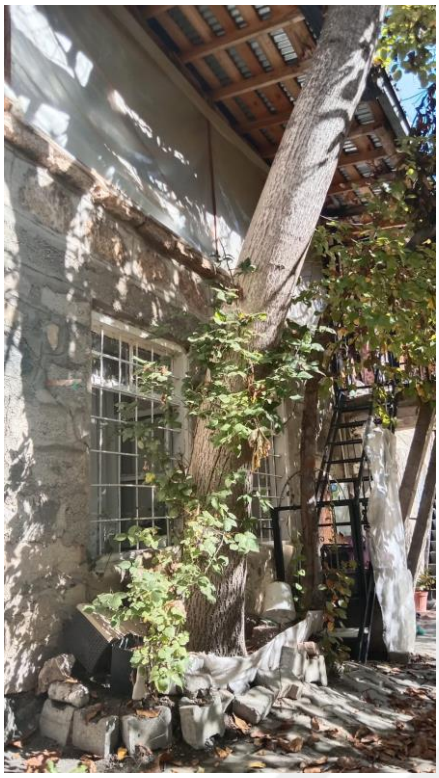
Kaledibi Mahallesi, Geleneksel Konutların Tandır Bacası

(Bilici, 2023)

Şekil 43

Şenyurt Mahallesi Eski Bir Konutun Pencere Demir Korkulukları

(Bilici, 2023)

Şekil 44

Bağbaşı, Menderes Mahallesi, Taş Evin Pencere Korkulukları

(Bilici, 2023)

Şekil 45

Şenyurt Mahallesi, Bir Evin Zırzalı Tahta Kapısı

(Bilici, 2023)

Şekil 46

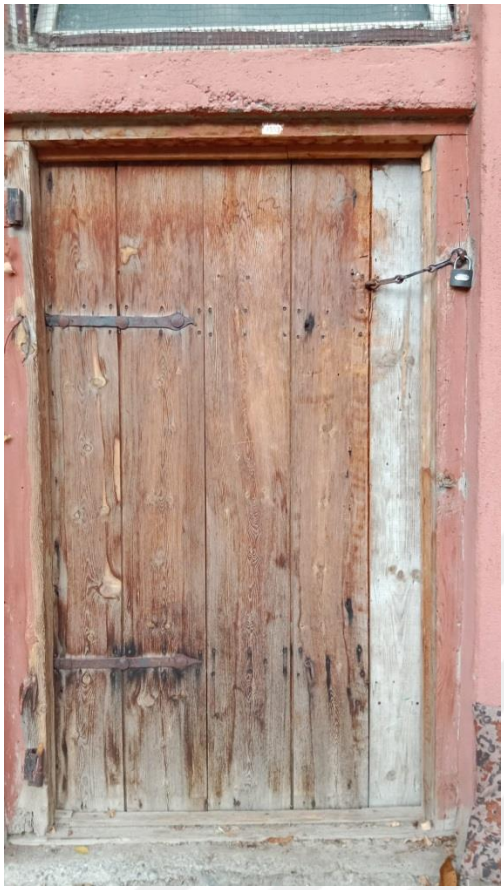
Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Bir Evin Zırzalı Tahta Kapısı

(Bilici, 2023)

Şekil 47

Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, Bir Evin Zırzalı Tahta Kapısı

(Bilici, 2023)

Şekil 48

Kaleboynu Mahallesi, Konutların Giriş Kapılarında Bulunan Halka Tutacaklar

(Bilici, 2023)

Şekil 49

Şenyurt Mahallesi, Bir Evin Bahçe Tırhıç Kapısı

(Bilici, 2023)

Şekil 50

Kaleboynu Mahallesi, Hakkı Akyürek Evi, Konutun Giriş Kapısının Önünde Yer Alan Tırhıç

(Bilici, 2023)

Şekil 51

Esendurak Mahallesi, Konutun Giriş Tırhıçı

(Bilici, 2023)

Şekil 52

Şenyurt Mahallesi, Bahçe Tırhıç Kapısı

(Bilici, 2023)

Şekil 53

Kaleboynu Mahallesi, Muhammed Köksal Evi, Konuttun Kurna Üzerinde Bulunan Alt ve Üstü Ahşap Şevli Pencere

(Bilici, 2023)

Şekil 54

Kaleboynu Mahallesi, Fethullah Aydın Evi Pasin Örtü Biriminin Penceresi

(Bilici, 2023)

Şekil 55

Kaledibi Mahallesi, 200 Yıl Önce Hastane Olarak Kullanılan Yapının Ön Cephesi

(Bilici, 2023)

Şekil 56

Kaledibi Mahallesi, 200 yıl öncesi yapının toprak damından sıralı kirişleri

(Bilici, 2023)

Şekil 57

Kaledibi Mahallesi, 200 Yıl Öncesi Yapının Duvarında Bulunan Hatılın Yakından Görüntüsü

(Bilici, 2023)

Şekil 58

Kaledibi Mahallesi'nden Kevser Hancı Hanım'ın Evi ve 200 Yıl ve Öncesi Yapının Uzaktan Görüntüsü

(Bilici, 2023)

Şekil 59

Kaledibi Köyü, Kesme Taşlı Evlerden Görüntüler

(Bilici, 2023)

Şekil 60

Cihanlı Köyü, Kesme Taşlı Konut

(Bilici, 2023)

Şekil 61

Kaleburnu Mahallesi Kesme Taşlı Ev

(Bilici, 2023)

Şekil 62

Esendurak Mahallesi, Tek Birimli Taş Evin Üstüne Farklı Birimler Eklenmesi (Kaba Yonu Taş-Düzgün Sıva Dolgulu Taş-Tuğla Taş)

(Bilici, 2023)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tortum Geleneksel Konut Mimarisinde Etnografik Eserler

Etnografya, bir bölge de ki halkın yaşam tarzlarını maddi acıdan araştırmak, elde edilen verileri kayıt altına almak, kayıt altına alınmış tüm bilgileri analiz ederek mantıklı çıkarımlar yapan bir bilim dalıdır (Gül, 2022, s.7). Etnografik eser bir kavmin kullanmış olduğu günlük yaşamdaki her türlü eşya gereç veya maddi kültür varlılarına verilen isimdir. Etnografya bir bilim olarak anlam kazanması 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilse de modern bir bilim haline dönüşmesi ise 20. yüzyılın ilk çeyreğine denk gelmektedir. Etnografya biliminin en önemli kaynağı olarak seyahatnameler gösterilmektedir. Başka medeniyetleri gözlemleyen seyyahlar gördüklerini bunlar, kıyafetleri, zanaatları, ev eşyaları, mutfakta kullandıkları gereçler, tarım aletleri gibi birçok kültürel varlıklarını detaylı bir şekilde yazılı olarak tasvir etmektedirler (Gül, 2022, ss. 7-10). Etnografik bir araştırmada halk ile röportaj tarzı konuşma yapılmalıdır. Etnografik buluntuların incelenme aşamaları şöyledir, ilk öncelikle eserin fotoğrafı çekilmektedir. Daha sonra eser gerekli ölçüm aletleri ile ölçülmelidir. Eser bir bütün halde olacak şekilde krokisi çizilebilir. Bulunan eserlerin adları, yapılış aşamaları, kullanılan malzeme, nerelerde kullanıldığı gibi veriler kaydedilmektedir. Eserler hakkında kişisel görüş yapılmaz. Eserlerin halk için önemi vurgulanmalı eser hakkında yorum yapılmamalıdır. Eserlerin geçmişi hakkında sorgu yapılmaz sadece ona benzemekte olan eserler karşılaştırılabilir. Takip edilen eserler başlıklar altında gruplandırılabilmektedir.

1850'li yıllardan sonra yapılmış tarih öncesine dair araştırmalarda, ilk insanın ne zaman ortaya çıktığı, hangi aletleri kullandığı gibi bulgulara ulaşılmıştır. İnsanoğlu MÖ 8000'li yılların başlarında doğada bulunan kildi çamur haline getirerek çanak çömlek yapmayı keşfetmiştir. İnsanlığın en medeni adımı olan bu keşif sayesinde sıvı gibi şeyler ve katı yiyeceklerin korunup saklanması, pişirilip yemek yapma gibi kolaylıklar sağlanmıştır. Konya'nın Çumra İlçesindeki Çatalhöyük'te kazılar sonucu çıkarılmakta olan örülmüş sepetler, seramik kaplar, taş aletler incelenmiştir. Bu bulgular insanın yerleşik hayattaki erken dönem yaşayış biçimleri ve kültürleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Kalkolitik Çağ'da MÖ 5500-3000'li yıllarda tarım ve hayvancılık için başta bakır olmak üzere birçok maden işlenmiştir. İnsanlar günlük yaşamlarını kolaylaştıracak aletler üretmişlerdir. (Doğan, 2017, ss. 87-96). Geçmişten bu yana kırsal yerleşimlerde yağ yapımı için kullandıkları yayıklar,

Hitit uygarlığında ahşap tenekelerde tokmakla dövülerek tereyağı elde ettikleri bilinmektedir. Antik Yunan ve Roma Dönemi'nde üretilen güveçler yıllar geçse bile işlevsel açıdan herhangi bir değişime uğramamaktadır. Güveçlerin dış yüzleri yivli yapılmaktadır. Gövdelerinin her iki tarafında küçük kulpları bulunmaktadır. Farklı formlarda tabak, çanak, tencere, ibrik, tava gibi mutfak gereçleri pişmiş topraktan yapılmıştır (Doğan, 2017, ss. 102-118).

Araştırmalara göre Türkler eskiden balkabağı gibi bitkisel ürünlerden yapılmış kaplarda yağ, tuz, bal gibi şeyler saklamışlardır. Benzer kullanım günümüzde halen evlerde rastlanmakta olup çoğunlukla süs eşyası olarak vazo görevi görmektedir. Hayvanların derilerinden, işkembelerinden de yararlanılmış, içlerine yağ gibi şeylerin korunmasında kullanmışlardır. Günümüzde de halen tulum peyniri yapımında benzer bir kullanım görülmektedir. İşlenmesi kolay madeni büyük ölçekli kaplar da bulunmaktadır. Bunlar araştırmacılar tarafından incelenen kurganlardan çıkarılmıştır. Orta Asya Türkleri savaşa giderken besinlerini günümüz ambar dediğimiz serin yerlerinde taş kuyu veya mağaralarda muhafaza etmektedirler. Türklerin mutfak gereçleri; şiş, kalbur, elek, et tokmağı, et kütüğü, bileği taşı, sini, testi, küp, kazan, tencere, tava, tas, havan, gibi gereçlerin yer aldığı bilinmekte olup, günümüz Anadolu topraklarında halen gelişmiş halleriyle kullanıldığı izlenmektedir (Doğan, 2017, ss. 102-118).

İnsanoğlu var olduğu sürede yeme, içme, barınma faaliyetleri için birçok yol deneyip günlük hayatlarını kolaylık sağlayacak gerek evlerde olsun, gerek tarımda araç gereçler üretmişlerdir. Çalışma daha kapsamlı anlatmak adına geçmiş yıllarda evlerde bulunan gereçlerin nasıl ortaya çıktıklarına değinilmiştir. Tortum ve mahallelerinde incelenen etnografik eserlerin tanımları yapılmadan önce geçmişten bu yana nasıl ortaya çıktıklarına değinilecektir.

Tortum civar köylerinde temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. 1557 yıllarından bu yana köylerde ağırlık olarak buğday ve arpa üretimi yapılmaktadır. İklim ve toprak yapısından dolayı üründe çeşitlilik görülmemektedir (Akbulut, 2011, s. 145). Halk sulak dere kenarlarında bostanlarını kurar ve evlerinden uzak olsa da sabah erkenden kalkıp gider işlerini öğle olmadan halledip dönmektedirler. Bu faaliyetlerle uğraşan halk elbette günlük hayatlarını kolaylaştıracak gereçler kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu yüzden de en çok hangi işle uğraşıyorlarsa evlerde o gereçler yaygın bulunmaktadır. Örneğin hayvancılıkla uğraşan hanede yağ/peynir yapmak için onlara uygun gereçler, tarımla uğraşan hanelerde tarım gereçleri görülmektedir. Zamanla gelişen teknoloji ile günümüzde bu ilkel gereçlerin sayısı azalsa da halk halen evlerinde kullanmaktadır. Bu gereçler sadece Tortum'a özgü değil Erzurum Kırsal kesimlerde de yaygın görülmekte olup isimlendirilişi kullanım şekilleriyle

farklılık göstermektedir. Bununla birlikte yalnızca Tortum gibi Erzurum kuzey ilçelerine has olan araç gereçlerin kullanımı da söz konusudur. Örneğin bir ova köyünde dut sıkma tahtası görmek neredeyse yok denecek kadar azdır, bunun sebebi bağ bahçe meyve açısından üretim az olmasıdır. Ova köyleri daha çok hayvancılığa yönelmektedirler. Kullanılan gereçlerde ağız farklılığıyla değişik isimlerle de anılmaktadır.

Sahada edilen bilgilere göre, eskiden çevre illerden veya ilçelerde bulunan marangozlar, bakırcılar, dokumacılar, zücaciyeciler, manavlar dükkânlarındaki malları eşek-at arabalarıyla gezen çerçiçilere köylerde dolandırtıp sattırmışlardır. Köylerdeki halk bu çerciçilerden ürünleri para, bir kasa meyve veya yağ peynir karşılığında takas edip satın almaktadırlar. Kuzey ilçelerinden ya da Doğu Karadeniz'den getirtilen o yöreye ait pazar sepetleri Erzurum kırsalında yaygın olarak kullanılmıştır. Bu ve benzeri durumlar ticaretin ve sosyal bağların sonucu olarak ortaya çıkan kültürel etkileşimin bir örneğidir. Bu etkileşime sanat ve diğer alanlarda da rastlamak mümkündür. Köylerde Mahalledeki çarşıya inemeyen yaylacılar bu çerçiçilerden ihtiyaçlarını görmektedirler. Her cumartesi ya da belli bir gün yaylaya çerçiciler çıkar kıyafet, ip, tığ, ine, mutfak eşyası, kap kacak, leğen gibi ihtiyaca yönelik malzemeleri yine süt ürünleriyle takas karşılığı satın alırlarmış. Yaylada faaliyet gören yazlıkçılar ekmeğini, meyvesini, sebzesini kendileri karşılamaktadırlar. Yaylada ki evler büyük, teferruatlı değildir. Kışları köye dönüleceği ve günün çoğu dışarda geçirildiği için pratik küçük ölçekli evler yapılmıştır. Tortum merkezde kap kaçak satan çarşı esnafı bulunabileceği gibi her köyde bir demirci usta, taşçı usta da bulunmaktadır. Köy halkı ustalara malzeme götürdüklerini, ne ihtiyaçları varsa istekleri doğrultusunda anlatıp yaptırdıklarını ve yılardır bu iş böyle yürüdüğünü belirtir. Esendurak Mahallesi'nde Demirci Fiko lakabı ile tanınan demir doğrama, sıva işleri gören Fikret Usta, evlerinin alt katını iş yeri üst katını yaşam alanı olacak şekilde düzenlediklerini aktarmıştır. Kendilerinden edilen bilgiye göre diğer köylerde de birçok usta bulunmaktaymış[3].

Geçimlerini sağlamak için eskiden köylerde gurbetçilik yapmakta olan, çeşitli iş kollarında çalışan ustalar bulunmaktadır (Akbulut, 2011, s. 167). Eskiden giyim kuşam temini yine aynı şekilde ilçe merkezinden belirli günler kurulan pazarlardan temin ettiklerini, çorap, şal, atlet gibi içlikleri, yün ipliklerden kendileri yapmaktadır. Yünlerden ip eğirip dokumacılara satmakta oldukları da bilinmektedir. Geçimlerini takas yolları ile sağlamaktadırlar. Genç kızlar elbiselerini köylerde terzi işleri ile uğraşan ninelere diktirmekte olduklarını, hatta gelinliklerini mağazalardan değil, diktirerek yaptırdıklarını söylemektedirler.

[3] K.K.: Fikret AYDINLI, Esendurak Mahallesi. Görüşme Tarihi: 2023.

Tortum ve civarında geçmişte taşımacılıkta kağnılar kullanılmıştır. Kağnılarla ile iş görecek olan evin ferdine *hodak* denilmektedir. Bu kişi sabah erkenden kalkar yola koyulur, evin eksik ihtiyaçlarını bu araca doldurup sonra geri döner. Genellikle taşınası zor şeylerde ya da alınacak yer uzaksa bu aracı kullanır. Yol üstünde bulunan değirmencilerden un, şeker gibi gıdalar temin edilir. Günümüzde de yazlıkçılar halen yol üstünde ürettikleri ürünleri satmaktadırlar. Eskiden tarım ilkel yöntemlerle yapılmaktadır. Hayvan gücü ile tarlalar sürülmektedir. Araç olarak kağnı arabası, kara saban kullanılmaktadır. Günümüzde bu faaliyetlere kolaylık getiren teknolojik araçlar kullanılsa da tarımda ki bu çileli hayat, yeni nesil kuşağı köylerden başka arayışlara yöneltip, iş bulma eğilimine düşürmekte olup, göç verdirmektedir. Köylerde geçmişte ebeler, berberler, tamirciler bulunmaktadır. Her köyde sağlık ocağına atanan bir doktor olur sınırlı ilaçlarla tedavi uygular, ağır yaralıları şehir merkezinde ki hastanelere yönlendirir.

Günümüzde çok az kişi kış aylarını köylerde geçirir. Şehre verilen göç gün geçtikçe artmaktadır. Köyler daha çok yaz aylarında rağbet edilen yerler haline gelmiştir. Bağlık bahçesi olanlar yazları hasat ürünlerini toplayıp değerlendirir.

Eski zor şartlar altında gidip gelme sıkıntısı olmadığı için herkes kendi özel arabalarıyla ulaşımlarını sağlamaktadır. Tarlalarını artık traktörlerle sürdürüp ekilecek alanlarını önceden hazırlamaktadırlar. Herhangi bir teknoloji aleti artık kolaylıkla internet aracılığıyla sipariş edebilmektedirler. Evler daha çok beton, çok katlı olarak inşa edilmektedir. Eskiye ait kap kaçaklar satılmış yerine yeni eşyalar konulmuştur. Daha çok eski kap kaçak gibi gereçler orta yaşlı kesimin hanelerinde görülmesi mümkündür.

Tortum ve köylerindeki sosyal hayatın özeti ışığında bu tür bir hayatın sonucunda kullanılmış olan etnografik eserler bahsine geçilebilir. Tortum'da toplam 58 köy/mahalle bulunmaktadır. Köylerde bulunan etnografik eserler, daha çok eski konutlarda görülür. Hane sahiplerinden alınan bilgilere göre bu eserlerin çoğu, önceki kuşaktan kalan eserlerdir.

Bölgedeki bu tür eserleri malzemeler ve yapım teknikleri itibariyle tasnif etmek mümkündür. Tez çalışmasında Tortum yöresine ait konutlarda bulunan etnografik eserler madeni, ahşap, dokuma, yöre halkın giyim kuşamı, taş olmak üzere alt başlıklar halinde incelenmiştir. Bu anlamdaki ilk gurubu bakır eserler meydana getirir. Bunlar; kazan, teşt, güğüm, ibrik, sini tepsi, sitil, bakraç, kap-kaçak gibi mutfak eşyalarıdır ve yaklaşık 60 ila 100 yıllık geçmişe sahiptirler. Bu türden araç gereçler Erzurum'da Bakırcılar Çarşısından temin edinilmiştir. Ayrıca Erzurum'da Köse Ömer Mahallesi'nde demirci ustalarından da madeni araç gereçlerin sipariş edilmesi söz konusudur. Günümüzde Erzurum, Kazım Karabekir Paşa Mahallesi Bakırcılar Sokağında halen baba mesleği olan bakırcılığı yapan Ümit Tuysuz da

ilçelerin bu tarz gereçlerin alışverişini bu çarşıdan yaptığını teyit etmiştir. Ümit Tuysuz, bakır araç gereç üretiminin yaklaşık 15 yıldır bu çarşıda durduğunu, hatta eski bakır araç gereçlerin çarşıya getirilerek esnafa satıldığını belirtmiştir. Bu duruma en bariz örnek çarşıdaki soba kazanlarıdır. 40-50 yıl önce burada yapılan soba kazanları günümüzde eski sahiplerince çarşıya getirilerek esnafa satılmıştır. Geçmişte Tortum, Uzundere, İspir, Yusufeli ve Artvin'den gelenler büyük kazanları daha çok pekmez yapımı için almışlardır. Hala köylerde pekmez yapımıyla uğraşanlar bu kazanları kullanmakta olup delinme, kırılma ya da ezilme gibi durumlarda kazanları getirip onartmaktadırlar. Ova köyleri ise daha çok peynir yapmak için bu kazanları satın almışlardır. Yeni üretim kazanlar ise Erzincan ve Kahramanmaraş'tan getirilir. Eski tip kazanlar zamanında bu çarşıda Ermeniler tarafından yapılırmış. Bu sebeple de adı halen Ermeni kazanı olarak bilinmektedir. Bu tür kazanların örnekleri çarşıda halen görülebilmektedir. 150/200 yıl önce çarşıda Ermenilerin yanı sıra Gürcü asıllı ustalar da çalışmaktaymış. Ermenilerin yaptığı kazan, dip ve gövde olmak üzere 2 ayrı parça halinde hazırlanmaktadır. Kazanın dibi zikzak şeklinde kenarları kesilmiş ve iç içe geçirilerek gövdeyle birleştirilmiştir. Çekiçle vurarak kenarları düzletilip belli olmayacak şekilde gövde ile bir bütün halini almıştır. Kazanların ağız kısmında eğilme, bükülme olmasın diye çember kullanılmıştır. Çivilenerek yapılan karşılıklı paralel yerleştirilen yarım hilal şeklinde kulpları bulunmaktadır[4].

Bölgedeki bir diğer etnografik eser grubunu da ahşap ve dokuma eserler meydana getirmektedir. Bu gurubun örneklerinin başında sanatsal olarak çeyiz sandıkları gelmektedir. Çeyiz sandıkları geçmişte yaygın olarak görülmekte ve her evde olmazsa olmazdır. Günümüzde de çeyiz sandıkları rağbeti azalmakla birlikte halen kullanım görmektedir. Anadolu'nun kırsal kesimlerinde bile yaygınlık gösteren oymalı ahşap sandıklar şehir merkezinden temin edilmektedir. Ayrıca herhangi bir oyma süslemesi ve yoğun işçiliği bulunmayan düz model sandıklar marangoz ustaları tarafından cilalanıp satılmaktadır. Çeyiz sandıklarının günümüzde yapım merkezi Kahramanmaraş'tır (Özalp, Korkut, 2008, ss. 17-18). Bununla birlikte çeyiz sandıklarına olan talebin azalması burada da işletmelerin sayısının azalmasına neden olmuştur. Hem bu durumun hem de geleneksel anlamdaki ustaların vefatları çeyiz sandıklarının yapım teknikleri ve süsleme anlayışı hakkında edinilen bilgilerin kısıtlı kalmasına sebep olmaktadır (Özalp, Korkut, 2008, s. 25). Tortum ve mahallelerinde çeyiz sandıklarına günümüzde neredeyse hiç rastlanmamıştır. Sınırlı sayıdaki örnek de Erzurum merkezden getirilen yeni sandıklardır. Erzurum'da Bat/Bit Pazarı merkezli olarak geçmişte yapılan çeyiz sandıklarının yerini başka şehirlerden getirilen sandıklar almıştır[5]. Diğer ahşap

[4] Ümit Tuysuz, Bakırcı Esnaf, Kazım Karabekir Paşa Mahallesi Bakırcılar Sokak, Görüşme Tarihi: 13.01.2024
[5] Aykut Topçu, Esnaf, Görüşme Tarihi. 13.01.2024

gereçler ise köylerdeki yerli ustalara yaptırılır. Ustalar daha çok bir örneğe bağlı kalarak üretim yapmışlardır. Erzurum'daki söz konusu pazar aynı zamanda halı yastık satışı için de bölgede önemli bir merkezdir. Pazarın köklü esnaflarından olan Metin Aksoy, Tortum ve mahallelerindeki halı yastıklarının Kars, Iğdır ve Ağrı'daki halı yastıklarıyla benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir. Halı yastıklar geçmişte Manisa/Gördes, Niğde/Bor ve Sivas ağırlıklı olarak dokunmuşlardır. Halı yastıklarının üretimi çeyiz sandıklarında olduğu gibi günümüzde nerdeyse durmuş bir haldedir[6].

Madeni Gereçler

Madeni gereçler, mutfak eşyaları ve bahçede kullanılan günlük yaşamı kolaylaştıran araç gereçlerdir. Bunlardan mutfak eşyası grubunda olanlar **pişirme** (aşırma, cezve, çaydanlık, kazan, kepçe, kevgir, kaşık, kulaklı, guşgana, leğen, saplı, kevgir, tava, tencere), **servis kapları** (kaşık, lenger, sahan, sini, kahve tepsisi, tas), **saklama-taşıma** (bakraç, depme, sefer tası) ve **su-sıvı** (güğüm, ibrik, maşrapa) kapları olmak üzere alt başlıklara ayrılabilir (Karpuz, 2002, s. 265). Tortum ve civarındaki madeni etnografik eserler ve genel tanıtımları şu şekildedir:

Güğüm: Güğümler sıvı taşıma kapı olarak işlev görmektedir. Bu kaplar ateşe dayanıklı olarak lehimlidirler ve daha çok soba üstünde, köylerde bahçelerde yakılan ocakların üzerinde direk ateş ile temas edilerek su ısıtılmaktadır. Güğümler çok farklı formlarda çeşitlendirilebilir. Bunlardan ilki; düz dipli, gövdesi keskin, yukarıya doğru daralan, kısa-kalın boyunlu kapaklı tek kulplu olanlar. İkincisi; çan gövdeli, boyun geçişinde bir veya iki profilli, uzun-dar boyunlu, geniş ağızlı, kapaklı ve kulplu formludur. Üçüncüsü; düz dipli, şişman karınlı, uzun boyunlu, tek kulplu ve kapaklı formlu güğümlerdir. Erzurum'da farklı form özellikleri yansıtan güğümler çapları 13 cm. 20 cm. arasında değişen boyutlardadır (Köşklü, 2005, s. 109). Güğümler, Tortum'un Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 11), Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 6) ve Bağbaşı Menderes Melek Evi'nde *(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır), (Katalog No. 11) incelenmiştir.

Kazan: Gövde kısmı silindir biçimindedir. Ağız açıklığına doğru daralan kulplu kaplardır. Osmanlı dönemi arşiv belgeleri özellikle kazan üreten ve bundan dolayı "kazancı" olarak isimlendirilen meslek ve iş kolunun son derece geliştiği ve üretilen kazanların kentin dışında da beğenilen ve aranılan bir kap türünü oluşturduğunu göstermektedir (Köşklü, 2005, s. 108). Erzurum köylerinde kazanlar yoğun olarak pekmez yapımında kullanılıyor ancak

[6] Metin Aksoy, Esnaf, Görüşme Tarihi. 13.01.2024

mutfak malzemesi dışında çamaşır kaynatma görevinde de kullanılmaktadır. Tortum yöresi halkı köylerde yetişen meyvelerden pestil pekmez yapmak için kullanımına sıklıkla rastlanılmaktadır. Küçük yaz armudu ile pestil, dut ile pekmez-pestil, kuşburnu ile marmelat, kızılcık marmelatları yoğunlukla yaptıkları ürünlerdir.

Erzurum'da fonksiyona bağlı olarak kazanlar pişirme ve temizlik amaçlı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar pişirme amaçlı kazanlar ve temizlik amaçlı kazanlardır. Çok amaçlı kazanlar Zerrin Köşklü'nün *"Geçmişten günümüze Erzurum'da bakırcılık ve bakır kaplar"* adlı makaledeki bilgilere göre şöyle tanımlanmaktadır;

> Pişirme Amaçlı Kazanlar: Düz dipli silindir gövdeli, ağız kısmına doğru daralan tek kuplu kap formundadırlar. Form olarak değişiklik göstermese de boyut olarak farklıdırlar. . Genel olarak küçük (çapları 30 cm.- 35 cm.), orta (çapları 35 cm.-45 cm.) ve büyük (çapları 50 cm.- 60 cm.) boy olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Temizlik Amaçlı Kazanlar: Silindir gövdeli iki yanda kulplu form. Su veya çamaşır kaynatmak için kullanılır. Erzurum'da çeşitli boylarda örnekleri tespit edilmiştir. Ayrıca Erzurum'da "hamam yedeği" olarak isimlendirilen kazan bu grup içerisinde olup "yedek" başlığı altında tanıtılmıştır (2005, s. 108).

Kazanlar, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 12) ve Camlıca Mahallesi Canan Temel Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Bakır Serpuş: Köylerde tencere veya sahan kapağı olarak kullanılmaktadır. Bu isim eskiden Farsçada "başörtüsü" ismi kullanılır, Türkçeye "başlık" anlamında tanımlanıyorken daha sonraları kapların ağzını kapatmak için ağızda bu isim ile adlandırılmıştır. Bu kapak tek değil, daire gövdeli, oval gövdeli tabakların aparatı olarak kullanılmakta olup tek başına bu isimle adlandırılmaktadır. Sahanların ağız kenarları dilimli ve üzeri işlemeli olanları da vardır. Erzurum yöresinde sahan kapların kapaklarının bir diğer adı kırtmalı veya kirpikli olarak isimlendirilmektedir. Oval gövdeliler ve yüksek kapaklı olanları da bulunmaktadır. Özel günlerde veya misafirlere genellikle içinde pilav ikram edildiği söylenmektedir (Köşklü, 2015, s. 111). Bakır serpuş, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Destegül Köksal Evi'nde (Katalog 15) incelenmiştir.

Bakır Un Teşt: Bakırdan uzun sini şeklinde ve ağzı kapaklı olarak yapılan un kabı, evlerin mutfak bölümlerinde muhafaza edilmektedir. Köylerde yaygın olarak görmek mümkün olan bu un kaplarını geçmiş yıllara da ismi aslında bakır saklama kabı olarak bilinmekte ve birçok çeşitlerine rastlanılmaktadır. Osmanlı dönemi saray mutfaklarında kakma tekniğiyle süslü motiflidir ve renklendirmeleriyle de oldukça süslüdürler. Özellikle ağızlarına kapatılan kapak cami minaresine benzetilecek olunursa, konik külahın birçok çeşidini görmek mümkündür. Bakır un teşt, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir.

Bakır Tepsi: Günümüz mutfaklarında halen kullanılmaktadır. Fırın-ocak tepsisi olarak adlandırılan madeni gereçten yapılmış içi derin daire tepsilerde; börek, baklava ve hamur işlerinde kullanılmaktadır. Günümüzde daha sade işlemesiz olarak fabrikalarda üretilen bu tepsiler, eskiden Osmanlı saraylarında süslemeli birçok çeşidi bulunmaktadır. Ayrıca tepsiler grubuna çay kahve ikramlık tepsilerini de ele alırsak, bu tepsiler; elips veya yuvarlak formlarda, iç kısımları dövme, oyma, kabartma teknikleriyle hazırlanılmış süslemeli olanları da mevcuttur (Ozan,& Kaya, 2010, s. 83).

Tepsi süslemelerinde; bitkisel ve geometrik şekiller, yazılar, figürler yer almaktadır. Bitkisel motiflerde; çiçek, yaprak dalları, geometrik süslemede; üçgen çember, daire, dikdörtgen, kare, yıldız ve hilal motifleri, figürlü olanların üzerinde; horoz, tavuk, balık, kuş, aslanlar görülmektedir. Anadolu da yöreden yöreye bu figürler değişkenlik göstermektedir Merkezde, çok kollu yıldız veya bitkisel karakterli madalyonlar yer alır (Ozan,& kaya, 2010, ss. 68-70). Bakır tepsi, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Tırpan: Ekin biçme aleti olarak bilinmektedir. Uzun bir çubuğun ucunda demirden yapılan keskin bıçak kısmı bulunur. Sopanın iki taraflı tutacak yerleri bulunur. Günümüz ot biçme makinelerinin en ilkel aleti olarak tanımlanmaktadır

Türkiye'de oldukça yaygın olan, kırsal kesimlerde özellikle tarımla uğraşan kesim için çok popüler, öyle ki büyüklü küçüklü olanların ne kadar hızda iş gördüğünü analiz edilmiş yayınlar bulunmaktadır. Bunlardan biri "*Yerli ve Yabancı Menşeli Tırpanların İş ve Başarıları Üzerine Bir Araştırma"* adlı dergisidir. Tırpanlar ne çok büyük, ne çok küçük olmalı, en uygun ölçüler 80-90 cm boyutlarında olanlardır. Tırpana uygun form verilmeli, sap ile bağlantısı tam oturmalıdır (Dinçer, Ülger, 1970, s. 7). Tırpan, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Destegül Köksal Evi'nde (Katalog No. 14) incelenmiştir.

Tırmık: Sürülmüş, kabartılmış toprağın taşını, otunu ayıklamaya yarayan, seyrek dişli, uzun saplı, tarak biçiminde araç olarak bilinmektedir. Tırmıklar, tohum yatağının hazırlanmasında kullanılan ve hemen tüm kırsal kesimde evlerde bulunan bir tarım gerecidir. Ucuz oluşu ve pratik hafifliği ile kullanışlı, ağız bölümü seyrek veya sık dişli, büyüklü küçüklü tasarlanmaktadır. Günümüzde başlığı plastik olarak tercih edilmektedir. Tarla da kullanımı dışında bahçelerde gazel (kurumuş yaprak) süpürülmesinde de kullanılır. Tırpan, Tortum'un Ziyaretli Mahallesi Halis Yağcı Evi'nde (Katalog No. 1) incelenmiştir.

Egiş; Tandırdan kap kaçak veya ekmek çıkarmaya yarayan çengelli alettir. Ucu çengelli, baş kısmı faraş biçimlidir. Tandır da birçok amaçta kullanım özelliğine sahip bu gereç, küçük, orta ve büyüklü ölçüleri bulunmaktadır. Küçük 60 cm, orta 70-80 cm, büyük

110 cm arası değişmektedir. Farklı kültürlerde değişik isimlerle de kullanılmaktadır. Bazen de birbirine benzer özellik taşıyan hetirceğin görevini de görmektedir (Köşklü, Fındık, 2021, s. 266). Eğiş, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 5), Bağbaşı Menderes Mahallesi Gündüz Sokak, Melek Evi'nde*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır), (Katalog No. 7) ve Dikmen Mahallesinde Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Bel: Birçok modelde tasarlanan, uzun saplı faraştır. Tandırlardan, sobalardan kül temizlemede kullanılır. Bel, Tortum'un Pehlivanlı Mahallesi Zeynep Kızıloğlu Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Hetircek: Köylerde tandırın üzerine konulan destek çubuklarıdır. Demir malzemen yapılan hetirçekler tandırın ağzına paralel yerleştirilerek, üstünde yemek pişirilmektedir. Sadece tandırda değil kiremit, taştan yapılan bahçe ocaklarında da kullanılmaktadır. Hetirçek, Tortum'un Dikmen Mahallesi Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 5) ve Kaleboynu Mahallesi Kadriye Köksal Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Sitil: Küçük bakraçlara sitil denilmektedir. Yoğurt mayalamada kullanılmaktadır. Kulplu kapaklı küçük boyutlarda hazırlanılır. Oval dipli, gövdesi daralıp genişleyen biçim ve form göstermektedir. Kırsal yörelerde sade örneklerine rastlanılsa da bitkisel bezemeli yazılarla ve bordürlerle süslenmiş olanları da bulunmaktadır (Ozan Kaya, 2010, s. 164). Sitil Tortum'un Pehlivanlı Mahallesi Nursel Polat Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Lenger: Lengerler; derinliği az, kenarları çeşitli şekillerde süslü, daire formlu ve yayvan tabaklardır. Daha çok pilav servisinde kullanılmaktadır. Form olarak Anadolu da farklı şekillerde rastlanır, bu şekiller; ayaklı lenger, düz lenger, kaburgalı, kuzu lengeri, cefni'dir. Lenger yapımında çakma, oyma, kazıma, dövme teknikler kullanılır (Ozan& Kaya, 2010, s. 84). Lenger, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi (Katalog No. 5-6) ve Yellitepe Mahallesi Vasfiye Şen Evi'nde (Katalog No. 5-6-7) incelenmiştir.

Guşgana: Yemek pişirmekte veya saklamakta kullanılır. Çeşitli formlarda modelleri bulunmaktadır, bunlar; Yuvarlak gövdeli, kulplu, silindir gövdeli ve düz dipli olanlardır (Köşklü, 2015, s. 112). Guşgana Tortum'un Pehlivanlı Mahallesi Nursel Polat Evi'nde (Katalog No. 5) incelenmiştir.

Bakır Kevgir: Erzurum'da bulunan kevgirlerin görüntüleri hemen hemen aynıdır. Yuvarlan gövdelilerdir. Göbek kısmındaki küçük açıklıklar çiçek modeli verilerek yapılmaktadır. Büyüklü küçüklü her boyutta tasarlanır. Karşılıklı yerleştirilen tutma halkaları

bulunur. (Köşklü, 2015, s. 113). Kevgir, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 7) incelenmiştir.

İbrik: Sıvı taşımak amaçlı kullanılan bu gereçler, abdest almada, el yüz yıkamada kullanılmaktadır. Düz dipli şişman gövdeli ve dar boyunlu olarak tasarlanmaktadır. İbriklerin iki ana tipte isimleri bulunmaktadır, bunlar, yuvarlak gövdeli ve düz gövdelilerdir (Köşklü, 2015, s. 109). İbrik Tortum'un Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 11) incelenmiştir.

Bakır Tava: Form olarak hemen hemen aynıdırlar. Yuvarlak derin olmayan kapaksız tencerelerdir. Uzun elle tutulur sapları bulunmaktadır (Köşklü, 2015, s. 113). Bakır Tava, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 8) incelenmiştir.

Hamur Teşti: İçinde hamur yoğurulan derin kaplardır. Ağız kenarları geniş, elle tutma payı bırakılacak biçimde açılmaktadır. Hamur teşt, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 13) ve Yaman Kaya Mahallesi Havva Kızıl Evi'nde (Katalog No. 1) incelenmiştir.

Soba Kazanı: Silindir gövdeli, kapaklı ve kulpludurlar. Çamaşır yıkamada su kaynatmada kullanılmaktadır. Soba Kazanı, Tortum'un Bağbaşı Mahallesi Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır), (Katalog No. 9) ve Yukarı Sivri Mahallesi Arzu Çandar Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Gaz Lambası: Gaz maddesini aydınlattım aracı olarak kullanılabileceğini ilk keşfeden kişi Jan Pieter Minckelers'dir. 1753 yıllarında maden gazının yanıcı özelliği ile araştırmalar yapıp yeni icatlar ortaya sunmuştur. Bu deneyler sonucu, 1792 yılında William Murdoch, gazdan çıkan beyaz ışık elde ederek gaz lambasını yapmıştır. 18. yüzyıllarda gaz lambası evlerde aydınlattım aracı olarak kullanımı yaygın hale gelmiştir İcat edilen gaz lambasının bölümleri; baca, abajur, fitil, fitil ayarlama kolu, yağ haznesi ve altlık kaideden oluşmaktadır. Gaz lambalarının temel malzemesi camdır. Cam; silis, soda, kalker ve potas gibi maddelerin birbirine karıştırılarak eritilerek oluşur. İnsanlık tarihi kadar eski olan çam sanatının sanatsal ürünlerine Mısır, Mezopotamya, Fenike, Roma'da görülmüştür (Elemana, 2018, ss. 395-397). Gaz lambası tanımlanacak olunursa; lambada gazın konulması için kapaklı bir bölmesi bulunmaktadır. İçinde ki bez parçası gaza değerek yanmaktadır. Bu lambalar genellikle demir kancaları sayesinde elde taşınır veya duvara asılmaktadır. Anadolu topraklarında kırsal kesimlerde elektrik bulunana kadar yarım yüzyıl boyunca kullanımı sürmüştür (Turgut, 2018, s. 24). Gaz Lambaları, Tortum Dikmen Mahallesi Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 7) ve Alparslan Mahallesi Hatice Tikici Evi'nde (Katalog No. 5) incelenmiştir.

Barutluk: İlk yapıldığı zamanlar bu kaplar; boynuz, su kabağı ve kın ucu gibi şekillerde görülürdü. Malzeme olarak; deri, maden, kemik, ağaçtan yapılırdı. Ateşli silah teçhizatı olarak bilinmektedir. Osmanlı döneminden kalan barutlar, ahşaptan boynuz formundadır. Bu barutluklarda miktar ayarlama mandalları da yer almaktadır. Kapların arka yüzünde yer alan halkalar barutluğu kemere takmak, boyuna asmak düşüncesiyle konulurmuş (Biçici, 2022, s. 191). Barutluk, Tortum Alparslan Mahallesinde Esra Güler Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Ahşap Gereçler

Galo: Hayvanları ahıra bağlayan eğik ağaca denmektedir. Tortum'un Yaman kaya Mahallesi Havva Kızıl Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Alacak: Ulaşılması güç yüksek ağaçlardan meyve toplamak için kullanılmaktadır. Uzun ince bir sırığın uçuna çatal takılmaktadır. Orijinalde ahşaptan yapılan başlığı, günümüzde plastik olarak hazırlanmaktadır. Tortum'un Şenyurt Mahallesinde Yaşagül Bilici Evi'nde (Katalog No. 16) incelenmiştir.

Tambur: Kalburun küçüklerine denmektedir. Küçük oluşuyla hem pratik hem de yer kaplamayan bu mutfak gereci, sık ağla örüldükleri için daha ince ufak ayıklanması gereken şeyleri ayırt emekte kullanılmaktadır. Tortum'un Yellitepe Mahallesi Behiye Yaşaroğlu Evi, Katalog 1 ve Kaledibi Mahallesi Kevser Hancı Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Kalbur: Seyrek torlu, kendine özel iplikle (hayvan bağırsağı) örülmekte ve daha büyük kasnakta hazırlanmaktadır. Daha çok elenecek olan bitkileri saplarından ayırt etmek için kullanılmaktadır. Kasnakları tahtadan yapılır. Kalbur, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Balya: Hasattan sonra toplanan otlar, tahtadan yapılmış kare veya dikdörtgen kasalara doldurulup insan gücü ile bastırılarak, ota kalıp vermek için kullanılmaktadır. Kasanın iki tarafında taşımak için kullanılan kulpları bulunur. Tarım aleti olarak bilinen bu gereçler kırsal kesimlerde kullanılmaktadır. Balya, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Yaşağül Bilici Evi (Katalog No. 15) ve Ziyaretli Mahallesi Halis Yağcı Evi'nde (Katalog No. 5) incelenmiştir.

Tahıl ambarı: İçerisinde un veya baklagilleri muhafaza etmede kullanılmaktadır. Ahşap malzemelidir. Hepsi aynı görünümde aynı modeldir, büyüklü küçüklü çeşitleri bulunmaktadır. Evlerin mutfaklarında veya serin ambarlarda muhafaza edilir. Ambar, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Gönül Totik Evi'nde (Katalog No. 20) incelenmiştir.

Hunca: Yuvarlak, tahtadan yapılan yer sofrası, kırsal yerleşimlerde daha çok hamur işlerinde kullanılmaktadır. Eskiden cilasız, büyüklü, küçüklü çeşitleriyle pazarlarda satılmaktadır. Yere temas etmemesi için çok uzun olmayacak şekilde tahta ayakları bulunmaktadır. Huncalar, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Gönül Totik Evi (Katalog No. 20), Kaledibi Mahallesi Kevser Hancı Evi (Katalog No. 1), Bağbaşı Mahallesi Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) (Katalog No. 6) ve Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 1) incelenmiştir.

Telli Dolap: Günümüz mutfak dolapları. Kap-kaçak, kavanoz vs. gereçler doldurulur. Dolap kapakları demir tel örgü torla kapatıldığı için ismi telli dolap olarak bilinmektedir. Tortum'un Kaledibi Mahallesi Kevser Hancı Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir.

Çeyiz sandıkları: Anadolu topraklarında geçmişten beri varlığını sürdüren çeyiz önemli bir gelenek olarak yüzyıllarca devam etmiştir. Evlenen gelinin evinden getirdiği kıymetli dokuma, kıyafet gibi eşyalarını Türk kültüründe çok güzel ve kaliteli işçilikte üretilmiş olan ahşap sandıklarda saklanmıştır. Anadolu da farklı bölgelerde, farklı malzeme ve tekniklerde üretilmektedir. Aynı zamanda üretildiği bölgenin adı ile anılarak hazırlanmış pek çok sandık mevcut bulunmaktadır (Çayan, 2017, s. 212).

Hasır Sepet: Saz, Kamış gibi bitkilerden örülerek yapılmaktadır. Meyve, sebze gibi yiyecek taşıma aletidir. Sepetin icadı hakkında derin bilgi alınması için antik çağlara kadar inilebilmektedir. İhtiyaçtan doğmakta, günlük yaşamı kolaylaştıran bir parça olarak görülmektedir. Günümüzde halen daha kullanılmaktadır. Her modelde, büyüklü, küçüklü olarak tasarlanan örnekleri bulunmaktadır. Hasır Sepetler, Tortum'un Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 6) ve Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 9) incelenmiştir.

Tebur: Tahıl ayıklamaya yarayan tahta, yayvan tepsi. Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 10) incelenmiştir.

Yaba: Genellikle 3 ya da 4 dişten oluşmakta, çatal görünümüne sahiptir. Çatala geçirilen birde uzun sopası yer almaktadır. Tahta malzemeden hazırlanır. Harman savurmakta kullanılır. Yaba, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi (Katalog No. 11) ve Aksu Mahallesi Nigar Birinci Evi'nde (Katalog No. 6) incelenmiştir.

Gem Tahtası: Tarlada hasat edilen arpa, harman yerinde kurutulur. İyice kurumuş buğday taneleri saplarından ayıklansın diye, yassı dikdörtgen gem tahtalarının altına keskin taşlar çakarlar. Tahta kağnı arabasının arkasında ki dingille bağlanır. Gem tahtasının üzerine

hasattı sürecek kişi (hotak) çıkar. Gem tahtaları, Tortum'un Bağbaşı Mahallesi Emine Tuna Evi (Katalog No. 1) ve Ziyaretli Mahallesi Halis Yağcı Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Dut Sıkma Tahtası: Dikdörtgen formlarda kasa modelindedir. Pekmez yapımında kullanılmaktadır. Kaynatılmış dutları bu kasanın içerisine konan çuvallara boşaltırlar. Çuvallardan akan şıra oluktan bakraçlara akıtılır. Tüm işlemler insan gücü ile yapılmaktadır. Dut sıkma tahtaları, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 1) ve Bağbaşı Mahallesi Mugume Tuna Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Müsürlük; Ahırda hayvanların yem yediği tahta oluklara denir. Tortum'un Yamankaya Mahallesi Havva Kızıl Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Peke; Ahır veya evlerde ki oturma yerine verilen ad. Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Muhammed Köksal Evi'nde (Katalog No. 18) incelenmiştir.

Sakkavel; İnce çalı veya sert kurumuş otlar ile yapılmaktadır. Doğu Anadolu bölgesinde farklı isimlerle anılan bu süpürge Tortum yöresinde 'çalı süpürgesi' denilmektedir. Kullanım amacına göre birçok işlev görmektedir. Daha çok sert zeminleri süpürmekte kullanılır. Sakkaveller, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Mugume Üstün Evi (Katalog No. 18) ve Samsor Mahallesi Cavidan Atıcıöz Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Teşi; İplik bükme aracıdır. Başı topaç gibidir. İnce uzun çubuğuna eğrilen ip sarılır. Tortum'un Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi (Katalog No. 8) ve Yellitepe Mahallesi Vasfiye Şen Evi'nde (Katalog No. 8) incelenmiştir.

Gotmin; İçine konan ceviz, fındık, dut kurusu vs. gibi yiyecekleri öğütmede kullanılır. Tortum'un Şenyurt Mahallesi Mugume Üstün Evi (Katalog No. 17) ve Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 8) incelenmiştir.

Rapata: Erzurum'da kırsal bölgelerde farklı boyutlarda üretilmektedir. Genel olarak ölçüleri, 50, 60 ila 90-100 cm arası değişmektedir. Yuvarlak rapatalar 30 cm çaplarında hazırlanmaktadır. Yapılışı şu şekildedir; gevşek otlarla örülen selelere bir bez çekilir. Ekmeğin konulacağı tarafa yün, elyaf veya çem diye adlandırdıkları kuru ot doldurularak bağlanır (Köşklü, 2021, s. 281). Rapatalar, Tortum'un Aksu Mahallesi Nigar Birinci Evi (Katalog No. 4-5) ve Dikmen Mahallesi Fatma Kaya Evi'nde (Katalog No. 8-9) incelenmiştir.

Kaşıklık: Tandır başlarında veya evlerin mutfak bölümlerinde, içine kaşık vb. şeyler koymada kullanılır. Tek veya iki gözlü, ahşap malzemelidir. Kaşıklıklar, Tortum'un Çamlıca Mahallesi Canan Temel Evi (Katalog No. 4), Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde Katalog No. 2) incelenmiştir.

Kağnı: Daha çok kırsal kesimlerde kullanılan yük taşıma aracı olarak bilinmektedir. Haset edilen ürünleri, biçilen otları veya kesilen odunları taşımada kullanılır. Köylerden kentlere de bu araçlar ile gidip geldikleri bilgileri bulunmaktadır. Günümüz nakil araçları gibi dükkânlara mal getirip götürülmede de kullanılırdı.

Bu araçlara iki öküz boyunduruklarla bağlanır, arkada ki tekerlekler eksenlerle dingile bağlanmaktadır. Tarihsel acıdan en ilkel taşıma aletidir. Bu alet yalnız Türklere has bir icat değil, tüm medeniyetlere aittir. Kağnı ismini Türklerin koyduğu görüşler bulunmaktadır. Orhun yazıtlarında geçen kağnı adı bu görüşe kanıt olarak gösterilebilir. Rivayete göre, Oğuz Kağanın ordusundan bir erin bu aracı yaptığı ve çıkarttığı kağ kığ gıcırtılarından ötürü de adını kağnı koydukları tahmin edilmektedir. Oğuz Kağanın bu aracı yapan ere kağnı adını verdiği de söylenmektedir (Bozyiğit, 1991, ss. 40-41). Kağnı tekerleri Tortum'un Yamankaya Mahallesi Latife Şen Evi'nde (Katalog No. 10-11-12) incelenmiştir.

Seki: Oturma gibi eylemlerde kullanılmaktadır. Tandır evinin bir bölümünde yerden 30-40 cm yükseklikte etrafı korkulukla çevrili mekândır. Sekilerin alt açıklığı genellikle eşyaların konulduğu yüklük olarak kullanılmaktadır (Yurttaş, vd. 2024, s. 301). Seki\Makat Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Muhammed Köksal Evi'nde (Katalog No.19) incelenmiştir.

Dokuma

Cecim (cicim): Yün ve keçi kılından dokunmaktadır. Kök boyalar ile boyanarak, çeşitli motifler üzerine işlenmektedir. Cecimler, Tortum'un Yumaklı Mahallesi Mine Halis Evi (Katalog No. 4), Bağbaşı Mahallesi Aşuroğlu Evi (Katalog No. 3) ve Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 13) incelenmiştir

Halı Yastıklar: Erzurum yöresinde bulunan halı yastıklarının ebatları 90x50 cm boyutlarındadır (Soysaldı, 2008, s. 1240).

Halı yastıkları, 1970 yıllarda evlerde yaygınlıkla kullanılırdı. İlerleyen zamanlarda yerini sedirler veya koltuk takımları almış olsa bile kullanımı kırsal bölgelerde halen sürmektedir. Doğu yöresinde yaygın olarak kullanılan Ağrı halı yastıkları; İran, Van, Kars ve Kafkas bölgelerinin etkisi altında kalmıştır (Çetin, 2011, s. 62). Bu tip halı yastıklar köylerde yer tezgâhlarında, doğal yollarla elde edilen koyun kılından eğirilen ipliklerle yapılmaktadır. Doğu yöresi halı yastıkları kompozisyon olarak, tek göbekli veya çok göbekli, serbest veya karışık düzenlemeli şeklinde isimlendirilmektedir. İncelenen tek göbekli halı yastıklarda, mihrap boşluğu ile göbek kısmı düz sadedir. Göbek motifinin harici diğer motifler ikinci planda kalmaktadır. Bu gruptaki yastıkların göbek kısmında geometrik motifler, girift ve stilize bitki desenleri kullanılmaktadır. Zemin rengi borda ve kırmızı tercih edilmektedir.

Kartujlarında yer alan işlemelerde; kırmızı, kahverengi, turuncu, eflatun, pembe, gri, sarı, mavi renkleri kullanılmıştır. Kenar bordürlerinde stilize edilmiş çiçekler veya suyolu motifleri izlenmektedir. Bu halı yastıklar iki göbekli, tek şeritli halde olabileceği gibi mihraplı veya mihrapsız örnekleri bulunmaktadır (Çetin, 2011, s. 63). Serbest halı yastıklar ise; çeşitli figürlerin yer aldığı halı yastıklardır. 3 sıradan meydana gelmektedirler. İlk sırada; siyah zemin üzerine pembe çizgi ile çevrilen bir geyik figürü bulunmaktadır. İkinci sırada; küçük boyutlarda işlenen deve figürü yer alır Üçüncü sırada; kanatlarını yanlara doğru açmış bir kartal figürü işlenmektedir. Bu motif Avrasya halkında gücün, şecaatin, bağımsızlığın sembolüyken, kartal figürü Anadolu figür dünyasında İslam öncesi dönemden gelen ve İslâmiyet sonrası da benzer nitelikleri ile kullanılan bir figür olarak bilinmektedir (Çetin, 2011, s. 64). Halı yastıklar Tortum'un Samsor, Küme Evler, 54 Numaralı Ev, Cavidan Atıcıöz Evi (Katalog No. 2-3), Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 14), Esendurak Mahallesi, Murat Altın Işık Evi (Katalog No. 2) ve Yumaklı Mahallesi, Mine Halis Evi'nde (Katalog No. 1) incelenmiştir.

Heybe: Yoğun olarak yün kılından dokunmaktadır. Birçok farklı desenlerde, püsküllü, yandan çapraz boyuna asılmalıdır. Kendir lifinden de dokunduğu bilinmektedir. Geleneksel bir eşya olan bu çantalar, yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Köylerde at-eşek arabalarına asılarak taşınmaktadır. Üzerine, halı yastıklarında ve kilimlerde görülen geleneksel motifler işlenmektedir. Günümüzde kaybolmaya ve unutulmaya yüz tutmuş bu çantalar artık antika eşyalar arasında yer almaktadır. Heybelerin üzerine dokunan motifler; evlilik, gelinlik, hamilelik, bereket, mutluluk, yas gibi mesajlar içerir (Koç, 2024). Heybe Tortum'un Yellitepe Mahallesi Behiye Yaşaroğlu Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

İşlemecilik\El İşleri

Küstüm: Çift kişilik yastıklardır. Anadolu coğrafyasında çeyizlerin vazgeçilmezidir. 50 ila 60 cm abatlarında hazırlanmaktadır. Kenarları parlak renkli saten kumaştan yapılır. Saten üzerine geçirilen beyaz örtüde yöresel motifler işlenir. Kenarlarına dantel şeridi dikilir. İçine yün veya pamuk doldurularak hazırlanır. Küstüm, Tortum'un Serdarlı Mahallesi Mithat Çakır Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Yorgan: Yorganlar insanın ihtiyacı gereği ortaya çıkmış dünyadaki birçok kültürün farklı çeşitleriyle kullandığı örtünme eşyası olarak bilinmektedir.

Yorganların içine konulan malzeme iklim şartlarına göre belirlense de, yün maliyet açısından daha kolay bulunduğu için tercih edilmektedir (Ertalay, 2013, s. 23-24). Yorganların kumaşı tercihe bağlı kadife veya satenden yapılmaktadır. Üzerine işlenen desen

çeşitleri; akasya çiçeği, altıgen, altılı perke, arma, asma lale, atlas çiçeği, ayçiçeği, bahar dalı, buğday başağı, çay filizi, fiyonk ve gelin tacıdır. Yorgan yüzlerinde işlenen bu desenler, geçmişten günümüze ulusun kültürünü yansıtmaktadır. Günümüzde yorgan odaları artık revaçtan kaldırılarak yerini fabrikalara bırakmıştır. Günümüzde yorgan işleme geleneği unutulmaması için Halk eğitim merkezlerinde öğretimi görülmektedir (Ertalay, 2013, s. 42-91). Yorgan Tortum'un Cihanlı Mahallesi Nigar Güney Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir.

Yaygı: Evlerde halı, kilim ve yastıkların üzerlerine serilen, işlemeli örtülere yaygı denilmektedir. Evlerde bu örtüler, temiz ve zengin bir görünüm kazandırmaktadır. Yaygı kılıfı Tortum'un Serdarlı Mahallesi Mithat Çakır Evi'nde (Katalog No. 1) incelenmiştir.

Üzerlik: Üzerlik bitkisi, Sedef otu familyasındandır. Daha çok kireçli topraklarda yetişir, bozkırlarda yetişen bitki olarak bilinmektedir. Evlerde çoğunlukla nazarı aldığı için kullanılmaktadır (Şahin, 2012, ss. 3-7). Anadolu'da birçok kırsal kesimde, evlerin üzerine hayvan kafası, iğde dalı, mavi taş, üzerlik tohumu astıkları yaygın bir şekilde rastlanılır. Hayvan kafası asma geleneğinin eskiden kabile boylarından çıktığı düşünülmektedir. Üzerlik bitkisinin iyi gelmesi ve evlerde bulundurulması arttıkça bu kez üzerlik bitkisine estetik görünüm vererek hazırlama gereği duyulmuş (Şahin, 2012, ss. 55-56). Üzerlik, Tortum'un Yukarsivri Mahallesi Arzu Çandar Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir.

Giyim

Barınak, besin ve giyim insanoğlunun en ilkel ihtiyaçlarıdır. Giyim kuşam, vücudu dış etkilere karşı korumakta olan araç olabileceği gibi süslenme arzusunu da karşılamaktadır. Giyim, tarihler boyunca sosyal durumun değişimi ile aynı ilerlemektedir. Giyim kişisel görünüşü, başarıyı da yansıtmaktadır. Giyim ve tekstil, şehrin sosyal ve ekonomik durumlarını tanıtan varlıklardır. Ülkede tekstil sanayisinin gelişimi ile giyime modern bir görüntü getirse de köylerde kadın ve erkeklerin kıyafetlerinde herhangi bir değişiklik görülmemektedir (Görgünay, 1973, ss. 1-2). Her ne kadar şehirliler de modaya uyak uydurmak zorunda kalsalar da orta yaşlı hanımlarımızın evlerinde ki sandıklarda; örgü yelekler, ehram, patik ve yazmalar yer alır (Görgünay, 1973, s. 7).

Ehram: Kadınların dış giysisi olarak bilinen ehramlar; doğal yollardan elde edilerek, kimyasal boyalar kullanılmadan, tezgâhlarda dokunmaktadır. Ehramın ilk ortaya çıkışı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak ehramın Erzurum, Bayburt, Erzincan, Artvin, Kars illerinde yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Erzurum'da Çulfa dokuyucularına yaptırıldığı bilgileri bulunmaktadır. Ehram dokutan kişi yünden eğrilen ipliğini önceden kendi

hazırlar, dokunacak ehramın boyutlarını kendisi belirler. Üzerinde elle işlenen motifleri kendi seçmektedir (Çelik, 1996, s. 6). Ehramlar, Tortum'un Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi (Katalog No. 18) ve Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi'nde (Katalog No. 5-6) incelenmiştir.

Ehramda kullanılan renkler çoğunlukla siyah, beyaz, kırmızı, kahverengi tonlarıdır. Erzurum yöresi ehramlarında yaygın olarak kullanılan motifler, Saat Kordonu, Pirinç Deni, Reyhan Dalı, Ceviz Kanadı, Çark Yıldızı, Elmas Küpe, Mercimek, Nar Çiçeği, Mum Desteği, Saç Örgüsü, Hurmadır (Çelik, 1996, ss. 6-9).

Yazma: Birçok renkte, etrafı oyalı başörtüsü olarak bilinmektedir. Yazma kâğıt arasında satıldığı için kâğıt arası olarak ta ismi vardır. Bu eşarbın çeşit çeşit bağlama biçimleri vardır. Tortum yöresi kadınlar ağızlarını kapatacak biçimde eşarpları örtmektedirler. Buna sitile yaşmaklama denilmektedir (Görgünay, 1973, s. 44). Yazmalar, Tortum'un Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 14-15) incelenmiştir.

Kara Lastik: Lastik ayakkabıları 1945'li yıllarda yaygın bir şekilde kullanılırdı. Çiftçilik ile uğraşan halkın tercih ettiği, rahat ve pratik oluşlarıyla da bilinmektedir. Şuan günümüzde bu ayakkabılar çok tercih edilmemekte olup yerini plastik terliklere bırakmıştır (Toraman, 1835, s. 310). Kara lastik ayakkabılar, Tortum'un Yukarı Sivri Mahallesi Hatice Altun Evi'nde (Katalog No. 1) incelenmiştir.

Patik: Giyim parçası olarak bilinen patikler, elde örülerek hazırlanmaktadır. Geleneksel dokuma olarak bilinen patikler birçok yörede renk, biçim ve kompozisyon bakımından sanatsal değer taşımaktadır (Yıldırım, Gürcüm, 2018, s. 411). Patiklerde kullanılan motif türleri; bitkisel, geometrik, figür, sembollerdir (Yıldırım, Gürcüm, 2018, s. 411). Üzerinde işlenen motiflerde birçok anlamlar bulunmaktadır (Akpınarlı, 2022, ss. 19-20). Patik çoraplar, Tortum'un Vişneli Mahallesi Emine Taşbaşı Evi (Katalog No. 3), Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi (Katalog No. 11) ve Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi'nde (Katalog No. 11) incelenmiştir.

Toprak ve Taş Gereçler

Küp; Şişman karınlı, dip kısımdan yukarı doğru genişleyip daralan biçim ve formlarda hazırlanan kaplardır. Küplerin içerisinde, süt ürünler, su, pirinç, nohut, fasulye, buğday gibi ürünler korunur. Aksesuar amaçlı kullanılan küplerde bulunmaktadır. Küpler, Tortum'un Aksu Mahallesi Nihal Birinci Evi (Katalog No. 2) ve Cihanlı Mahallesi Celal Altunkaynak Evi'nde (Katalog No. 1-2) tespit edilmiştir.

Güveç: Yemek pişirmede kullanılan özel toprak kaplardır. Güveçler; şişman karınlı, geniş ağızlı, kulplu, kapaklıdır. Güveç kap, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Kadriye Köksal Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir.

Tandır: Tandır yapımında kil malzemesi kullanılmaktadır. Kilin içerisine daha sağlam olması için saman eklenerek hamur haline getirilir. Yapılacak büyüklüğe göre malzeme kullanılmaktadır. Tandırların ölçüleri, büyüklerde; ağız çapı 60-70 cm, taban çapı 110-130 cm, derinliği 140-160 cm'dir. Orta boyutlularda; ağız çapı 45-55 cm, taban çapı 90-100 cm, derinliği 110-130 cm'dir. Küçük boyutlularda; ağız çapı 30-35 cm, taban çapı 50-60 cm, derinlik 60-75 cm ölçülerinde hesaplanmaktadır. Lolozlar ile tandırın kaidesi oluşturulur. Bu kaide üzerine belli yüksekliğe kadar kademeli şekilde kil örülür. Düz bir yüzey elde edinceye kadar bu işlem devam eder. Tandırın ağzına şurt denilmektedir. Tandırın ağzı yukarı doğru daraltılarak, dışa taşacak şekilde hazırlanır. Yapım aşamaları bittikten sonra kurumaya bırakılmadan önce altından külve denilen hava deliği açıklığı bırakılır. Tandırlar bir hafta kadar bir sürede kurutulur. Kuruma aşamasında birkaç kez perdahlama işlemi yapılır. Tandır kurulmaya hazır haline geldikten sonra, yerleşeceği çukura konur. Tandırın etrafındaki açıklılar, balcık toprak veya gübre kapatılmaktadır. Tandırda ateş yakılır ve ağzı kapatılarak iyice kuruması beklenilir. Tandırın alttında dumanın çıktığı külve deliği yeri önceden hazırlamış olması gerekmektedir. Ekmek pişirirken bu delik ne kadar kapalı olursa ekmek o kadar güzel pişmektedir (Köşklü, 2005, ss. 156-157). Tandır, Tortum'un Şenyurt Mahallesi Gönül Totik Evi'nde (Katalog No. 24) incelenmiştir.

Kurun: Tandırevlerinde girişin hemen yanında yer alır. İçi oyuk, dikdörtgen formludurlar. Evlerde günlük su ihtiyacını karşılayan su depoları olarak bilinmektedir. Bu kurunların ön kısımlarında su tahliye teknesi yer alır. Evlerde bu tarz elemanlar statüyü, ekonomik gücü yansıtmaktadır. Kurun, Tortum'un Kaleboynu Mahallesi Muhammed Köksal Evi'nde (Katalog No. 17) incelenmiştir.

Ocak: Duvara bitişik yapılan küçük ocaklardır. Tandır evlerinde, tandırın hemen yanında pratik işlerde kullanılır (Yurttaş, vd. 2024, s. 300). Ocak\Fırın Tortum'un Kevser Aşuroğlu Evi'nde (Katalog No. 5) incelenmiştir.

Değirmen taşı: Taş değirmen, arpa, buğday ve yulaf gibi tahılların öğütülmesi için kullanılmaktadır. Taş değirmenler, yuvarlak bir yapıya sahip iki taş arasına konulan tahılların ezilerek, kırılarak öğütülmesinde yararlanılır. Değirmen taşı olarak da bilinen bu taşların altta kalan taş sabit, üstteki bir kol yardımı ile dönerek çevrilmektedir. Değirmen taşları, Tortum'un Şenyurt Mahallesinde Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 9), Bağbaşı Mahallesi Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) (Katalog No. 10) ve Dikmen Mahallesi Zilif

Güngör Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir. Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Destegül Göksal Refakatinde Değirmen Evi'nde (Katalog No. 16) verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Katalog

Bahçeli (Samsor) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Bahçeli Mahallesi, Erzurum ilinin Tortum ilçesinde yer almaktadır. Bahçeli mahallesi olarak ismi geçmektedir. Tortum ilçesine 2 km uzaklıkta Artvin yolu üzerinde bulunmaktadır. Eski adı Samsor olarak bilinmektedir (Haritatr, 2011-2023). Tortum, Bahçeli Mahallesinin nüfusu toplam 135'tır. Bu nüfusun 63'ü erkek, 72'si kadındır (TUİK, 2023). Bahçeli Mahallesinde 2 konutta tambur, 2 adet halı yastığı ve çalı süpürgesi olmak üzere toplam 4 adet eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Tortum Samsor, Küme Evler, 55 Numaralı Ev, Refika Kızılkaya Evi

Adı: Tambur\Elek

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 36 cm çapında

Fotoğraf No: 1

Çizim: -

Tanımı: Bu Ahşap kasnaklı tambur elek 36 cm çapındadır. Sığ torludur, ekmek pişirmede unun elenmesinde kullanılmaktadır. Toru, hayvan bağırsağı dersinden yapılmış, ilk eleklerin örneklerindendir. Yörede halbur'da denilmektedir

Şekil 63

Katalog No. 1'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Tortum Samsor, Küme Evler, 54 Numaralı Ev, Cavidan Atıcıöz Evi

Adı: Halı Yastık

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 61x43 cm

Fotoğraf No: 2

Çizim: -

Tanımı: Halı yastığın zemin rengi kırmızıdır. Motiflerin rengi mavi, lacivert, kahverengi tonlarındadır. Yastığın renklerinde zaman içerisinde oluşan solmalar görülmektedir. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında 61x43 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek testere dişli bir şeritle sınırlandırılmıştır. Bu orta bölüm 6'gen şeklinde olup, en iç kısımda çiçek motifine yer verilmiştir. Ortada yer alan çiçeğin etrafı bir hale içindedir. Halenin dışında karşılıklı yerleştirilmiş akrep kolları bulunmaktadır. Yastığın köşelerinde yer alan pençe motifi kahverengi, kırmızı, mavi, siyah, eflatun renklerde, bitkisel karakterli dolgularla zenginleştirilmiştir. Yastığın etrafı 2 şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeritler içinde bitkisel motifler sıralıdır.

Şekil 64

Katalog No. 2'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Tortum Samsor, Küme Evler, 54 Numaralı Ev, Cavidan Atıcıöz Evi

Adı: Halı Yastık

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 60x40 cm

Fotoğraf No: 3

Çizim: -

Tanımı: Halı yastığın zemini kırmızıdır. Motiflerin rengi turuncu, eflatun, siyah, kırmızı tonlarındadır. Yastığın renklerinde zaman içerisinde oluşan solmalar görülmektedir. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında 60x40 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek bitkisel karakterli 2 şerit dallar ile sınırlandırılmıştır. Bu orta bölümün en iç kısımda göz motifi yer alır. Orta bölümde bulunan desenin uçlarında salbekler yer alır. Yastığın köşeleri eflatun, kırmızı, siyah renklerde bitkisel karakterli dolgularla zenginleştirilmiştir. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeritler içinde bitkisel motifler sıralıdır.

Şekil 65

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Tortum Samsor Köyü, Küme Evler, 54 Numaralı Ev, Cavidan Atıcıöz Evi

Adı: Sakkaval\Sakayluk\Segavıl\Çalı Süpürgesi

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 4

Çizim: -

Tanımı: Dağlarda bulunan kurumuş çalılıklardan hazırlanılmıştır.

Hazırlanışı: Toplanan çalılar bir araya getirilir, elle tutulacak olan bölüm ip veya demir telle sıkıca bağlanır. Süpürülecek kısmı seyrek bırakılır.

Şekil 66

Katalog No. 4'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Aşağı Katıklı Serdarlı (Küçükdere) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Aşağı Serdarlı Mahallesinin nüfusu toplam 594'tür. Bu nüfusun 290'nı erkek, 304'ü kadındır (TUİK, 2022). Tortum ilçe merkezine 28 kilometre mesafe uzaklıktadır. Serdarlı semtinin Erzurum şehir merkezine mesafesi yaklaşık 63 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Küçükdere köyünde, eski yıllara göre nüfus sayısı ve yeni hane sayısında artış görülmekte olup, mahallede 41 hane tespit edilmişitr (Toraman, 2023, s. 24). Aşağı Serdarlı Mahallesinde 1 konutta hunca, kaşıklık, kulplu tava, , 2 tane terek, 4 adet sepet, dut sıkma taşı (oluğu), gotmin, et dövme tahtası, tandır kapağı, güğüm, sakkakavel, cecim, 2 adet sandık ve kilar (dolap) olmak üzere toplamda 19 eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Hunça\Peşkun\Yer Sofrası

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 60 cm çap

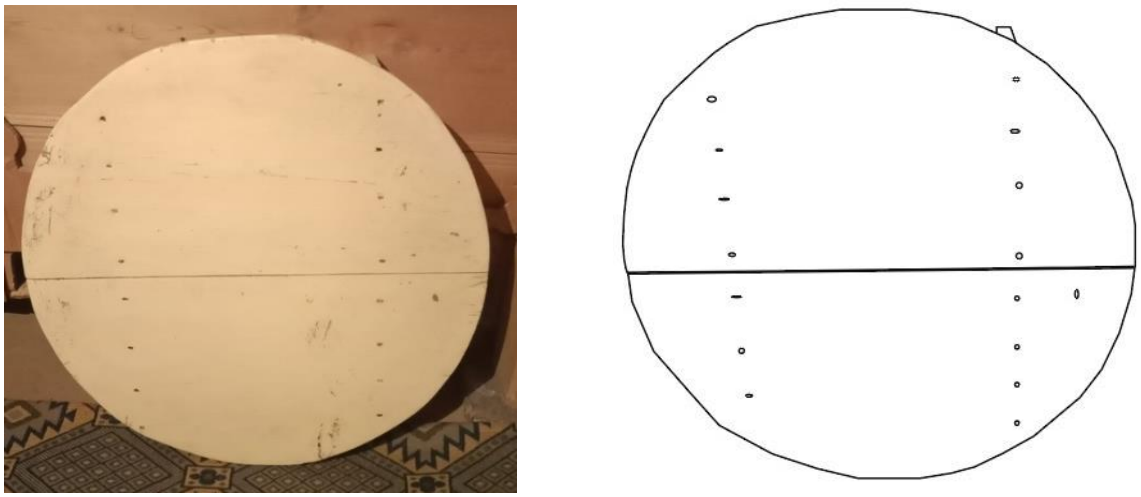
Fotoğraf No: 5

Çizim: 5

Tanımı: Fatma Hanım, mutfak işlerinde kullanmakta olduğu bu yer tahtasının, kendilerine kayın validesinden kaldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Masa bir bütün olarak 47 günümüze ulaşmaktadır. Tahta malzemeden hazırlanmış, cilalıdır. Ayaklıkları arka yüzüne çivilenmiştir.

Şekil 67

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Kaşıklık

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 6

Çizim: 6

Tanımı: Evin mutfak bölümde, ahşap bir direğe asılıdır. Kaşıklıkta herhangi bir tahrip bulunmamakta, cilasızdır. Günümüzde halen kullanılmaktadır. Üzerinde herhangi bir süslemeye yer verilmemiş, sade, küçük boyutlardadır.

Şekil 68

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Saplı\Kulplu Tas

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: 28 cm kulp, 17 cm çap

Fotoğraf No: 7

Çizim: 7

Tanımı: Ev sahibi pekmez kaynatmada kullandığını belirtmektedir. Bu tip tasların kulpları uzun olduğu için ocak üstünde kullanılmasının zor olduğunu, genellikle büyük kepçe görevi gördüğünü söylemektedir. Alım satım yeri olarak ilçe merkezinde bir züccaciye dükkânından temin edildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Genellikle çelik dökümlü kap kaçaklar, Kahramanmaraş ilinden getirtildiği bilgilerine ulaşılmıştır.

Şekil 69

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Terek\Raf

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 8

Çizim: -

Tanımı: 70 küsur yaşında ki ev sahibi, bu evin tek gözlü ve kırlangıç örtü birimden oluştuğunu, ilerleyen yıllarda eve ilave odalar eklediklerini belirtmektedir. Mutfak gereçlerini muhafaza ettiği bu tek birimli odada duvarlara monta edilen tereklerin, evi yaptırdıkları dönemden bu yana kullanıldığını kendi imkânlarınca yaptırdıkları bilgilerine ulaşılmıştır. . Terek iki bölüme ayrılmakta olup 4 gözden oluşmaktadır. Eskiden bu terekler üzerine yaygı örtüler çekilirdi, temizlenmesi zahmetli gördüğü için ev sahibi muşamba örtü ile kapatmaktadır. Terklerin önü tül bir perde ile kapatılmaktadır.

Şekil 70

Katalog No. 4'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Terek\Raf

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 9

Çizim: -

Tanımı: Terek, kırlangıç örtü biriminin oturtulduğu kalaslara monte edilerek kolan görevi görmektedir. İki gözden oluşan bu tereklerde muşamba örtü serilidir. Çeyizlik porselen takımları dizili olan ahşap terekte herhangi bir süsleme bulunmamakta olup, düz sade olarak yapılmıştır.

Şekil 71

Katalog No. 5'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Sepet

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 10

Çizim: -

Tanımı: 4 adet sepetler, hemen hemen aynı boyutlarda, aynı modelde, kulpludurlar. Ev sahibi hesir olarak adlandırdığı bu sepetlerde, tarlada topladığı mahsullerini taşımada kullanmaktadır. Hasır sepetler sazlık bitkileriyle örülerek hazırlanır. Çevre illerden Karadeniz yöresinde bu tip sepetlerin kullanımı yaygınlık göstermektedir. Genellikle çevre illerden, ticaret yollarıyla ulaşımı sağlanır.

Şekil 72

Katalog No. 6'nın Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Dut Sıkma Taşı (Oluğ)

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: 69x47 cm

Fotoğraf No: 11

Çizim: 11

Tanımı: Dikdörtgen boyutlarda, 69x47 cm ölçülerinde taş malzemelidir. Kabaca iri bir kayanın içi yontularak hazırlanmaktadır. Dikdörtgen boyutlardaki teknenin kısa kenarlarından birine oluk kısmı yer alır. Oluğun ağzı dışa taşar biçimdedir. Birde halatlara bağlı ağırlık taşı bulunur. Kullanımı şu şekildedir; pekmez yapımında kullanılan tekneyekaynamış dut kozaları çuvallarla içine konur. İnsan gücü ile çuval sıkılır. Sıkma işleminde yassı bir düz tahtada kullanılabilir. Dutun şırası oluktan dışarı akıtılır. Çuvalların üzerine iyice basılması için ağırlık taşı konur.

Şekil 73

Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 8

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Gotmin\Havan

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 12

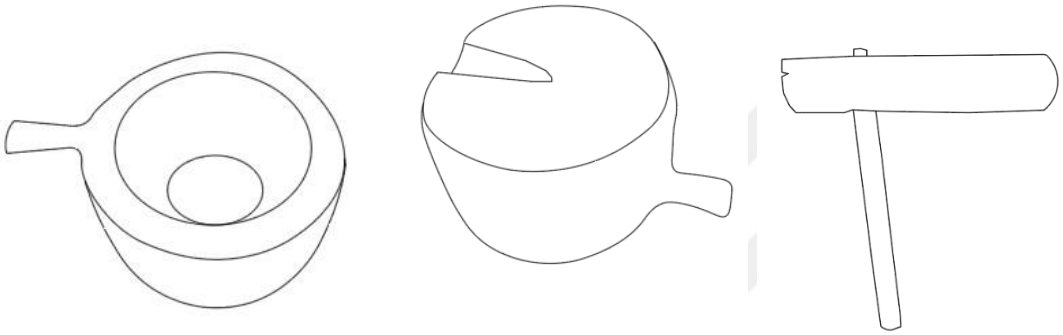
Çizim: 12

Tanımı: Birçok yörede farklı adlarla kullanılan öğütücü alet, kırsal kesimlerde ahşap örnekleriyle sıklıkla rastlanmaktadır. Ev sahibinden edinilen bilgilere göre, hazır satın alınmamıştır. Ceviz ağacı gövdesi kavuk şeklinde oyularak hazırlanmıştır. Üzerinde herhangi bir süsleme yoktur, cilalıdır. Kulp ve tokmağında çivi kullanılmamıştır. Kulp gövdeyle bir bütün haldedir.

Şekil 74

Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 9

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Et Dövme Tahtası\Doğrama Tahtası\Kesme Tahtası

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: 44 cm

Fotoğraf No: 13

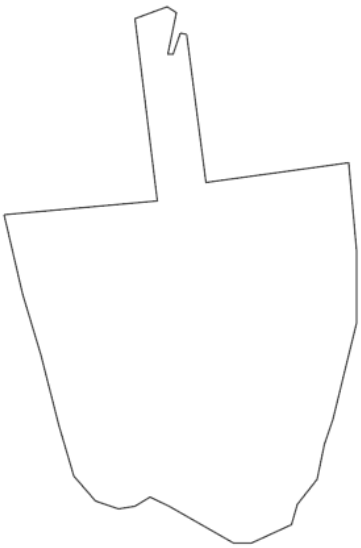
Çizim: 13

Tanımı: Ağaçtan, tek bir parça halinde kesilip, yontularak hazırlanmıştır. Ev sahibi kendilerinin yaptığını söylemektedir.

Şekil 75

Katalog No. 9'un Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 10

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Tandır Kapağı

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 14

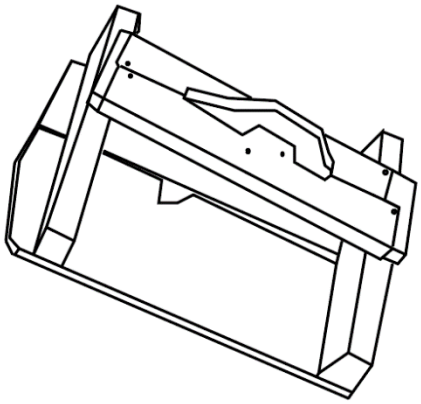
Çizim: 14

Tanımı: Tahtalar ile kapak formu verilerek hazırlanılmış. Açma, kapamada kolaylık olsun diye üstten kulpu bulunmaktadır. Kulp ateşte yanmaması için saç bir demirle çivilenerek, etrafı sarılmış. Ev sahibinden edinilen bilgiye göre kapak, herhangi bir yerden temin edilmeyerek, kendi imkânlarınca yapılmıştır. Tandırın içine toz, toprak, haşere girmemesi için veya tandır yakıldıktan sonra içi sıcak kalması düşüncesi ile kullanılmaktadır.

Şekil 76

Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No.11

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Güğüm

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 32 cm boy, 12 cm ağız çapı

Fotoğraf No: 15

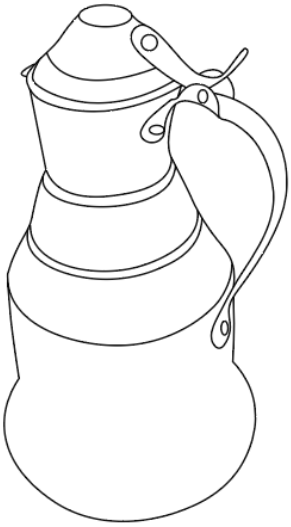
Çizim: 15

Tanımı: Düz dipli, çan gövdeli, boyun kısmı dar ve kısadır. Gaga ağızlı, tek kulplu, kapaklıdır. Kapak kulpla birleşmiş bir mandal gibi açılıp kapanmaktadır. Boyun kısmında 3 sıra paralel çizgi demetleri bulunmaktadır. Bu çizgiler kapakta da görülmektedir. Kapaklarında kenetler, çivili dişli perçinle birleştirilmiş kulpları bulunmaktadır

Şekil 77

Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 12

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Sakkaval\Çalı süpürgesi

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 16

Çizim: -

Tanımı: Kurumuş bitki saplarından ve saz gövdelerinden hazırlanmıştır. Ev sahibi, çevre illerden getirilerek, bakkal dükkânlarının önüne kurulan pazardan satın aldığını söylemektedir.

Şekil 78

Katalog No. 12'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 13

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Cecim\Cicim\Yer Yaygısı

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 17

Çizim: -

Tanımı: Cecimin, orijinalde tam bir kare boyutlarında olduğunu, yırtılmalar sonucu sağlam kalan bölümü ile dar uzun yolluk biçiminde kesildiği bildirilmiştir. Gerçek koyun kılından örülmektedir, kök boyalar ile renklendirilen bu yer sergisi, zamanında annesinin kendisine aldığı çeyizlik bir parçadır.

Şekil 79

Katalog No. 13'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 14

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Çeyiz Sandığı

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 61x41 cm

Fotoğraf No: 18

Çizim: -

Tanımı: Dikdörtgen boyutlarda, 61x41 cm ölçülerindedir. Sandığın yüzünde kapak bölümün alt kısmında ortada ve iki yanda olmak üzere kazıma tekniği ile işlenmiş güneş motifi yer almaktadır. Ön yüzde alt kısımda karşılıklı küçük çekmecelere yer verilmiş. Kapağı gövdeyle menteşelerle birleştirilmiş. Haznesi ahşap ayaklar üzerine oturmaktadır. Alt ayaklık bölümü dalga verilerek hazırlanmıştır. Ön yüzünde kapağın hemen altında ki orta kısımda anahtar deliğine yer verilmiş. Ahşap malzemelidir, dış yüzünde astar ve cila kullanılmıştır.

Şekil 80

Katalog No. 14'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 15

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Çeyiz Sandığı

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 53x36 cm

Fotoğraf No: 19

Çizim: -

Tanımı: Dikdörtgen boyutlarda, 53x36 cm ölçülerindedir. Ahşap malzemeli, antika sandıklar grubunda yer almaktadır. Sandık cilasız, üzerinde herhangi bir oyma, kazıma, çakma tekniği bulunmamakta olup, yüzü yassı ince kesilmiş ağaçlarla beş bölüme ayrılmaktadır. Bu parçalar çivilenerek birleştirilmektedir. Kapağı gövdeyle menteşelerle birleştirilmiş. Haznesi ahşap ayaklar üzerine oturmakta ve kıvrımlıdır. Sandığın ön yüzü kabara çivileri ile hareketlendirilmiştir.

Şekil 81

Katalog No. 15'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 16

Bulunduğu Yer: Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi

Adı: Kiler Dolap

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 140x90 cm

Fotoğraf No: 20

Çizim: -

Tanımı: Antika iki kapaklı dolap, orijinalde ahşap görünümlü, sonradan boyanmıştır. Ön yüzdeki kapak düğmeleri kaybolmuştur. Mutfak bölümünde, içine kavanoz-kap kacak konulmaktadır.

Şekil 82

Katalog No. 16'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Şenturt (Kisha) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Şenyurt, Erzurum ilinin, Tortum ilçesinde yer almaktadır. Şenyurt mahallesi olarak ismi geçmektedir. Şenyurt mahallesinin etrafında, Doğuda Derekapı, Vişneli, Kuzey Doğuda Pehlivanlı, Kuzeyde Bağbaşı, mahalleleri bulunmaktadır. Şenyurt Mahallesi 9 km kare yüzölçümünde olup, Tortum merkeze 30 km uzaklıkta, Erzurum merkeze de 80 km uzaklıktadır (Kabanlı, 2022, s.32). Köyün eski ismi Kisha, yeni ismi Uncular- Şenyurt olarak kayıtlara geçmektedir (Toraman, 2023, s.21). Belediye teşkilatlanması 1977 tarihlidir. Köyün mahalleleri; Derekapı, Fatih, Hacılar, Cumhuriyet mahallesi, Yavuz mahallesi, Şeyhefendi mahallesi ve Cihanlı mahallesi olmak üzere toplan 7 mahalle bulunmaktadır. Köyün sokakları asfalt değil taş döşemelidir. Diğer köylere göre daha gelişmiştir. Mahallede geleneksel konutlar haricinde modern mimari sıklıkla görülmektedir. En yüksek konut 3-4 katlı olarak seyredilir. Cumhuriyet mahallesinde lise ve ilköğretim okulu bulunmaktadır. Konut mimarileri ile bağ bahçeleri birbirine yakın alanlarda iç içedir (Koday, Erhan, 2009, ss. 56-57-58). Şenyurt kalesi 18 km uzaklıkta Güney Batı kesiminde yer almaktadır. Yerleşim yerinin Kuzeyinde Şenyurt Deresi bulunmaktadır. Yerleşim bölgesinde ki eski konut mimarileri kare ve oval plana sahiptir (Küçükyıldız, 2017, ss. 91-92). Şenyurt mahallesi nüfusu toplam 963'tür. Bu nüfusun 479'u erkek, 484'ü kadındır (TUİK, 2022). *1835 "Tarihli Nüfus Defterine Göre Tortum Kazası*" adlı yayına göre bu köyde Müslüman hane sayısı 122 tane tespit edilmiştir (Toroman, 2023, s. 24). Şenyurt Mahallesinde 5 konutta dut sıkma taşı (oluğu), çepük, un teşti, elek, eğiş, güğüm, bakır teşt, 2 adet bakraç, değirmen taşı, kuplu tas, ibrik,

kazan, hamur teşti, halı yastık, balya, elma alacağı, gotmin, sakkavel, terek, tahıl ambarı, hunca, bakır sahan tandır, alüminyum teşt ve terek olmak üzere toplamda 14 eser incelenmiştir.

Katalog No: 1

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Dut sıkma tahtası

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 1. 10 cm boy, 68 cm en

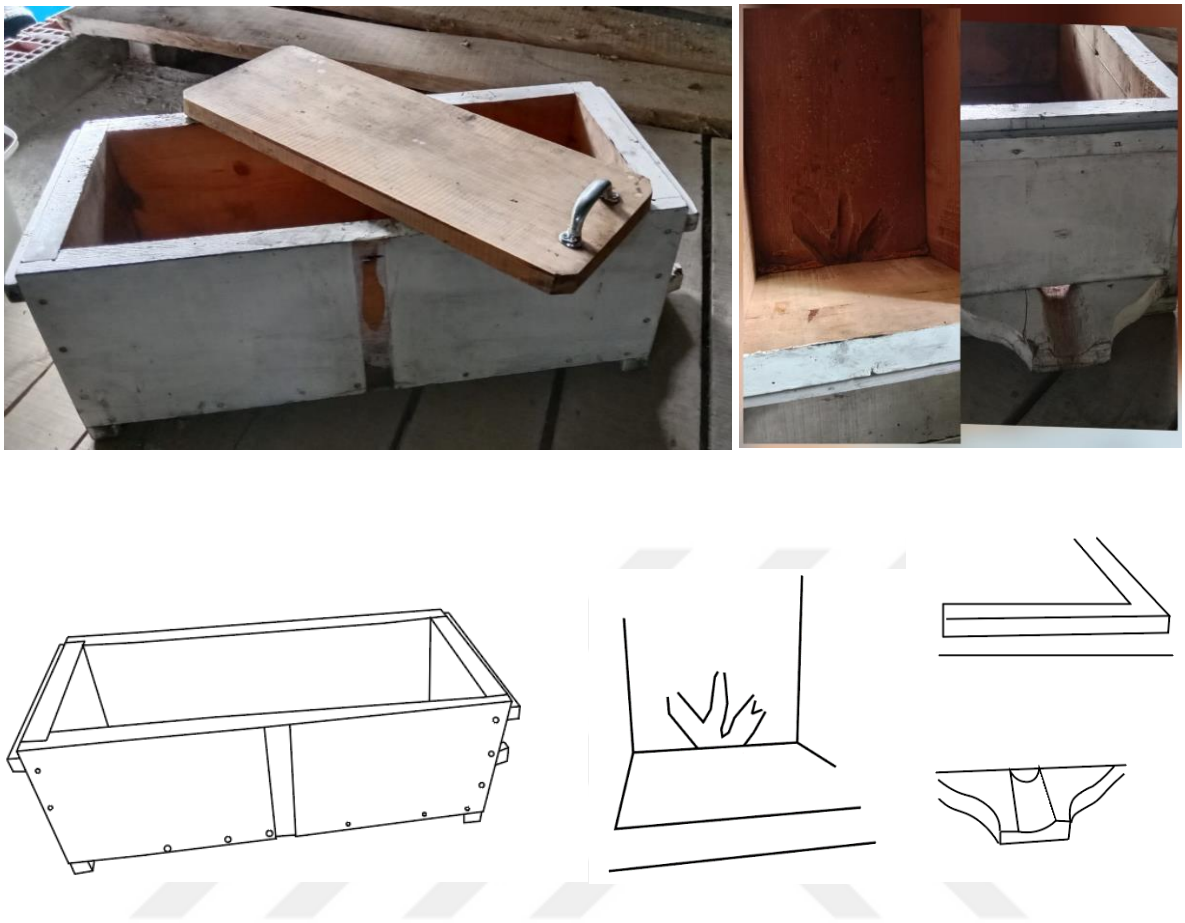
Fotoğraf No: 21

Çizim: 21

Tanımı: Dikdörtgen boyutlarında 110x68 cm ölçülerindedir. Kasanın tamamı ahşap malzemedendir. Kasanın dış yüzleri beyaz renge boyanmıştır. Pekmez yapımında kullanılan bu aletin birde dikdörtgen boyutlarda kulplu ezme tahtası bulunmaktadır. Kullanım şekli: Kazanlarda kaynatılan dut, çuvallara dökülüp, kasanın içine koyulur. Uzun tahtasıyla çuvallar ezilir. Çuvallardan çıkan şire oluktan akarak kaplara dökülür.

Şekil 83

Katalog No.1'in Fotoğraf ve Çizimleri

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Çepük\Çepik\Sepet

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 44 cm boy, 30 cm çap

Fotoğraf No: 22

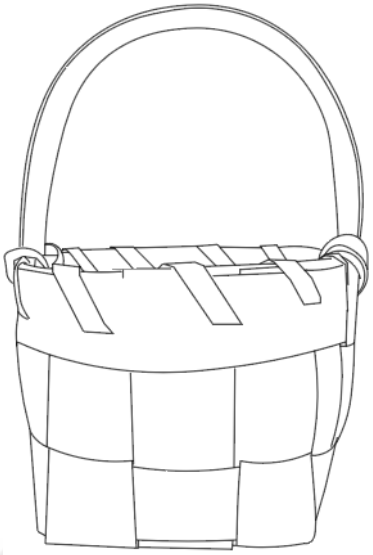
Çizim: 22

Tanımı: Çam ağacından yapılmaktadır. İçi derin, kulplu tasarlanmıştır. Sepette, cila vb. boyaya rastlanmamaktadır. Günümüze orijinal haliyle ulaşan sepette, meyve, sebze ve yumurta gibi şeylerin konulup, taşımakta kullanılmaktadır.

Şekil 84

Katalog No.2'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Un Teşti\Un Kabı

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: Silindir gövdeli, 94 cm boy, 30 cm çapı

Fotoğraf No: 23

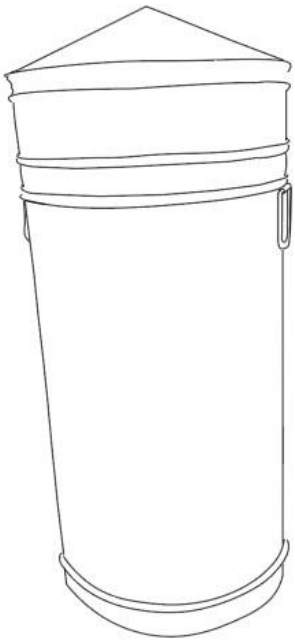
Çizim: 23

Tanımı: Evin serin yerinde muhafaza edilmektedir. Eserde çakma bükme teknikleri görülmektedir. Uzun silindir gövdesinin iki tarafında kulplar yer alır. Kulpların üst tarafında paralel çizgi demetlerine yer verilmiştir. Konik külah modelinde kapağı bulunmaktadır.

Şekil 85

Katalog No.3'e Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Kalbur\Elek

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 38 cm çapında, 10 cm derinlikte

Fotoğraf No: 24

Çizim: -

Tanımı: Ahşap kasnaklı kalbur 38 cm çapındadır. Seyrek torludur, kurutulmuş bitki gibi şeyleri (nane, reyhan, kekik vb.), saplarından ayıklamada kullanılmaktadır. Toru, kalın naylon ipliklerle, örülerek kasnağa geçirilmiştir.

Şekil 86

Katalog No.4'e Ait Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No.5

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Eğiş

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 45 cm boy

Fotoğraf No: 25

Çizim: 25

Tanımı: Demir madeninden yapılmaktadır. Bir ucu çengelli diğer ucu spatula şeklindedir. Edilen bilgilere göre eskiden eğişlerin çengelli bölümü bulunmadığı, sonraki yıllarda aslına uygun benzetilerek değiştirdikleri bilgisine ulaşılmıştır.

Şekil 87

Katalog No.5'e Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No.6

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Güğüm

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 47 cm boy, tabandan üste doğru daralmaktadır, taban 26 cm, ağız 11 cm genişliğindedir.

Fotoğraf No: 26

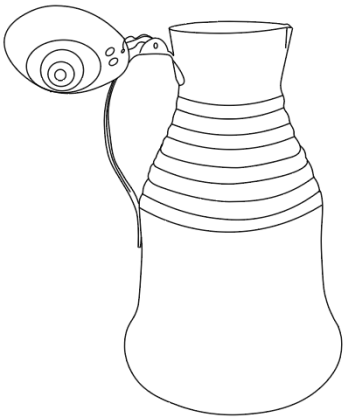
Çizim: 26

Tanımı: Oval dipli, çan gövdeli, boyun kısmı dar ve kısadır. Gaga ağızlı, tek kulplu, kapaklıdır. Kapak kulpla birleşmiş bir mandal gibi açılıp kapanmaktadır. Boyun kısmında 3 sıra paralel çizgi demetleri bulunmaktadır. Bu çizgiler kapakta da görülmektedir. Kapaklarında kenetler, çivili dişli perçinle birleştirilmiş kulpları bulunmaktadır.

Şekil 88

Katalog No.6'ya Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No.7

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Bakır Teşt

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 90 cm çapında, 24 cm derinlikte, ağız bölümü yanlara doğru genişlemektedir.

Fotoğraf No: 27

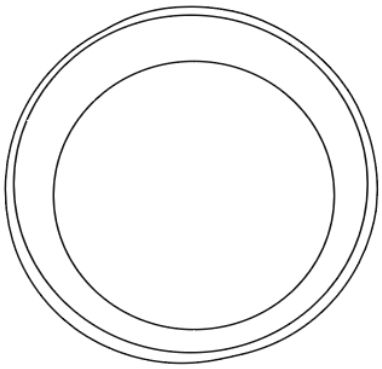
Çizim: 27

Tanımı: Halk ağzında, çamaşır leğeni olarak bilinen bu kaplarda, Tortum yöresi pekmez yapmada kullanmaktadır. Teşt tamamen bakırdadır. 100-110 cm çaplarında, 30-40 cm derinliktedir. Kenar ağzı bükülüp, eğilmesi diye çemberlidir. Kenar ağzında çarpı motifleri bulunmaktadır.

Şekil 89

Katalog No.7'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 8

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Bakraç

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 40 cm boy, 36 cm çaplarında

Fotoğraf No: 28

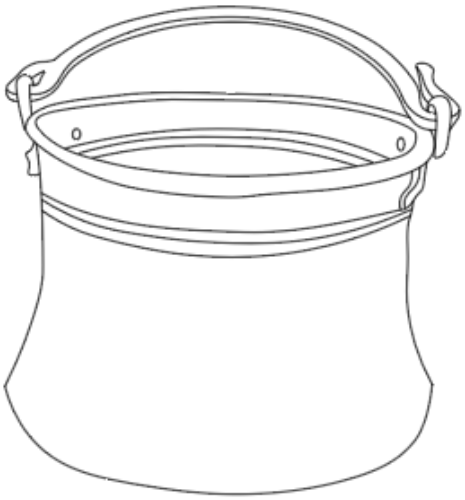
Çizim: 28

Tanımı: Kulpu, ağız kısmının iki tarafına çivilenerek, gövdeyle bütünleştirilmiş halkalara geçirilmiştir. Güneydoğu yöresinde süt sağarken kullanılmaktadır. Küçük boyutlu olanlarında, yoğurt ve peynir yapılmaktadır. Tortum yöresinde daha çok pekmez yapımında kullanılmaktadır. Oval diplidir. Bakır madeninden hazırlanmıştır. Eğme, bükme teknikleriyle tabanında ağıza doğru genişleyip daralan formda, kapaksızdır. Ağız kısmına kap eğilip bükülmesin diye çember geçirilmiştir. Bakracın dibi ve gövdesi ayrı 2 parçadır. İç içe zikzak şeklinde geçirilip çekiçle dövülerek düzletilmiştir.

Şekil 90

Katalog No. 8'e Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 9

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Değirmen Taşı

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 42 cm çapında

Fotoğraf No: 29

Çizim: 29

Tanımı: Temin edildiği yeri asıl mülk sahipleri hayatta olmadıkları için ulaşılamamaktadır. Ev sahibi şuan herhangi bir ihtiyaç görmediği için bu eseri bahçesinin bir bölümünde dekor amaçlı kullandığını söylemektedir. Eserde ahşap mil kısmı bulunmakta olup her iki parçası birbirinden ayrıdır. Üst taşın kenarında bir kol bölümü için bırakılan oyuk yeri bulunmakta ancak ahşap kolu günümüze ulaşmamıştır.

Şekil 91

Katalog No. 9'a Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 10

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Saplı\Kuplu Bakır Tas

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 27 cm çapında, 19 cm boy, kulpuyla birlikte 43 cm uzunluktadır.

Fotoğraf No: 30

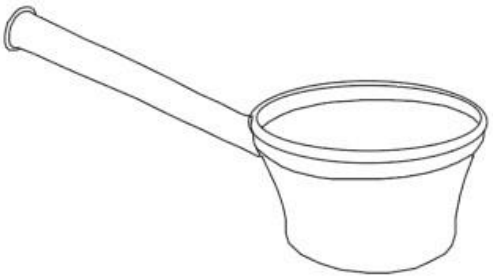
Çizim: 30

Tanımı: Eser, ocak üstünde kaynatma işleminde kullanılmadığını, daha çok pekmez yaparken kepçe yerine kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Kulp bölümünde darbeler sonucu oluşan ezilmeler görülmektedir. Kulp bölümü gövdeyle çivilenerek bütünleştirilmiştir. Tas bakır madeninden, kakma çakma ve bükme teknikleriyle hazırlanmıştır.

Şekil 92

Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 11

Bulunduğu Yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: İbrik

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 57 cm boyutlarında, form olarak aşağıdan yukarı doğru daralan silindir gövdeli, ağız çapı 8 cm, kaide çapı 28 cm

Fotoğraf No: 31

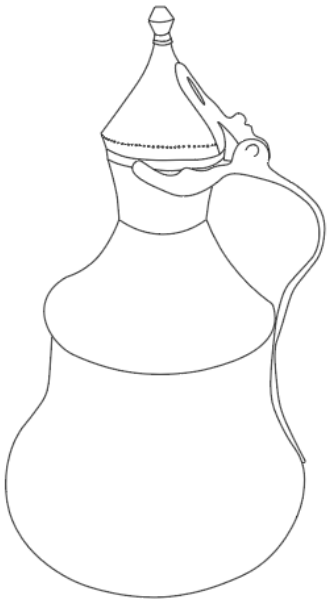
Çizim: 31

Tanımı: Oval bombeli dipli, çan gövdeli, dar kısa boyunlu, yandan kulpun alt kısmı omuz hizasından başlayarak tabana yakın bir noktaya kadar gövdeyle birleştirilmiştir. Gaga ağızlıdır. Kapağı, kuşak ve düğme ile son bulmaktadır. Kalayda dökülmeler görülmektedir. Su taşımak amaçlı kullanılmaktadır.

Şekil 93

Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Hayrunnisa Bilici, 2023)

Katalog No. 12

Bulunduğu Yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Kazan

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 42 cm çap

Fotoğraf No: 32

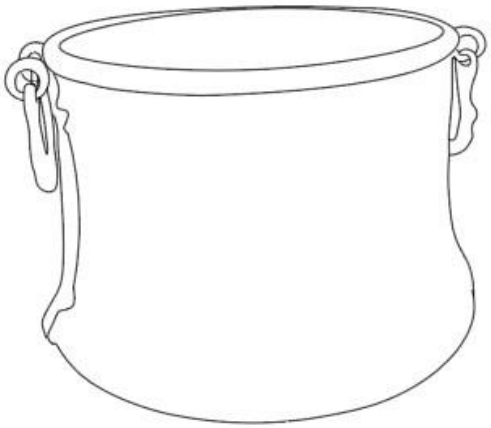
Çizim: 32

Tanımı: Yörede bu tip kazanlarda yoğunlukla pekmez kaynatılmaktadır. Ateş ocakta kanatıldığı için bakır kap hislenmekte olup, yörede 'hisli gazan' diye adlandırmaktadırlar. Kazan dipten ağıza doğru daralıp genişleyen bir formda şekil verilmektedir. Kazanın iki tarafında halkalar gövdeye çivilenmekte olup bu halkalara yarım hilal şeklinde kulp geçirilmiştir. Zaman içerisinde kazanın yüzünde düşme çarpmalar sonucu ezilmeler görülmektedir. Bakır madeninden yapılan bu kazanın içi, çekiç darbeleriyle şekillendirilmektedir. Ağız kısmına çember geçirilmektedir. Kazanın dip ve gövdesi 2 ayrı parça halinde olup, birbirlerine zikzak kesiklerle iç içe geçirilmesiyle hazırlanılmıştır.

Şekil 94

Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 13

Bulunduğu Yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Hamur Teşti

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 63 cm çap

Fotoğraf No: 33

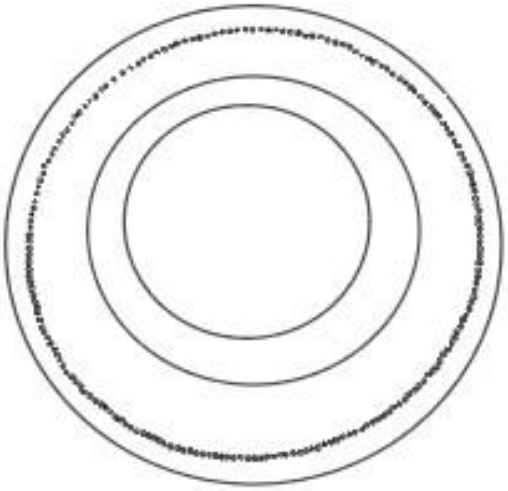
Çizim: 33

Tanımı: Günümüzde neredeyse hiç kullanılmamaktadır. Teştin, ağız kenarlarında tek şerit halinde işlemesi bulunmaktadır. Orta kısmı, çekiçleyerek küçük daire ve yine daire formlu bir göbek oluşturulmuştur. Bu formun ortasında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Şekil 95

Katalog No. 13'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 14

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi.

Adı: Halı Yastık

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü:

Fotoğraf No: 34

Çizim: -

Tanımı: Halı yastığın zemini bordo rengindedir. Motiflerinin rengi sarı, beyaz, eflatun, siyah, kırmızı tonlarındadır. Mihrapsız halı yastıklar grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında 64x43 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek kısmı suyolu şeritleriyle sınırlandırılmakta olup içlerinde çiçek motiflerine yer verilmiştir. Bu orta bölümün en iç kısımda göz motifi bulunmaktadır. Göbek kısmı, iki uçta yer alan salbekler ile son bulmaktadır. Yastığın köşeleri yarım, sonsuzluk prensibinde uzayan suyolu şeritleriyle hareketlidir. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeridin içinde işlenen motife suyolu şeridi denilmektedir.

Şekil 96

Katalog No. 14'e Ait Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 15

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Yaşağül Bilici Evi.

Adı: Balya Tahtası\Ot Basma Kasası

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 1.11 m boy, 80 cm en

Fotoğraf No: 35

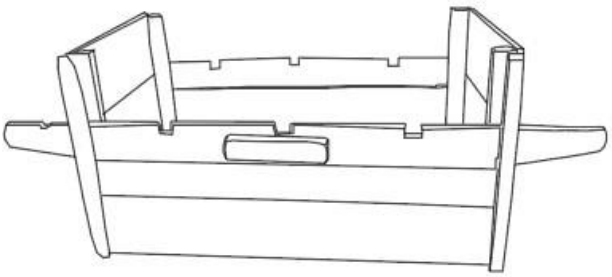
Çizim: 35

Tanımı: Tahta malzemeden dikdörtgen formda tasarlanan bu aracın içine biçilmiş ot doldurulmaktadır. Ot doldurma işleminden önce bu kasanın altına kalın halat ip uzatılır. Doldurma aşamasında ot basılsın, kalıp gibi hal alması için ağız tarafının ölçülerinde yapılmış bu aracın bir parçası olan ezme tahtası ile bastırılmaktadır. Doldurma işlemi bittikten sonra, kasa ters çevrilerek ve iplerle bağlanmaktadır. Her işlem insan gücü ile yapılmaktadır. Temini herhangi bir yerden satın alınması ile değil, ev sahibi kendi imkânlarınca kavak ağacından kesilen tahtalar ile yapıldığını söylemektedir. Model köyde bir örnekten bakılarak çoğaltılmış olduğunu ve genellikle bu araca hayvancılık yapan, evlerin üstünde meraları bulunan komşuların elinde bulunabileceğini belirtmektedir.

Şekil 97

Katalog No. 15'e Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 16

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Yaşağül Bilici Evi.

Adı: Elma Alacağı\Alacak

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: Ağız 42 cm\Sap 1.50 cm

Fotoğraf No: 36

Çizim: -

Tanımı: Günümüzde plastik başlıkları ile orijinal ahşaptan hazırlanan alacaklardan esinlenip birebir aynısı yapılmaktadır. En sahibi büyüklerinden kendisine kaldığını belirtmektedir. İncelenen eser herhangi bir yerden temin edilmediği ve insan gücü ile yapıldığı öğrenilmiştir. Yapım malzemeleri olarak esnek, herhangi bir darbe ile kırılmayacak sağlam ağaçlardan hazırlandığı bilgisine ulaşılmıştır. Uzun sap ve ağız başlığı bölümünü sağlam olsun diye bir demir şerit atılarak çivilenmiştir. Adı yörede elma toplamakta kullanıldığı için elma alacağı denmektedir. Ulaşılması güç, yüksek ağaçlarda yetişen meyveleri toplamak için ağzı çatallı çubuk insan gücü ile uzatılıp, içine meyve sıkıştırılarak dalından kopartılır.

Şekil 98

Katalog No. 16'ya Ait Fotoğraf

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 17

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Mugume Üstün Evi.

Adı: Gotmin

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 24 cm kare

Fotoğraf No: 37

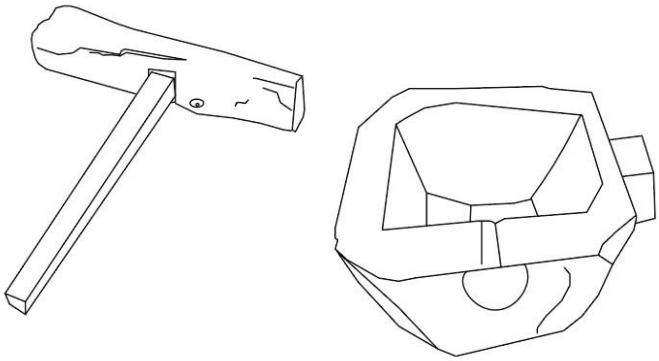
Çizim: 37

Tanımı: Ev Sahibinden edinilen bilgiye göre ceviz ağacının gövde bölümünün içi oyularak, çivi kullanmadan, zımparalanarak hazırlanmaktadır. Havanın yüzünde herhangi bir cila, boya kullanılmamıştır. Eserde darbeler sonucu oluşan çatlakların açılmaması için çivi ile tutuşturulmuş olduğu bilgisi edinilmiştir. Tokmağı da aynı şekilde kesici aletle oyularak sap ve baş kısmı birbirlerine geçirilmesiyle hazırlanmaktadır.

Şekil 99

Katalog No. 17'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No.18

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Mugume Üstün Evi.

Adı: Sakkavel\Çalı Süpürgesi

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: 36 cm boyutlarında

Fotoğraf No: 38

Çizim: -

Tanımı: Tortum köylerinde Çalı süpürgesi olarak adlandırılmaktadır. Güzün kuruyan sert otlardan hazırlanılır. Toplanan otlar bir boyutta destelenerek sağlam naylon iplerle veya demir tellerle sıkıca bağlanılır. Süpürülecek olan ucu daha seyrek olması için ipler elle tutulacak bölümde bağlanılır. Bu gereç günlük yaşamda bahçe önü gibi sert beton, taş yüzeylerde kullanılmaktadır.

Şekil 100

Katalog No. 18'e Ait Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 19

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi.

Adı: Terek\Raf

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 1.60 cm boy, 1.53 cm en

Fotoğraf No: 39

Çizim: -

Tanımı: Karşılıklı iki uzun kerestelere raflar yerleştirilerek hazırlanmaktadır. Ev sahibi herhangi bir yerden temin etmeyerek, kendi imkânlarınca yapmıştır. Duvara monte değildir, taşınabilir şekilde hazırlanmış.

Şekil 101

Katalog No. 19' a Ait Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 20

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi.

Adı: Tahıl Ambarı\Un Ambarı

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 1.10 cm eninde, 77 cm boyutlarında

Fotoğraf No: 40

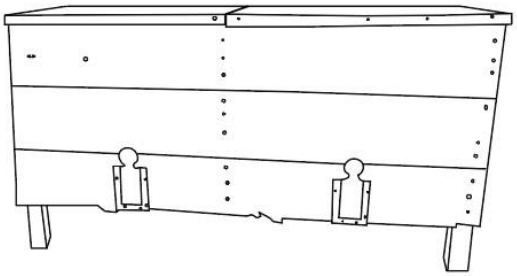
Çizim: 40

Tanımı: Tıpkı sandıklar gibi menteşe kapaklı, yerden hafif yükseklikte ayaklıdır. Üzerinde herhangi bir süsleme, boya bulunmaz. Ön yüzünün, alt tarafında iki taraflı havalandırma deliklerine yer verilmiştir. İçerisine un, tahıl ve baklagiller konulur.

Şekil 102

Katalog No. 20'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 21

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi.

Adı: Hunca\Peşkun

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 60 cm çapında

Fotoğraf No: 41

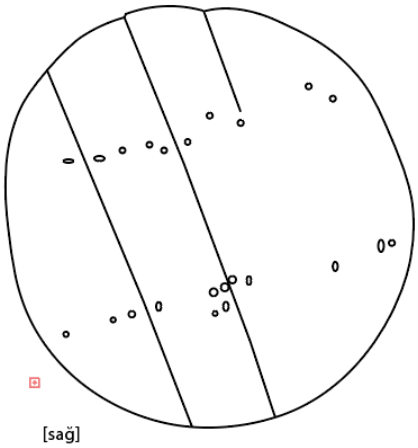
Çizim: 41

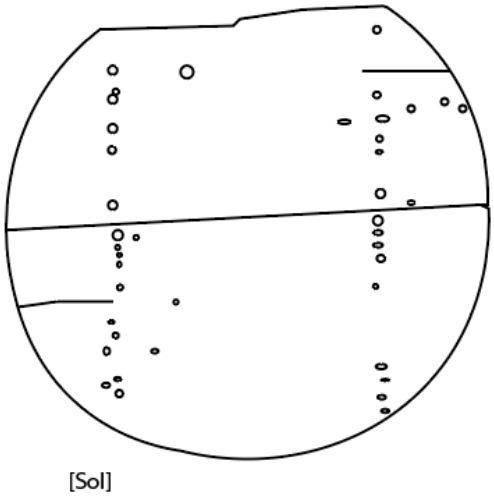
Tanımı: Hamur işlerinde kullanılmaktadır. Masalar bir bütün olarak günümüze ulaşmaktadır. Tahta malzemeden hazırlanmış, cilasızdır. Ayaklıkları arka yüzüne çivilenmiştir.

Şekil 103

Katalog No. 21'e Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 22

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi.

Adı: Bakır Sahan

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 27 cm çapında

Fotoğraf No: 42

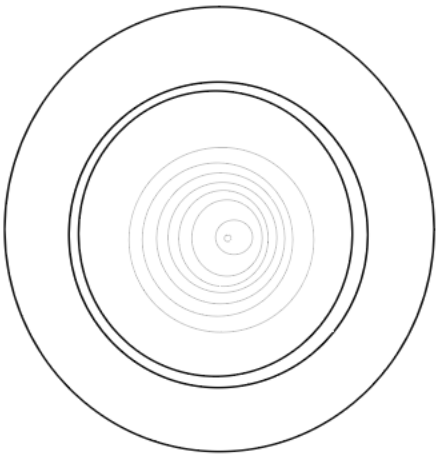
Çizim: 42

Tanımı: Daire formlarında, derinliği az kanat kısımları geniştir. Daha çok içinde susuz yemekler servis edilmektedir.

Şekil 104

Katalog No. 22'ye Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 23

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi.

Adı: Bakır Bakraç

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 42 cm boylarında, 36 cm çapında

Fotoğraf No: 43

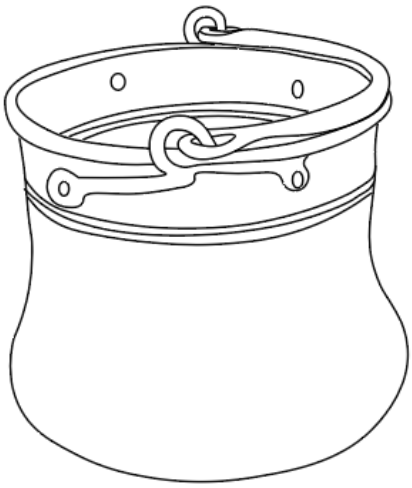
Çizim: 43

Tanımı: Ev sahibi pekmez yapımında kullanmaktadır. Bakracın ağız kısmının iki tarafında gövdeyle çivilenmiş halkalar bulunmaktadır. Yarım hilal şeklindeki çengelli kulp bu halkalara geçirilmektedir. Çakma, bükme tekniği ile tabanında ağıza doğru daralıp genişleyen form izlenir. Bakır madeninden yapılmıştır. Ağız kısmına demir çember geçirilmektedir. Bakracın dibi ve gövdesi ayrı 2 parçadır. İç içe zikzak şeklinde geçirilip çekiçle dövülerek düzletilmiştir.

Şekil 105

Katalog No. 23'e Ait Fotoğraf ve Çizimler

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 24

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi.

Adı: Tandır

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 46 cm çapında

Fotoğraf No: 44

Çizim: -

Tanımı: Tandırın ağız kısmı çimento ile sıvanmıştır. 1 m 20 cm yüksekliktedir. Ağız genişliği 46 cm'dir.

Şekil 106

Katalog No. 24'ün Fotoğrafı

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 25

Bulunduğu yer: Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Mükerrem Özkan Evi.

Adı: Alüminyum Teşt

Dönemi: 2002'ler

Ölçüsü: 97 cm çapında, 28 cm derinliğindedir.

Fotoğraf No: 45

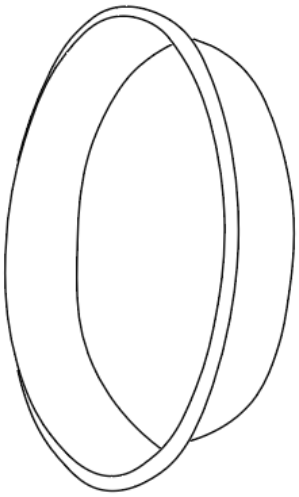
Çizim: 45

Tanımı: Ev sahibinden edilen bilgiye göre köylerde teştler pek çok amaçta kullanıldığını farklı boyutlarda olduğunu ve madeni değerine göre fiyatlarının değiştiğini söylemektedir. Kendileri bu teştte çamaşır yıkamaktadır.

Şekil 107

Katalog No. 25'e Ait Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 26

Bulunduğu Yer: Tortum Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, 78 Numaralı Ev, Hanım Totik Evi

Adı: Terek\Raf

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 46

Çizim: –

Tanımı: Mutfağın lavabosu üzerinde yer almaktadır. Marangoz işleriyle uğraşan bir ustanın gelip yatığı bilgilerine ulaşılmıştır. Ashaptan, süslemesiz olan bu terekler, sonraki dönemlerde beyaz yağlı boyayla temiz görünüm verilmiş.

Şekil 108

Katalog No. 26'ya Ait Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Akbaba (Şepik\Şipek) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Akbaba Mahallesinin nüfusu toplam 207'dir. Bu nüfusun 109'u erkek, 98'i kadından oluşmaktadır (TUİK, 2022). Akbaba Köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 8 kilometre mesafe uzaklıktadır. Akbaba Köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 42 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Eski nüfus bilgileri 1835 tarihli deftere göre 32 nüfus ve 5 hane tespit edilmekte olup, günümüz bu rakamlarda artış görülmektedir (Toraman, 2023, s. 25). Akbaba Mahallesinde 2 konutta ahşap sandık, bileği taşı, sandık kasa olmak üzere toplam 3 adet eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Tortum Akbaba Mahallesi, Akbaba Cami Sokak. Zahire Evi*(soy isim rızası bulunmadığı için alınamamıştır)

Adı: Ahşap Sandık\Çeyiz Sandığı

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 36x51 cm

Fotoğraf No: 47

Çizim: 47

Tanımı: Dikdörtgen formlarda, ahşap malzemeli, kapaklı ve bezemelidir. Alt ayaklık bölümü dalga verilerek hareketlendirilmiş. Ön yüzünde kapağın hemen altında ki orta kısımda anahtar deliği yer alır. Sandığın dış yüzünde astar ve cila kullanılmış. Sandık oyma-kabartma teknikleri kullanılarak hazırlanmaktadır. Sandığın süslemesi sadece ön yüzünde yer verilmiş.

Ön yüzü dikdörtgen çerçeveli bir zincir motifi içinde yer alan küçük bir vazodan yükselen yapraklar ve kıvrık dallarla işlidir. Motifler çakılmak suretiyle kabartma olarak sandığın ön yüzünde yerleştirilmiş. Bu tip oyma sandıklarının Kahramanmaraş ilinden ticaretlerle getirilerek satıldığı bilgilerine ulaşılmıştır[7].

Şekil 109

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Tortum Akbaba Mahallesi, Akbaba Cami Sokak. Şeref' Evi*(Soy isim rızası bulunmadığı için alınamamıştır)

Adı: Bileğileme (Kösüre) Taşı

Dönemi: 1930-1950'ler

Ölçüsü: 26 cm çapında

Fotoğraf No: 48

Çizim: 48

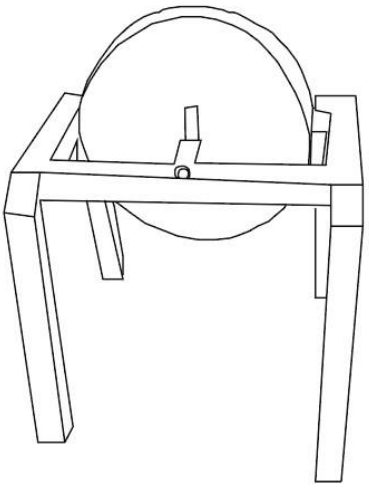
Tanımı: Taş, ev sahibine büyüklerinden kalmıştır. Alt aparatını köyün demirci ustasına yaptırdığı bilgilerine ulaşılmıştır. Bu taş ile orak bilemektedir.

[7] Aykut Topçu, Esnaf, Görüşme Tarihi. 13.01.2024

Şekil 110

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Tortum Akbaba Mahallesi, Akbaba Cami Sokak. Şeref Evi*(Soy isim rızası bulunmadığı için alınamamıştır)

Adı: Sandık/Kasa

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 56x46 cm

Fotoğraf No: 49

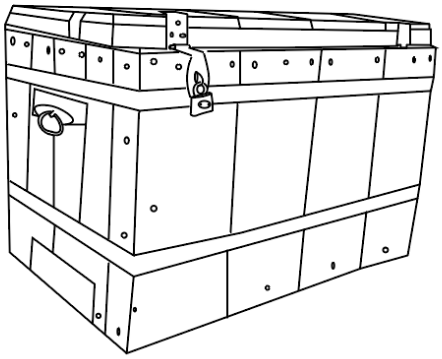
Çizim: 49

Tanımı: Ev sahibinden edindiğimiz bilgiye göre, bu tip sandıklarda kıyafetten daha çok el edevat veya kuru bakliyatları muhafaza etmek için kullandıklarını belirtmektedir. Kırsal kesimlerde maliyet acısından en uygun ve en ilkel sandıklardandır. Kasa yaylı kapağı ile bir bütün halde günümüze ulaşmıştır. Kapakta kasaya bağlanan karşılıklı kilit ve kasanın iki tarafına demirden kulp tutacakları bulunmaktadır.

Şekil 111

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Aksu (Ahbisor) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Tortum Aksu mahallesinin nüfusu toplam 237'dir. Bu nüfusun 113'ü erkek, 124'ü kadındır. Aksu Köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 13 kilometre mesafe uzaklıktadır. Aksu Köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 61 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Bu yerleşim yerinde eski kayıtlara göre nüfusta azalma görülmektedir. Toplamda 36 hane mevcut olduğu tespit edilmektedir (Toraman, 2023, s. 25). Aksu Mahallesinde 3 konutta antika bir ayna, küp, bakraç, 2 adet rapata selesi, yaba ve dirgen olmak üzere toplam 7 adet eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak, Fatma Dağ Evi.

Adı: Ayna

Dönemi: 1950'li yıllar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 50

Çizim: 50

Tanımı: Ahşap ayaklığıyla masa üstünde dekor amaçlı kullanılmaktadır. Ayna, ahşap bir çerçeveye yerleştirilmiştir. Aynayı, ev sahibinin marangoz ustası olan dayısı yapmıştır.

Şekil 112

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Fotoğraf: Dağ, 2023- Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nihal Birinci Evi

Adı: Küp

Dönemi: 1823'ler

Ölçüsü: 62 cm boy, 32 cm ağız çapı

Fotoğraf No: 51

Çizim: 51

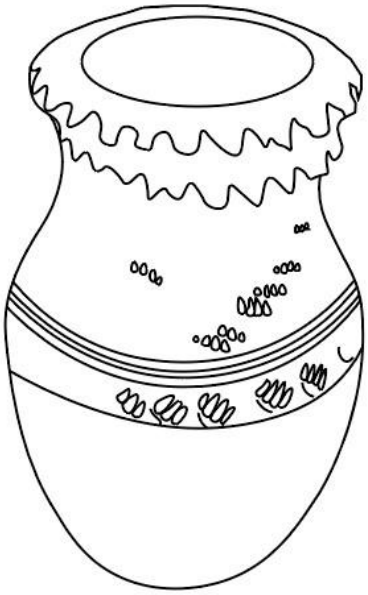
Tanımı: Boyun kısmı dar, ağzı geniştir. Ağzı hem içe hem dışa kalınlaştırılmış, iki kademeli şekilde pırpır modeli ile hareketlendirilmiş. Küp cilasızdır. 200 yıllık geçmişi olduğu bilgilerine ulaşılmıştır. Zamanında kuyruk yağı kullanılarak yapılmıştır. İyi pişmiş ve serttir. Küpün dibi yuvarlatılmış içe çekiktir. İç ve dış yüzeyinde devetüyü renginde ince astar bulunmaktadır. Tornada tekniği ile şekil verilerek hazırlandığını üzerinde yer alan desenlerden ve konsantrik dairelerden anlaşılmaktadır. Su kesintisinin sıklıkla yaşandığı sıralarda, içine su konulduğu, günümüzde ise dekor amaçlı kullanıldığı belirtilmiştir.

Depolama ve pişirme kapları hakkında detaylı bilgiler; Arş. Görevlisi Muhammed Emin Doğan'ın "*Kemah Evlerinde Tandır Kültürü ve Pişirme-Saklama Kapları"* adlı tezinden incelenebilir.

Şekil 113

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nihal Birinci Evi

Adı: Bakır Bakraç

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: Çap, 32 cm. yükseklik, 26 cm.

Fotoğraf No: 52

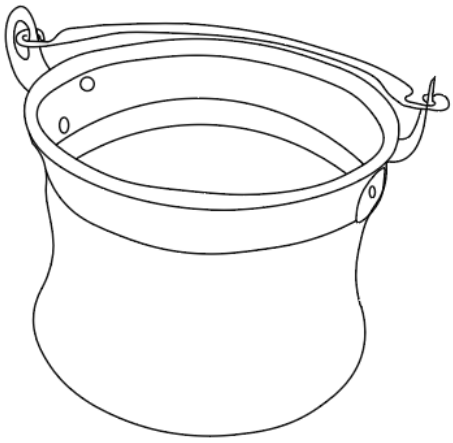
Çizim: 52

Tanımı: Eğme, bükme teknikleriyle tabanında ağıza doğru genişleyip daralan formda, kapaksızdır.

Şekil 114

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nigar Birinci Evi

Adı: Rapata Selesi

Dönemi: -

Ölçüsü: 26 cm çapında

Fotoğraf No: 53

Çizim: -

Tanımı: Kurutulmuş sazlık bitkisinden hazırlanmıştır. Seleler bez bir kumaş ile içine çem (ot) doldurularak bağlanır.

Şekil 115

Katalog No. 4'e Ait Eserin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nigar Birinci Evi

Adı: Rapata Selesi

Dönemi: 15.06.2022

Ölçüsü: Büyük olan 53 cm. küçük olan 26 cm.

Fotoğraf No: 54

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibi gevşek otlarla, kendi imkânlarınca hazırlamıştır.

Şekil 116

Katalog No. 5'e Ait Eserin Fotoğrafı

(Fotoğraf: Birinci, 2022)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nigar Birinci Evi

Adı: Yaba

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 55

Çizim: 55

Tanımı: Eserde herhangi bir çivileme, yapıştırma bulunmamaktadır. Kulp ve ağzı bir bütün, tek parça halindedir. Malzemesi ahşaptandır. Yontulup, zımparalanarak şekil verilmiştir. 4 diş çatalı bulunmaktadır.

Şekil 117

Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nigar Birinci Evi

Adı: Dirgen

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 74 cm boy, 22 cm ağız çapı

Fotoğraf No: 56

Çizim: 56

Tanımı: Eser tek parça halinde, iki dişlidir. Harman savurmada kullanılmaktadır.

Şekil 118

Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Bağbaşı (Haho) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Bağbaşı bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 25 kilometre mesafe uzaklıktadır. Bağbaşı semtinin Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 69 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Tortum, Erzurum Bağbaşı Mahallesinin nüfusu toplam 1.411 tır. Bu nüfusun 694'ü erkek, 717'si kadındır (TUİK, 2022). Bağbaşı Mahallesinde 130 hane bulunmaktadır (Toraman, 2023, s. 25). Bağbaşı Mahallesinde 3 konutta evlerde gem tahtası, dut sıkma tahtası, cecim, duvar halısı, taş ocak\fırın, hunca, eğiş, ekmek sandığı, soba kazanı, değirmen taşı, güğüm ve tandır kapağı olmak üzere toplam 12 adet eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Tortum Bağbaşı Mahallesi, Fatih Sultan Mehmet Cadde, Emine Tuna Evi

Adı: Gem Tahtası

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: 120 boy, 44 cm en

Fotoğraf No: 57

Çizim: 57

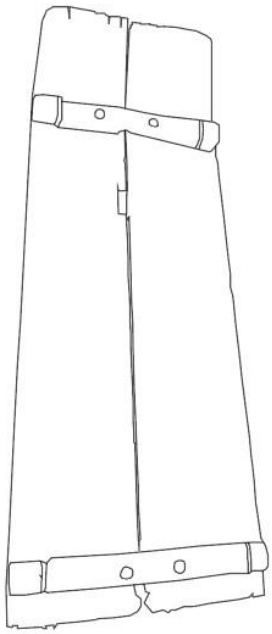
Tanımı: Tarlada yetişen arpalar toplanıp, harman yeri olarak adlandırdıkları düzlük toprağa dökmektedirler. Dökülen arpayı yaydıktan sonra gem denilen bu tahtanın üzerine

insan çıkarak ayakta durur. Öküzlere bağlanan bu tahta arpaların üzerinde taneleri ayıklanıncaya kadar sürülmektedirler. Ev sahibinden edilen bilgiye göre bu alet artık kullanılmamakta, bahçe kapısı olarak işlev görmektedir. Eser bozulmadan günümüze orijinal haliyle ulaşmıştır.

Şekil 119

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Tortum Bağbaşı Mahallesi, Fatih Sultan Mehmet Cadde, Mugume Tuna Evi

Adı: Dut Sıkma Tahtası

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 70 cm boy, 53 cm en

Fotoğraf No: 58

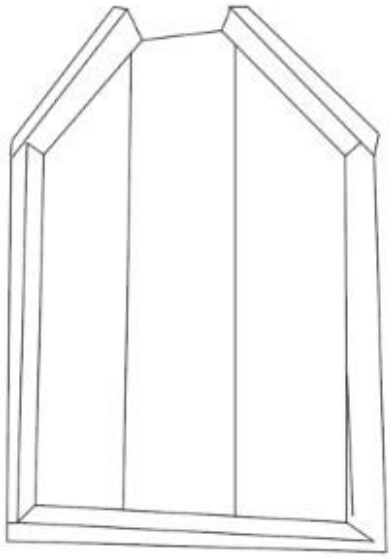
Çizim: 58

Tanımı: Pekmez yapında kullanılmaktadır. Küçük boyutlarda, pratik tasarlanmıştır. Malzemesi tahtadır. Oluk yeri açık bırakılacak biçimde, tahtaların etrafını ince kasnak çevrelemektedir.

Şekil 120

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Mahallesi, Kale Sokak No. 17, Kevser Aşuroğlu Evi

Adı: Cecim\Cicim\Yer Yaygısı

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 59

Çizim: -

Tanımı: Gerçek yün kılından yapılmaktadır. Üzerinde hareketlilik sağlayan motif bulunmamakta, sade düz şeritlidir.

Şekil 121

Katalog No. 3'e Ait Eserin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Mahallesi, Kale Sokak No. 17, Kevser Aşuroğlu Evi

Adı: Duvar Halısı

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 180x120 cm

Fotoğraf No: 60

Çizim: -

Tanımı: Duvar halasının ölçüleri 180 x 120 santimetre olarak ölçülmüştür. Kalabalık bir kompozisyona sahiptir. Duvar halısının yüzünde boşluk bırakılmaksızın bütün yüzeyi işlenmiş ve tek bordürle çevrelenmektedir. Orta panoda 5 yavru olmak üzere 6 geyik motifinden kompozisyon oluşmaktadır. Bordür kuşağında stilize edilmiş çiçekler görülmektedir. Geyikler hareket halindedir. Duvar halısının bazı renkleri solması dışında sağlam olarak günümüze ulaşmıştır.

Şekil 122

Katalog No. 4'e Ait Eserin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Mahallesi, Kale Sokak No. 17, Kevser Aşuroğlu Evi

Adı: Taş Ocak\Fırın

Dönemi: (Bilinmiyor)

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 61

Çizim: -

Tanımı: Ocak\fırın evin bahçe duvarına gömülüdür. Ev sahibinden edinilen bilgilere göre bu ocağı zamanında babasının belli miktar para karşılığı, taş ustalarından satın aldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Ocağın alınlığında bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Taş beyaz renge boyanarak orijinal halini kaybetmiştir.

Şekil 123

Katalog No. 5'e Ait Eserin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır)

Adı: Hunça\Peşkun\Yer Sofrası

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 62

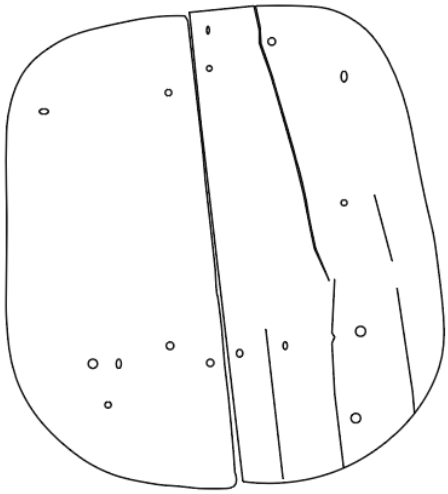
Çizim: 62

Tanımı: Tahta tam bir daire değil ovaldir, buda yer tahtalarının ilk örneklerinden olduğunu gösterir. Yüzünde zamanla oluşan çatlaklar bulunmaktadır.

Şekil 124

Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır)

Adı: Eğiş

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 38 cm

Fotoğraf No: 63

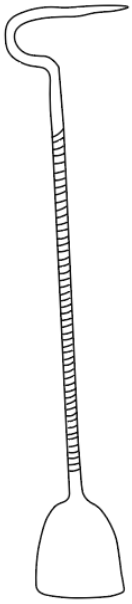
Çizim: 63

Tanımı: Tandır gereci olarak bilinmektedir. Ucu çengelli, başı kül çekmek için kürek modelinde tasarlanmaktadır. Uzun demir kısmı burguludur.

Şekil 125

Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 8

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır)

Adı: Ekmek Sandığı

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 64

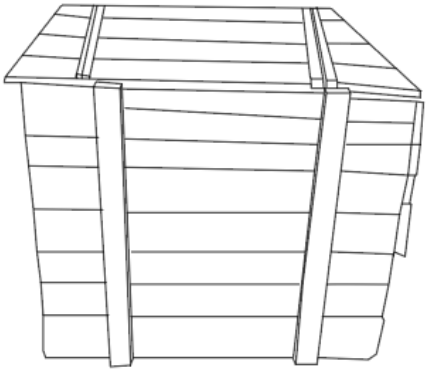
Çizim: 64

Tanımı: Ekmek kasası olarak bilinmektedir. Günümüzde plastik olarak yapılmaktadır

Şekil 126

Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 9

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır)

Adı: Soba Kazanı\Kova

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 65

Çizim: -

Tanımı: Gövdesi alüminyum, kulpları demirdendir. Tutacak yerleri gövdeye çivilenmiştir. İçlerinde genellikle çamaşır kaynatılır.

Şekil 127

Katalog No. 9'un Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 10

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır)

Adı: Değirmen Taşı

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 66

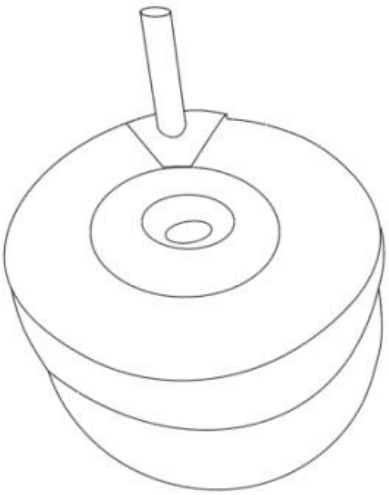
Çizim: 66

Tanımı: Bütün halde, aparatlarıyla günümüze ulaşmıştır.

Şekil 128

Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimi

(Bilici, 2023)

Katalog No. 11

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır)

Adı: Güğüm

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 67

Çizim: 67

Tanımı: Dipten boyuna doğru daralan formdadır. Çan gövdeli, emzik ağızlı, kapaksızdır. Kulpu, ağız ve gövde bitiminde perçin ile tutuşturulmaktadır. Sutaşıma, ısıtma görevi görmektedir.

Şekil 129

Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 12

Bulunduğu Yer: Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek Evi*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır)

Adı: Tandır Kapağı

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 68

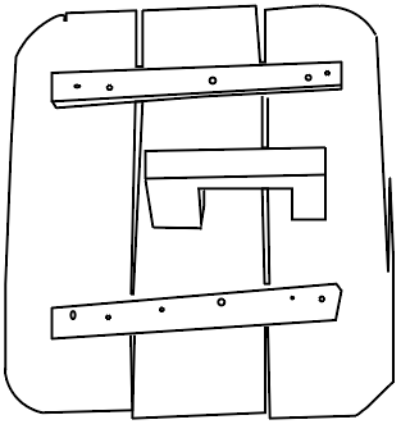
Çizim: 68

Tanımı: Ev sahibi kendilerinin hazırladıklarını belirtmektedir. Ateş, tandırda harlı kalsın diye kapatılmaktadır.

Şekil 130

Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Cihanlı Mahallesi (Maskur) Etnoğrafik Eserler Kataloğu

Tortum, Erzurum Cihanlı Mahallesinin nüfusu toplam 321'dir. Bu nüfusun 155'i erkek, 166'sı kadındır (TUİK, 2022). Tortum ilçe merkezine 0 kilometre mesafe uzaklıkta, Cihanlı Köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 50 kilometredir (Haritatr, 2011, 2023). Cihanlı Mahallesinde 2 konutta iki adet küp ve yün yorgan olmak üzere 3 adet eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Cihanlı Mahallesi, Celal Altunkaynak Evi.

Adı: Küp

Dönemi: 1823'ler

Ölçüsü: 76 cm boy, 22 cm ağız çapı

Fotoğraf No: 69

Çizim: 69

Tanımı: 76 cm boylarında, 22 cm ağız çapındadır. Tahmini 200 yıllıktır. Şişman karınlı, dip kısımdan yukarı doğru genişleyip daralan biçim ve formdadır. Yuvarlatılmış düz diplidir. Ağız bölümüne yakın karşılıklı yer alan kulpları yatay şeklindedir. Küpün ağız kısmında darbeler sonucu zamanla oluşmuş tahriplerden dolayı içe çekik veya dışa kalınlaştırılmış olduğu hakkında gerekli tespit yapılamamaktadır. Dış yüzeyinde herhangi bir

bezeme bulunmamaktadır. Katkı malzemesi olarak yoğunlukla kahverengi kilden hazırlanmıştır. Yüzündeki astarda solmalar ve dökülmeler görülmektedir. Eskiden içine peynir koymada kullandığını söyleyen ev sahibi artık günümüzde evin ardiyesinde aksesuar amaçlı kullandığını belirtmiştir.

Depolama ve pişirme kapları hakkında detaylı bilgiler; Arş. Görevlisi Muhammed Emin Doğan'ın *"Kemah Evlerinde Tandır Kültürü ve Pişirme-Saklama Kapları"* adlı tezinden incelenebilir.

Şekil 131

Katalog No. 1'e Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Cihanlı Mahallesi, Celal Altunkaynak Evi.

Adı: Küp

Dönemi: 1823'ler

Ölçüsü: 74 cm boy, 22 cm ağız çapı

Fotoğraf No: 70

Çizim: 70

Tanımı: Şişman karınlı, dip kısımdan yukarı doğru genişleyip daralan biçim ve formdadır. Ağız kısmında iki taraflı kulplara yer verilmiştir. Küpün renginde bozulmalar

görülür. 74 cm boylarında, 22 cm ağız çapındadır. Tahmini 200 yıllıktır. Yuvarlatılmış düz diplidir. Ağız bölümüne yakın karşılıklı yer alan kulpları yatay şeklindedir. Ağzı düz, içe ve dışa kalınlaştırılmıştır. Dış yüzeyinde herhangi bir bezeme bulunmamakta olup, yüzüne kahverenginde ince astar çekildiği izlenmektedir. Katkı malzemesi olarak yoğunlukla kahverengi kilden hazırlanmaktadır. Yüzünde bulunan astarında solmalar ve dökülmeler görülmektedir. Eskiden içine peynir koymada kullandığını söyleyen ev sahibi artık günümüzde evin ardiyesinde aksesuar amaçlı kullandığını belirtmiştir.

Depolama ve pişirme kapları hakkında detaylı bilgiler; Arş. Görevlisi Muhammed Emin Doğan'ın "*Kemah Evlerinde Tandır Kültürü ve Pişirme-Saklama Kapları"* adlı tezinden incelenebilir.

Şekil 132

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Cihanlı Mahallesi, Nigar Güney Evi

Adı: Yün Yorgan

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 213x182

Fotoğraf No: 71

Çizim: 71

Tanımı: Ev sahibinin çeyizlik yorganı, misafirler için kullandığını belirtmektedir. İçi yün dolu bu yorgan, kırmızı kadife bir kılıf ile kaplıdır. Üzerinde tercih edilen işleme 3'lü sarmallı pervane deseni olarak tanımlanmaktadır. Yorgan hurçlar içinde evin bir bölümünde muhafaza edilmektedir.

Şekil 133

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Çamlıca Mahallesi (Liskav-ı Süfla) Etnoğrafik Eserler Kataloğu

Çamlıca Mahallesi bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 5 kilometre mesafe uzaklıktadır. Çamlıca Mahallesi Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 54 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Tortum, Erzurum Çamlıca Mahallesinin nüfusu toplam 219'dur. Bu nüfusun 108'i erkek, 111'i kadındır (TUİK, 2022). Eski kayıtlarda ki bilgilere göre toplamda 43 hane sayısı bulunmaktadır (Toraman, 2023, s. 25). Çamlıca Mahallesinde 1 konutta yayık, kazan, süt makinesi, kaşıklık olmak üzere toplamda 4 eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Çamlıca Mahallesi, Çam 7- Küme Evler, Canan Temel Evi

Adı: Yayık

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 62 cm boy, 26 cm çap

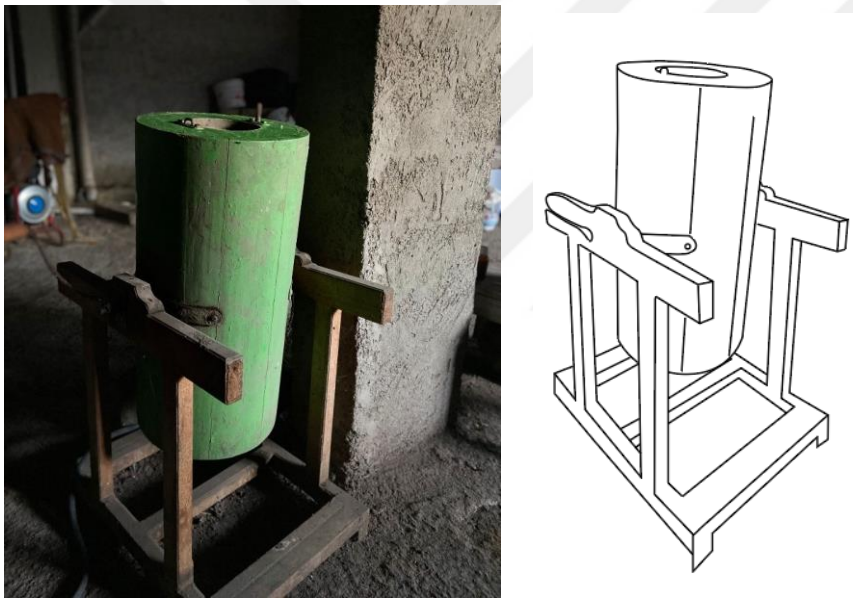
Fotoğraf No: 72

Çizim: 72

Tanımı: Yayık, bütün aparatlarıyla tahtadır. Sağlıklı bulunduğu için tahta malzeme tercih etmektedirler. Çevirmede kullanılan kolu kayıptır. Silindir şeklideki haznesi yeşil renkle boyanmıştır. Hazne, ahşap bir ayaklığa bağlıdır.

Şekil 134

Katalog No. 1'e Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Çamlıca Mahallesi, Çam 7-Küme Evler, Canan Temel Evi

Adı: Kazan

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: 28 cm boy, 36 cm çap

Fotoğraf: Foto.73

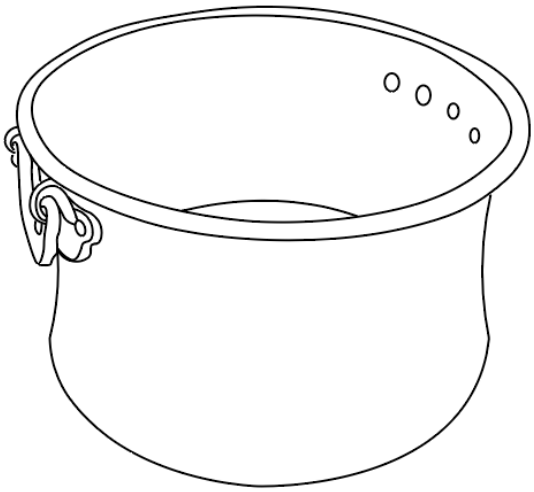
Çizim: Çizim.73

Tanımı: Kazanlar çok amaçlı kullanılan ve farklı boyutları bulunan bir mutfak gerecidir. Ev sahibi bu kazan ile süt ürünleri, peynir yapımında kullanmaktadır. Bu tip kazanlar Erzincan ve Maraş illerinden getirilmektedir.

Şekil 135

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Çamlıca Mahallesi, Çam 7-Küme Evler, Canan Temel Evi

Adı: Süt Makinesi

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 74

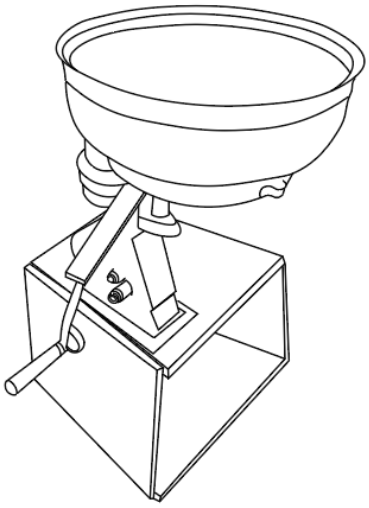
Çizim: 74

Tanımı: Sütü çeşitli yöntemlerle işleyerek hazırlamaktadır. İncelenen eserin alt aparatı ahşap küçük kasa biçimdedir, kasanın tek taraflı çevirmek için kullanılan kolu bulunmaktadır.

Şekil 136

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023

Katalog No.4

Bulunduğu Yer: Çamlıca Mahallesi, Çam 7-Küme Evler, Canan Temel Evi

Adı: Kaşıklık

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 75

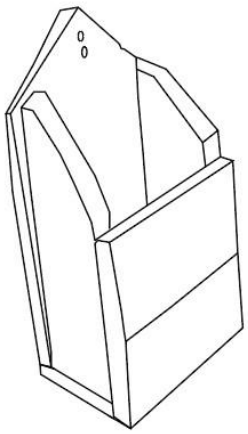
Çizim: 75

Tanımı: Ahşap malzemeden yapılmış, tek gözlü mutfak gerecidir. İçine yemek yaparken kullanılan kaşık, bıçak maşa vb. eşyalar koyulur.

Şekil 137

Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Dikmen (Sürbahan) Mahallesi, Etnografik Eserler Kataloğu

Dikmen Köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 27 kilometre mesafe uzaklıktadır. Dikmen Köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 64 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Nüfusu toplam 411'dır. Bu nüfusun 201'i erkek, 210'u kadındır (TUİK, 2022). Eski kayıtlarda ki bilgilere göre nüfusta azalma görülmektedir, ayrıca köyde 101 hane tespit edilmiştir (Toraman, 2023, s. 25). Dikmen Mahallesinde 2 konutta kaşıklık, tahta kaşık, değirmen taşı, ekmek maşası, hetirçek, gelberi, gazlambası ve 2 adet rapata olmak üzere toplamda 9 eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi.

Adı: Kaşıklık

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 76

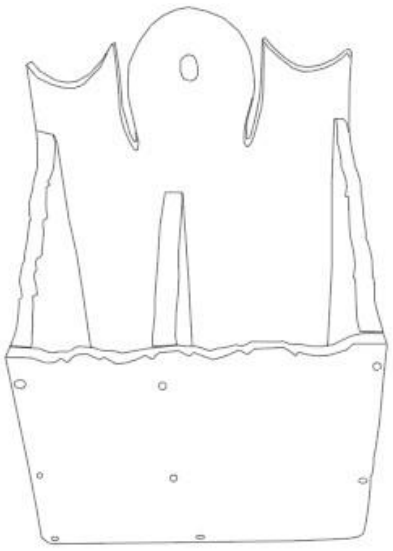
Çizim: 76

Tanımı: 100 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Kaşıklık orijinalde cilasız ve boyasız ve iki gözü bulunmaktadır.

Şekil 138

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi.

Adı: Tahta Kaşık

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: 30 cm

Fotoğraf No: 77

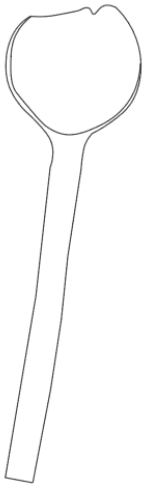
Çizim: 77

Tanımı: Ev sahibi bu kaşığı süt kazanlarından peynir almakta kullandığını belirtmektedir.

Şekil 139

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi.

Adı: Buğday Değirmeni

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: 29 cm çap.

Fotoğraf No: 78

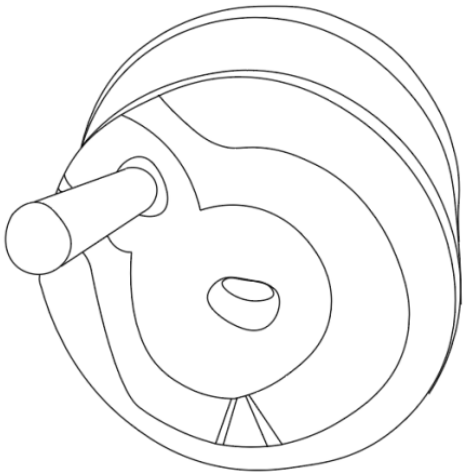
Çizim: 78

Tanımı: Tuz Taşındandır, eskiden buğday veya bulguru öğütmek için kullanılmaktadır. Üst taşın bir kenarına açılan oyukta ahşap bir kol bulunur.

Şekil 140

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi.

Adı: Eğiş\Ekmek Maşası

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 44 cm

Fotoğraf No: 79

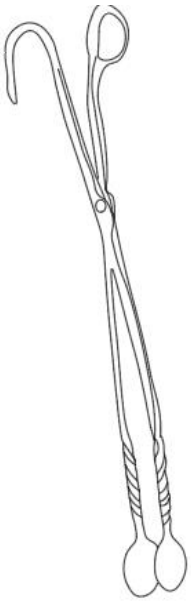
Çizim: 79

Tanımı: Bir ucu maşa, diğer ucuyla da eğiş görevi görmektedir. Makas modelinde tasarlanmıştır.

Şekil 141

Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi.

Adı: Hetirçek

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 80

Çizim: 80

Tanımı: Tandır üzerinde güğüm, güveç benzeri şeyleri ısıtırken kullanılmaktadır. İki uzun demir birbirine artı şeklinde çivi ile birleştirilmiştir.

Şekil 142

Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi.

Adı: Gelberi

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: 38 cm

Fotoğraf No: 81

Çizim: 81

Tanımı: Tıpkı faraşı andırmaktadır. Tandırın içinde biriken külü çekmede kullanılmaktadır. Demir başlığı uzun bir sopaya geçirilmiştir.

Şekil 143

Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi.

Adı: Gaz Lambası

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü: Yükseklik: 28 cm

Fotoğraf No: 82

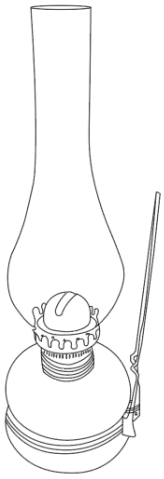
Çizim: 82

Tanımı: İncelenmekte olan gaz lambası, içine gaz konan hazneden ve fitil bölümünden oluşmaktadır. Bu aparatın üzerine ateşin sönmemesi için ve ışığı dağıtmak için tercih edilen cam fanus ile kapatılmıştır. Gaz lambasının kaide kısmında gazın doldurulması için kapaklı bölmesi yer almaktadır. Bu bölümde küçük bir açıklık ile gaz bezinin doldurulan gaza değerek ateşin devamlı yanması sağlanmaktadır. Yan kısmında yer alan bir bölme ile gaz bezinin uzatılıp kısaltılması ile ateşin ayarı yapılmaktadır. Ayrıca bir demir çengelli kolu sayesinde duvarda asılı olarak veya düz bir zeminde konularak kullanılmakta olduğu da belirtilmektedir.

Şekil 144

Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 8

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Fatma Kaya Evi

Adı: Rapata

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 83

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibi tandırda ekmek yapımında kullandığını ve böyle uzun rapataların lavaş ekmek için daha uygun olduğu belirtilmektedir. Selesinin hazır alındığını, kumaş, saman doldurma ve dikim işlemini kendisinin yaptığını bildirmektedir.

Şekil 145

Katalog No. 8'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 9

Bulunduğu Yer: Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Fatma Kaya Evi

Adı: Pide Rapatası

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 84

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibi, yuvarlak tercih edilen rapatalarda genellikle pide ekmeği, tombul ortası delikli ekmek yapımında kullandıklarını belirtmektedir. Aynı şekilde selesi hazır olduğunu ve rapatananın geriye kalan hazırlanışını kendilerinin yaptığını söylemektedir.

Şekil 146

Katalog No. 9'un Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Esendurak(Sağır) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Esendurak Mahallesinin nüfusu toplam 223'tür. Bu nüfusun 110'u erkek, 113'ü kadındır (TUİK, 2022). Esendurak köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 9 kilometre mesafe uzaklıkta olup, Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 49 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Eski kayıtlardaki bilgilere göre köyde toplam 32 hane mevcut bulunmaktadır (Toraman, 2023, s. 24). Esendurak Mahallesinde 1 konutta düdüklü tencere ve halı yastık incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Esendurak Mahallesi, Murat Altın Işık Evi

Adı: Düdüklü Tencere

Dönemi: 1940'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 85

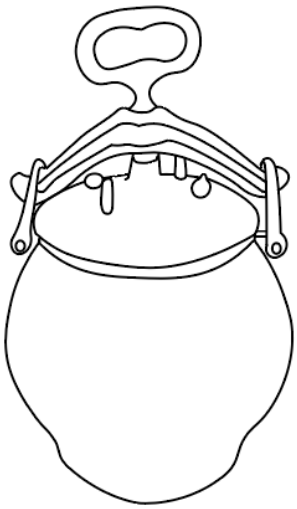
Çizim: 85

Tanımı: İran'dan ticaret yollarıyla gelmektedir. İlk düdüklü tencereler bu modeldedir. Günümüzde ise artık antika eserler grubunda yer almaktadır. Gövdede yer alan halkalara kapaktaki cengeller geçirilerek kapatılmaktadır.

Şekil 147

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Esendurak Mahallesi, Murat Altın Işık Evi

Adı: Halı Yastık

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 86

Çizim: -

Tanımı: Halı yastığın zemini kırmızıdır. Motiflerinin rengi sarı, beyaz, siyah, turuncudur. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında, 60x41 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek 8'gen şeklinde testere dişli kenar şeridi ile sınırlandırılmıştır. Ortada pıtrak motifi yer alır. Bu motifin etrafında karşılıklı duran akrep kolları bulunmaktadır. Yastığın köşeleri, beyaz, kırmızı, siyah, kırmızı renklerde, bitkisel karakterli dolgularla zenginleştirilmiştir. Köşe süslemelerinin arasına pıtrak ve tarak motifleri yerleştirilmiş. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeridin içinde işlenen motife suyolu şeridi denilmektedir.

Şekil 148

Katalog No. 2'ye Ait Eserin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Kaleboynu (Çagırnis) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Tortum, Erzurum Kaleboynu Mahallesinin nüfusu toplam 148 tır. Bu nüfusun 67'si erkek, 81'i kadındır (TUİK, 2022). Kaleboynu Köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 0 kilometre mesafe uzaklıktadır. Kaleboynu Köyü Erzurum şehir merkezine ise 50 kilometre mesafedir (Haritatr, 2011-2023). Kaleboynu Mahallesinde 5 konutta güveç, hetirçek, terek, bakır tepsi, iki lenger, kevgir, tava, sepet, tebur, yaba, terek, tandır başı, tırpan, bakır serpuş, değirmen evi, kurun, peke, sedir ve niş\çiçeklik olmak üzere toplamda 20 eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Kadriye Köksal Evi

Adı: Güveç

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 17 cm boy, 20 cm en, ağız genişliği 13 cm çapında

Fotoğraf No: 87

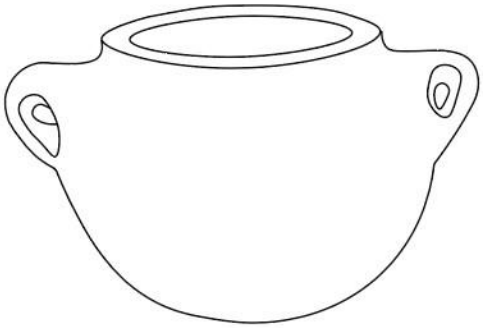
Çizim: 87

Tanımı: Odun ateşi ile yanan tandır ya da fırın ocaklarında, yemek pişirmede kullanılmaktadır. Eser orijinal rengini kaybetmiş. İçi ve dışı sırlanmamış, fırınlama ve kurutma işlemleri ile hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Şişman karınlı, ağıza doğru daralan form göstermektedir. Ağız bölümünün hemen altında karşılıklı küçük kulplara yer verilmiştir. Güveç günümüzde artık yem kabı olarak kullanıldığı için kapağı hakkında gerekli tespitler yapılamamıştır.

Şekil 149

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Kadriye Köksal Evi

Adı: Hetirçek

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: Uzun olanın 63 cm boy, kısa olan 34 cm boyunda

Fotoğraf No: 88

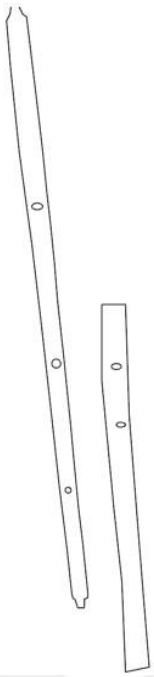
Çizim: 88

Tanımı: Tandırda kullanılmaktadır, bu demir çubukların üzerinde bulunan delikler sarkıtılarak pişirilen kap-kaçak için çengel ip bağlama yeri olarak işlev görmektedir

Şekil 150

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Terek\Raf

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 1 m 5 cm boy, 86 cm en

Fotoğraf No: 89

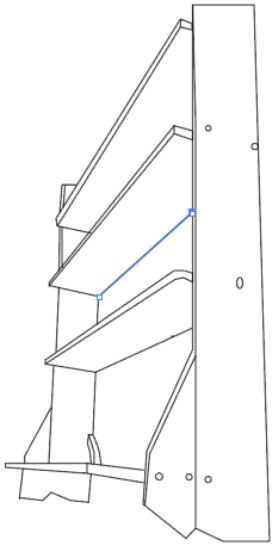
Çizim: 89

Tanımı: Ev sahibinden edilen bilgiye göre; oldukça eski, mutfak dolabı görevi almakta olan bu terek şimdi herhangi bir işlev görmemekte, evin ardiyesinde muhafaza edilmektedir. 4 gözlü, cilalıdır. Morangoz ustasından temin edilmiştir.

Şekil 151

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Bakır Tepsi

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 36 cm çapında

Fotoğraf No: 90

Çizim: 90

Tanımı: Daire biçimli, düz satıhlı tepsinin kenar ağzı yukarı doğru kıvrımlıdır. Dövme tekniği ile yapılan tepsinin yüzeyine kazıma tekniği ile işlenen motifler dıştan merkeze doğru bir yöneliş gösterir. En dışta nar ve balık motifleri bulunmaktadır. Sininin merkezine kazıma tekniği ile çizilmiş daire içinde mührü Süleyman motifi yer almaktadır. Küçük boyutlarda olan tepsinin üzerinde hasar bulunmamakla birlikte kalayı neredeyse tamamen silinmiştir

Emine Karpuz'un *"Anadolu da ki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı"* adlı makalesinden edinilen bilgilere göre bu eserinde üzerinde ki figürler stilize edilmiştir. Tepsinin ortasında Mührü Süleyman motifi bir hale içinde yer almaktadır. Bu mührün etrafı bereketin sembolleri olan nar ve balık motif ve figürleri bulunmaktadır.

Şekil 152

Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Pırpırlı Lenger

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 26 cm çapında

Fotoğraf No: 91

Çizim: 91

Tanımı: Orta kısım çekiçleyerek küçük daire ve yine daire formlu bir göbek oluşturulmuştur. Lengerin kenarlarında pırpır modeline yer verilmiş. Bu formun ortasına da yine aynı teknikle yarım daire formlu 11 dilimli stilize bir çiçek motifi işlenmiştir. Her dilim daire formlu tepeliklerle son bulmuştur. Lengerin kenarlarında pırpır modeline yer verilmiş

Şekil 153

Katalog No. 5'e Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Lenger

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 30 cm çapında

Fotoğraf No: 92

Çizim: 92

Tanımı: Orta kısım çekiçlenerek küçük daire ve yine daire formlu bir göbek oluşturulmuştur. Eserde herhangi bir işleme bulunmamaktadır.

Şekil 154

Katalog No. 6'ya Ait Eserin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Bakır Kevgir

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 39 cm çapında

Fotoğraf No: 93

Çizim: 93

Tanımı: Daire formlarında, derin çukurludur. Çukur kısım bir motif özeliğinde deliklerden oluşmaktadır.

Şekil 155

Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 8

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Bakır Tava

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 58 cm uzunlukta 27 cm çapında

Fotoğraf No: 94

Çizim: 94

Tanımı: Yuvarlak gövdeli, uzun saplıdır. İçinde soğan, sebze, et vb. şeyleri kızartmak için kullanılmaktadır. Lehimleme, kakma, bükme teknikler bulunmaktadır.

Şekil 156

Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 9

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Hasır sepet

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: 89 cm çapında

Fotoğraf No: 95

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibi hesir olarak adlandırdığı bu sepetlerde, tarlada topladığı mahsullerini taşımada kullanmaktadır. Hasır sepetler sazlık bitkileriyle örülerek hazırlanır. Çevre illerden Karadeniz yöresinde bu tip sepetlerin kullanımı yaygınlık göstermektedir. Genellikle farklı yörelerden ticaret yollarıyla ulaşımı sağlanır.

Şekil 157

Katalog No. 9'un Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 10

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Tebur

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 54 cm çapında

Fotoğraf No: 96

Çizim: 96

Tanımı: Harman savurmada kullanılmaktadır. Ekin edilen buğdaylar bu tahtanın içinde ayıklanır. Hafif bombeli ve yuvarlak modellidir.

Şekil 158

Katalog No. 10'un Fotoğrafı

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 11

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi

Adı: Yaba

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 1. 35 cm boyunda

Fotoğraf No: 97

Çizim: 97

Tanımı: 3 ya da 5 dişli olarak tahtadan yapılan bu gereç tarım aleti olarak bilinmektedir. Eser de çatlaklıklar çiviler yardımı ile birbirine tutuşturulmuş. Başı çatal biçiminde tasarlanan bu gereç, biçilmiş buğdayı arpasından ayıklamada kullanılmaktadır. Eser tek bir bütün halinde tahta yontularak şekil verilmektedir.

Şekil 159

Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 12

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal'ın Refakatinde, Hacı İsmail Akyürek, Hakkı Akyürek, Hazıka Aydın'a Ait Ev.

Adı: Terek

Dönemi: 200 yıl ve öncesi

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 98

Çizim: -

Tanımı: 200 yıl ve öncesine ait olduğu belirtilen evin duvar sıvası dökük ve rutubet kaplı haldedir. Ön cephesindeki kapısı ve tek göz penceresi ile kırlangıç örtünün fenerliği hariç hiçbir aydınlatma yeri bulunmamaktadır. Ortada mekânın etrafı terekler kaplı haldedir. Terekler kırlangıç örtüye destek kolanları halinde uzamaktadır. Raflar ahşap cila ile boyalı, dar boyutlu ve üç gözlüdür.

Şekil 160

Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Fotoğraf: Bilici, 2023)

Katalog No. 13

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal'ın Refakatinde, Hacı İsmail Akyürek, Hakkı Akyürek, Hazıka Aydın'a Ait Ev.

Adı: Tandır Başı ve Ahşap Kiriş Yastığı

Dönemi: 200 yıl ve öncesi

Ölçüsü: -

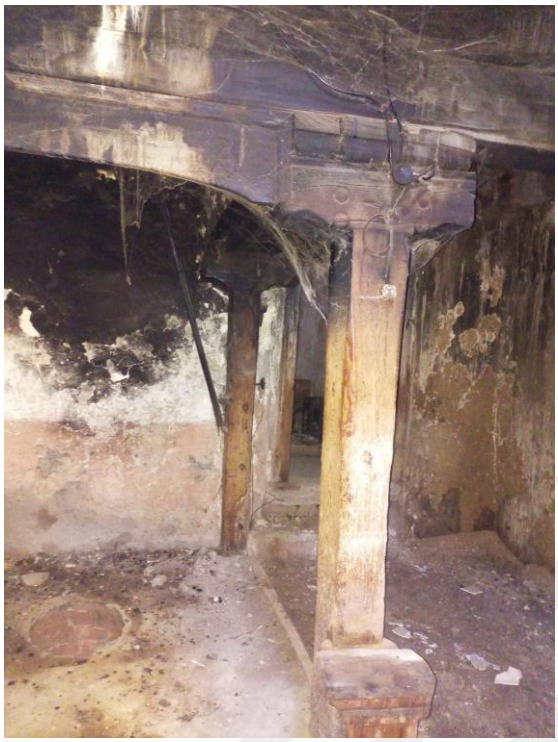
Fotoğraf No: 99

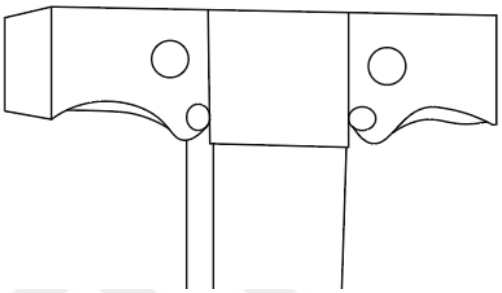
Çizim: -

Tanımı: Evin tandır bölümü ahşap direkler üzerine oturan ahşap bir örtü ile kapatılmaktadır. Bu direkler üst örtüyü taşıyan kirişlerdir. Kirişler volüt kıvrımlı ve üzerinde yuvarlak daireler işlenmiştir. Ahşabın tamamı koyu tonlarda, cilalıdır.

Şekil 161

Katalog No. 13'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Fotoğraf: Bilici, 2023)

Katalog No. 14

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Destegül Köksal Evi

Adı: Tırpan

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 2. 10 cm boyunda

Fotoğraf No: 100

Çizim: 100

Tanımı: Uzun sapın bir ucunda yarın hilal şeklinde kıvrık, keskin ağızlı bıçağı bulunmaktadır. Tarım aleti olarak bilinmektedir.

Şekil 162

Katalog No. 14'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 15

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Destegül Göksal Evi

Adı: Bakır Serpuş

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 101

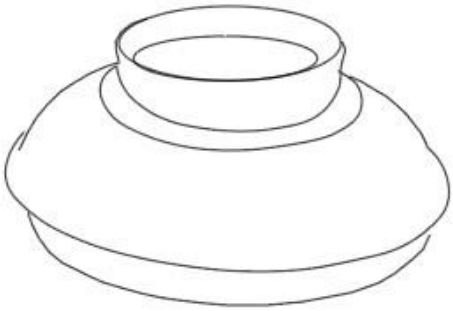
Çizim: 101

Tanımı: Eser tek parça halinde incelenmiştir. Alt tenceresi bulunmamaktadır. Bakır madeni kapakta bükme, çakma teknik kullanılmaktadır.

Şekil 163

Katalog No. 15'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 16

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Destegül Göksal Refakatinde Değirmen Evi

Adı: Değirmen Evi

Dönemi: (Bilinmiyor)

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 102

Çizim: 102

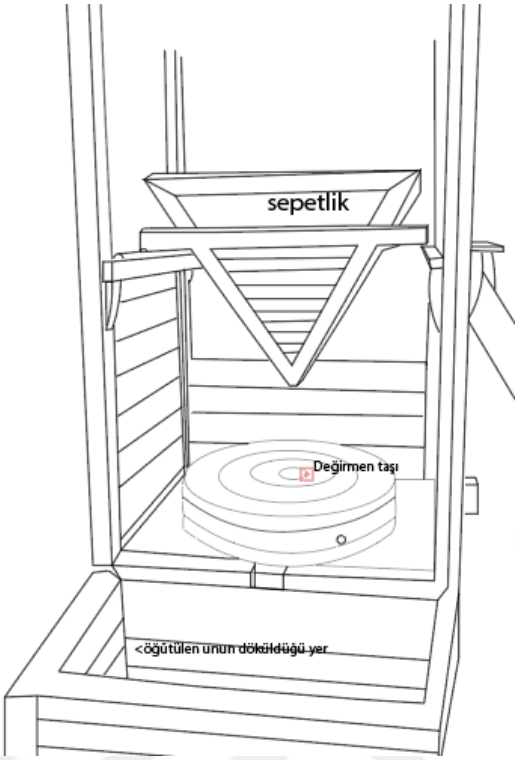
Tanımı: Ev sahibinden edinilen bilgiye göre bu değirmeni birkaç komşu ile toplanıp yaptırılmıştır. Bu değirmenler yıllar geçtikçe teknolojik imkânların çoğalmasıyla değişik modellere büründüklerini de belirtmekte olan ev sahibi eskiden öküzlerle değirmen taşının döndürdüklerini bildirmektedir. Değirmen taşının bulunduğu yer zaten öncesinde hazırmış ev sahipleri aparat kısmını sonradan bir sistematik halde yaptırdıklarını belirtmektedir. Üsten huni biçiminde kaba konulan buğday taşın ortasına dökülür, daha sonra öğütülen un taşın altında yer alan oluğa boşalmaktadır.

Değirmenin bölümleri; sepetlik, mandal, ayarlama ipi, çömlek, şakıldak, döş tahtası, öğütülen unun döküldüğü yer, unluk, götürge, un ayarlama yerinden oluşmaktadır (Özmen, 1989, s. 42).

Şekil 164

Katalog No. 16'nın Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 17

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Ferdane Beşik' in Refakatinde edinilen bilgiler doğrultusun Ev günümüzde kullanılmamaktadır. Evi yaptıran ve Bugünkü Sahibi: Şakir Köksal tarafından yaptırılan ev, bugün Muhammed Köksal'a aittir.

Adı: Kurun

Dönemi: 1824'lere dayanmakta olduğu ancak kuzey duvarda yer alan ocağın alınlığının sol köşesinde, taşa işlenmiş kitabeye göre ev 1298H/ 1881M yılları geçmektedir.

Ölçüsü: -

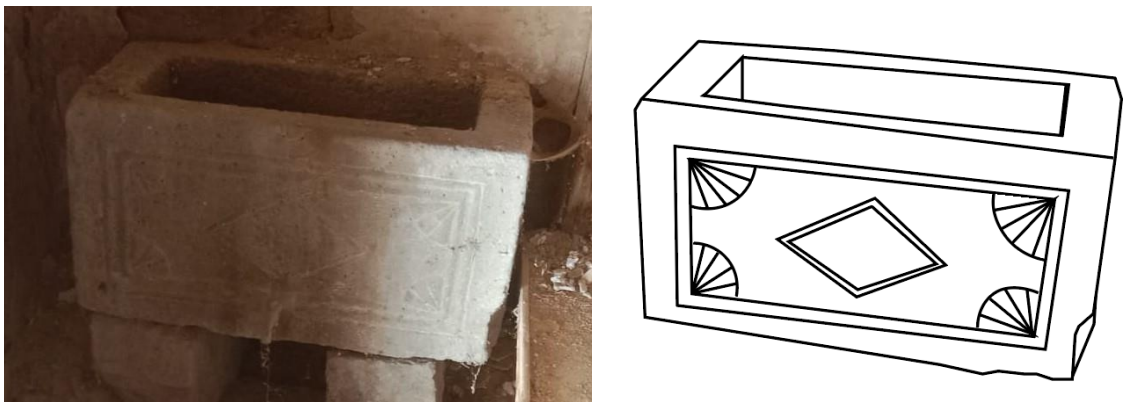
Fotoğraf No: 103

Çizim: 103

Tanımı: Su deposu olarak da bilinmektedir. eskiden evlerde çamaşır yıkamak veya bulaşık yıkamada kullanıldığı gibi yazın sıcak aylarda içine su doldurularak buzdolabı görevi de görmektedir. Ayrıca kurunlar, evin girişinin hemen yanında yer aldığını ve içeri girilince hoş estetik bir görüntü oluşturduğu söylenmektedir. Bu tip kurunların görüldüğü evlerin genellikle o dönemlerde statü farkı ortaya koyduğunu, maddi gücü iyi olanlarda bulunduğunu söyleyen Ferdane Hanım, yörede her evde bulanamayacağını da belirtmektedir. Taş suyu serin tutmakta, ayrıca taş her yerden bulunabilir olması ve mermere göre daha az maliyetli olduğu için tercih edilmektedir. Kurnanın köşelerinde ve ortasında yer alan işlemeler dikkat çekmedir. Kurnanın ön yüzünde dikdörtgen bir çerçevenin köşe kısımlarında yelpazeler, ortada bir üçgen madalyon yer almaktadır. Eskiden evlerin alt yapısında su kanalları geçmediği için günlük kuyulardan çekilen sular bu kurnaya doldurularak karşılanmakta olup, bu kurnaların gider yeri bulunmamaktadır.

Şekil 165

Katalog No. 17'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Fotoğraf\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 18

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Ferdane Beşik' in Refakatinde edinilen bilgiler doğrultusun Ev günümüzde kullanılmamaktadır. Evi yaptıran ve Bugünkü Sahibi: Şakir Köksal tarafından yaptırılan ev, bugün Muhammed Köksal'a aittir.

Adı: Peke (Dinlenme Oturma Yeri)

Dönemi: 1824'lere dayandığı bilgilerine ulaşılmıştır ancak kuzey duvarda yer alan ocağın alınlığının sol köşesinde, taşa işlenmiş kitabeye göre ev 1298H/ 1881M yılları geçmektedir.

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 104

Çizim: -

Tanımı: Oturma ve dinlenme yeri olarak bilinen Peke evlerde kullanılmadığı gibi ahır birimlerinde de yer alabileceği bilgilerine ulaşılmıştır. Kurunun bulunduğu yerde konumlanmıştır. Bu tahta oturaklar ahşaptan yapılır ve ahırlarda da dinlenme yeri olarak kullanılır.

Şekil 166

Katalog No. 18'in Fotoğraf ve Çizimi

(Fotoğraf: Bilici, 2023)

Katalog No. 19

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Ferdane Beşik' in Refakatinde edinilen bilgiler doğrultusun Ev günümüzde kullanılmamaktadır. Evi yaptıran ve Bugünkü Sahibi: Şakir Köksal tarafından yaptırılan ev, bugün Muhammed Köksal'a aittir.

Adı: Ahşap Seki\Makat (Oturma Yeri)

Dönemi: 1824'lere dayanmakta olduğu ancak kuzey duvarda yer alan ocağın alınlığının sol köşesinde, taşa işlenmiş kitabeye göre ev 1298H/ 1881M yılları geçmektedir.

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 105

Çizim: -

Tanımı: Evin dikdörtgen penceresinin önünde oturma yeri, 'seki' duvara yapışık bir şekilde, duvar boyunca uzanır. Sekinin tamamı ahşaptandır. Alt bölmesinde ki açıklığa eskiden eşya konulduğu ve mahremiyet ötürü tahtalarla kapatıldığı bilinmektedir.

Şekil 167

Katalog No. 19'un Fotoğraf ve Çizimi

(Fotoğraf: Bilici, 2023)

Katalog No. 20

Bulunduğu Yer: Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Ferdane Beşik' in Refakatinde edinilen bilgiler doğrultusun Ev günümüzde kullanılmamaktadır. Evi yaptıran ve Bugünkü Sahibi: Şakir Köksal tarafından yaptırılan ev, bugün Muhammed Köksal'a aittir.

Adı: Niş\Çiçeklik (Günümüz vitrinleri)

Dönemi: 1824'lere dayanmakta olduğu ancak kuzey duvarda yer alan ocağın alınlığının sol köşesinde, taşa işlenmiş kitabeye göre ev 1298H/ 1881M yılları geçmektedir.

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 106

Çizim: 106

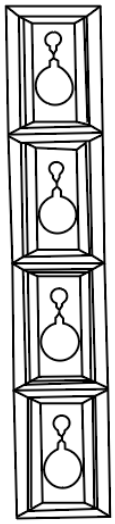
Tanımı: Günümüz evlerinde bulunan vitrinler gibi evin girişinin hemen karşısında duvar ocağının iki tarafında yer almaktadır. Üzerinde ahşap işlemeli küçük çerçeveler

içerisine yerleştirilen nişlere süs eşyası veya mumluk gibi aydınlattım sağlayan gereçlerin konulduğu bilinmektedir. Bu nişler evin ahşaptan dekoru gibi düşünülürse, şekilli oymalı ve süslemeli oluşu ile evlerde hoş bir görüntü oluşturmaktadır. Üzerinde herhangi bir boya ve cilaya rastlanmamaktadır.

Şekil 168

Katalog No. 20'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Tortum Kalesi (Kaledibi) Mahallesi Etnoğrafik Eserller Kataloğu

Tortum, Erzurum Kaledibi Mahallesinin nüfusu toplam 261'dır. Bu nüfusun 130'u erkek, 131'i kadındır (TUİK, 2023). Kaledibi Mahallesi, Erzurum iline, Tortum ilçesine ve de Tortum semtine bağlı bulunmaktadır. Tortum semtine olan uzaklığı 3.62 kilometre, Tortum ilçesine olan uzaklığı 96.72 kilometre, Erzurum il merkezine olan uzaklığı ise 52.18 kilometredir (Haritane, 2015-2023). Kaledibi Mahallesinde 1 konutta hunca, tambur ve telli dolap incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Tortum Kaledibi Mahallesi, 182 Numaralı Ev, Kevser Hancı Evi

Adı: Hunca\Peşkun\Yer Sofrası

Dönemi: 1823'ler

Ölçüsü: 46 cm çapında

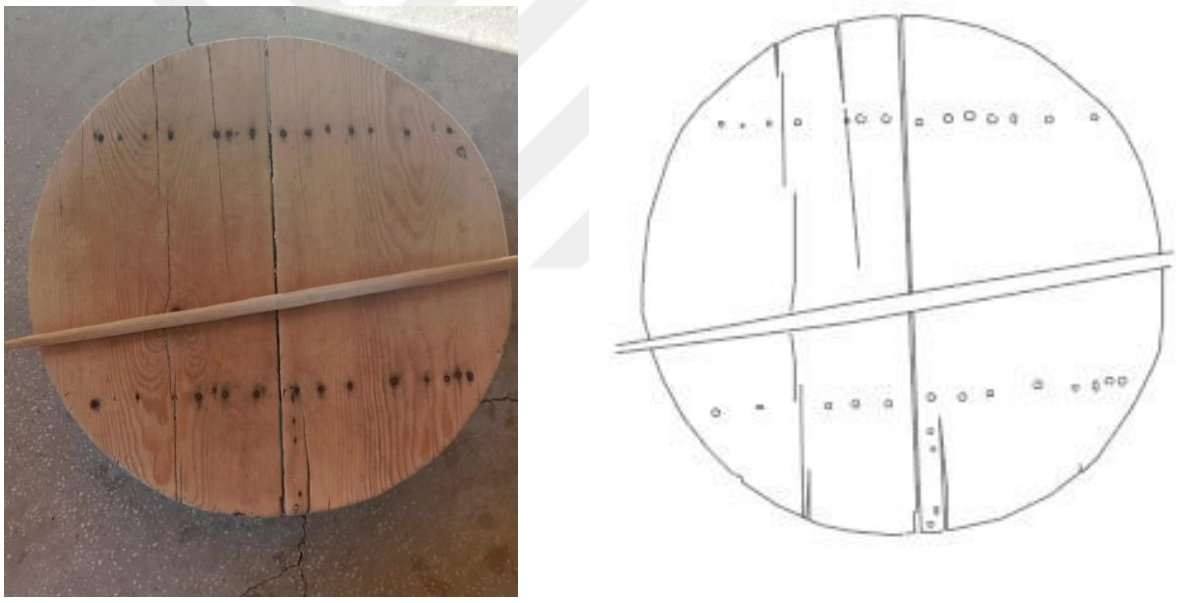
Fotoğraf No: 107

Çizim: 107

Tanımı: 200 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Üzerinde herhangi bir boya, cila bulunmamaktadır. Tahtasında zamanla oluşan çatlaklar bulunmaktadır.

Şekil 169

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Tortum Kaledibi Mahallesi, 182 Numaralı Ev, Kevser Hancı Evi

Adı: Tambur

Dönemi: 1823'ler

Ölçüsü: 40 cm çapında

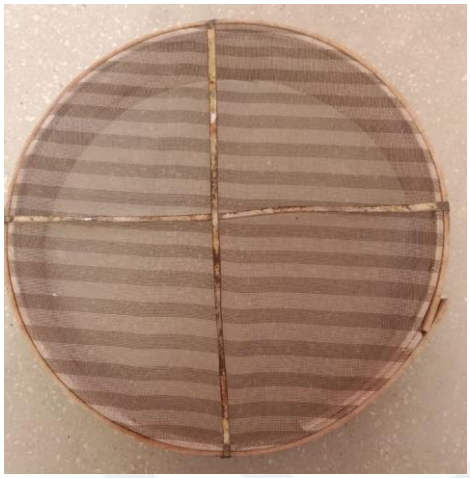
Fotoğraf No: 108

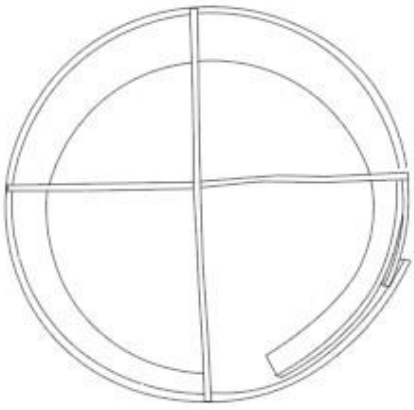
Çizim: 108

Tanımı: İnce, sık torla örülerek hazırlanmıştır. Daha çok un gibi şeyler elemek için kullanılmaktadır. Kasnağı ahşaptır, torunda destek demiri bulunmaktadır.

Şekil 170

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Tortum Kaledibi Mahallesi, 182 Numaralı Ev, Kevser Hancı Evi

Adı: Telli Dolap

Dönemi: 1923'ler

Ölçüsü: 1.40 cm boy, 86 cm en

Fotoğraf No: 109

Çizim: -

Tanımı: Erzak koydukları bu dolaplara cam kullanmak yerine demir torla kapamaktadırlar. Böylelikle içine konan şeyler açık havadar olduğu için rutubetlenmeyecektir. Orijinalde ahşap görünüme sahip olan dolap beyaz renge boyanmıştır.

Şekil 171

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Pehlivanlı (Vıhik) Mahallesi Etnoğrafik Eserler Kataloğu

Pehlivanlı köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 25 kilometre mesafe uzaklıktadır. Pehlivanlı Köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 70 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Nüfusu toplam 963 tür. Bu nüfusun 451'i erkek, 512'si kadındır (TUİK, 2022). Eski kayıtlarda ki bilgilere göre toplamda 72 hane bulunmaktadır (Toraman, 2023, s. 25). Pehlivanlı Mahallesinde 2 konutta ekmek sandığı, bel, askı, sitil ve guşgana olmak üzere toplam 5 eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Zeynep Kızıloğlu Evi

Adı: Ekmek Sandığı

Dönemi: 1923'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 110

Çizim: 110

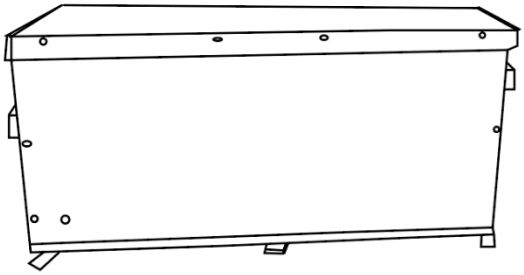
Tanımı: Ev sahibi bu sandığı, babasının marangoz ustalarına yaptırmıştır. Eser yapıldığı günden bu yana hiç cilalanıp boyanmamış. Alt tarafı sunta diğer yerler tahtadır.

Menteşelerle açılır kapağı bulunmaktadır. Tandırda pişen ekmeklerin bu sandıklarda muhafaza edildiğini, yörede yaygın kullanıldığını bildirilmektedir.

Şekil 172

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Zeynep Kızıloğlu Evi

Adı: Bel\Faraş

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: 38 cm

Fotoğraf No: 111

Çizim: 111

Tanımı: Daha eski modelli olanları da bulunmaktadır, model olarak aynı göründüklerini, form olarak birçok çeşitte yapıldığı belirtilmektedir. Sap kısmı odun, kürek kısmı demirdir.

Şekil 173

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Zeynep Kızıloğlu Evi

Adı: Askı

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 80 cm

Fotoğraf No: 112

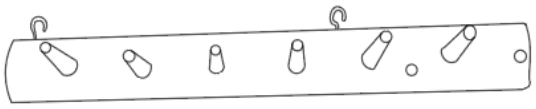
Çizim: 112

Tanımı: Ağaçtan yapılmış, cilalıdır. Üzerinde herhangi bir çivi kullanılmamıştır. Askılığın iki ucundaki demir çengel ile davara asılır. Bu tip askılar hemen hemen her evde kullanılmaktadır.

Şekil 174

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Nursel Polat Evi

Adı: Sitil

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 25 cm boy, ağız çapı 27

Fotoğraf No: 113

Çizim: 113

Tanımı: Dipten yukarı doğru daralıp genişleyen form verilerek biçimlendirilmiştir. Sitilin gövdesinde çekiç darbeleriyle paralel 3 sıra demet çizgileri bulunmaktadır. Ağzı kapaklıdır. Gövdesine çivilenen halka demirlere, çengelli yarım hilal demir bir kulp geçmektedir. Bu kaplarda daha çok yoğurt mayalanmaktadır.

Şekil 175

Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Nursel Polat Evi

Adı: Bakır Kapaklı Guşgana

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 114

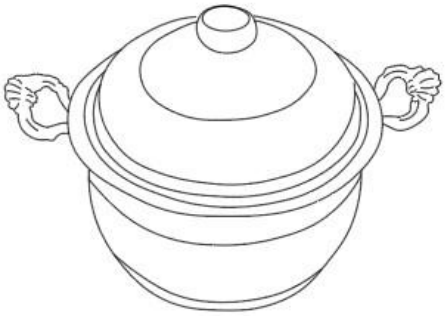
Çizim: 114

Tanımı: Bu tip küçük boyutlu tencereler daha çok yemek ısıtmak amaçlı kullanılmaktadır. Düz dipli, ağzı geniş, şişman gövdelidir. Gövdede bulunan iki taraflı, midye kabuğu işlemeli kulplara yer verilmiştir.

Şekil 176

Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Yukarı Katıklı\Serdarlı (Ödik) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Yüzölçümü 210 km karedir. Erzurum'a 100 km uzaklıkta, köyde yerleşim dağınıktır. Köyde 4 Mahalle yer almaktadır, Kemalpaşa Mahallesi, Fevzipaşa Mahallesi, Evrenpaşa Mahallesi ve Aşağı Katıklı Mahalleleri olarak geçmektedir (Koday, Erhan, 2009, ss. 55-56). Nüfusu toplam 836'tır. Bu nüfusun 405'i erkek, 431'i kadındır. Eski kayıtlara göre Mahallede 94 hane bulunduğu bilgiler yer almaktadır (Toraman, 2023, s. 25). Yukarı katıklı\Serdarlı Mahallesinde 1 konutta; yaygı ve küstüm incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Serdarlı Mahallesi, Yukarı Evler-Küme Evler, Mithat Çakır Evi.

Adı: Yaygı

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 115

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibi, eskiden evlerde yaygı örtülerin halı yastıkların başlıklarında, tereklerde, sedirlerde görülmesinin yaygın olabileceğini ve beyaz dantel örtü kullanmanın temizliği, yeniliği simgelediğini söylemektedir. İncelenen yaygının üzerinde etamin ipliği ile tek sıra çiçek motifleri işlidir.

Şekil 177

Katalog No. 1'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Serdarlı Mahallesi, Yukarı Evler- Küme Evler, Mithat Çakır Evi.

Adı: Küstüm\Yastık

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 116

Çizim: -

Tanımı: Yastığın içi yün dolu, dışı saten kumaş ile kaplıdır. Satenin üzerine geçirilen beyaz kumaşın kenarları dantel işlemelidir. Kumaşın her iki uç kısmına etamin ipliği ile çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

Şekil 178

Katalog No. 2'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Yamankaya (Hınzorik-İ Ulya) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Nüfusu toplam 72'tır. Bu nüfusun 34'ü erkek, 38'i kadındır (TUİK, 2022). Yamankaya Köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 7 kilometre mesafe uzaklıktadır. Yamankaya Köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 46 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Yamankaya Mahallesinde 4 konutta hamur teşti, müsürlük, galo (ikisi bir katalogda), sepet, yün tarağı, 2 adet ehram, patik, teşi, atkı, 2 adet kağnı tekeri ve maran olmak üzere toplamda 12 eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Havva Kızıl Evi

Adı: Hamur Teşti

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: 48 cm çap

Fotoğraf No: 117

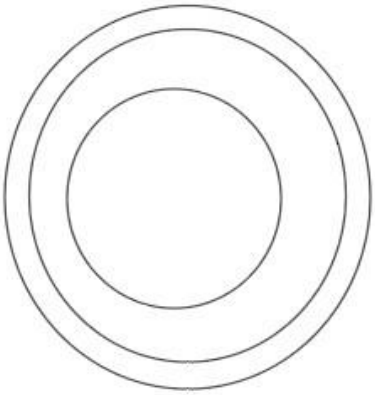
Çizim: 117

Tanımı: Ev Sahibi Hamur yoğurmada kullandıklarını belirtmektedir. Birde çamaşır yıkamada kullanılan teştlerde bulunmaktadır, bunlar temizlik amaçlı kullanılmakta olup, daha geniş dipli teştlerdir.

Şekil 179

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Havva Kızıl Evi

Adı: Müsürlük (Hayvan Yemliği)- Galo (Hayvanların Bağlandığı Eğik Ağaç)

Dönemi: 1820'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 118

Çizim: -

Tanımı: Ziyaret edilen Havva Hanım'ın evinin yanında yer alan ahır biriminden ineklerin yem yedikleri tahta oluk tahmini 100 yıldan fazla süredir kullanılmaktadır. Zamanında birkaç komşu ile dedelerinin bu ahır birimini ortak kullandıklarını belirtmektedir. Ahırda yer alan müsürlük ve hayvanların bağlandığı Galo ağaç incelenmiştir. Eski kırsal kesim ahırlarının tüm özelliklerini içinde barındırmaktadır.

Şekil 180

Katalog No. 2'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Havva Kızıl Evi

Adı: Sepet

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 119

Çizim: -

Tanımı: Daha çok Kuzey Karadeniz Bölgesinde yaygınlık göstermekte olan bu sepetler Erzurum Kuzey ilçeleri olmak üzere tüm kırsal kesimlerinde eskiden günlük hayatın bir parçası olmakla beraber bu sepetlere 'Çapuk' veya Çepik denilmektedir. Ev sahibi, sepette oluşan tahribi kendi imkânlarıyla ipliklerle onardığını belirtmiştir.

Şekil 181

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi

Adı: Yün Tarağı

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 54 cm boy, 28 cm en

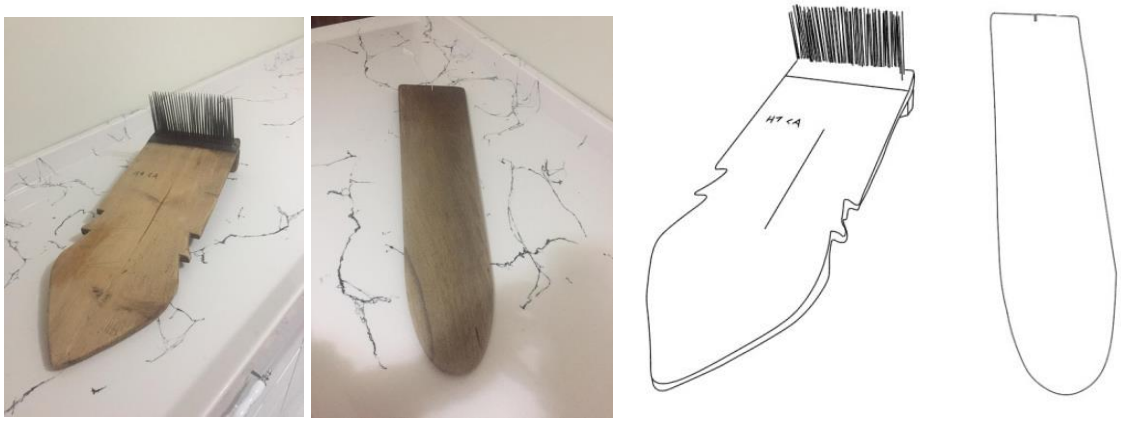
Fotoğraf No: 120

Çizim: 120

Tanımı: Ev sahibi günümüzde halen kullanmakta olduğunu belirtmektedir. Yünden Patik yapımında kullandıklarını, annesinden kendilerine kaldığını söylemektedir. Tarak ahşap malzemeli ve alt ucunda birbirine sık tutulmuş demir iğneler yer almaktadır.

Şekil 182

Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi

Adı: Ehram

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 121

Çizim: -

Tanımı: Ehram kahve tonlarında, uçları püsküllüdür. Üzerine Erzurum ehramlarında yaygın kullanılan, lacivert iplikle reyhan dalları motifi işlenmiştir. Kenar şeridi olarak tetikli zincir tercih edilmiş. Ev sahibi bu ehramı kendi dokutarak satın almıştır.

Şekil 183

Katalog No. 5'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi

Adı: Ehram

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 122

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibinin annesine ait olan ehram, dokumasıyla rengiyle o dönemlerin kıymetli ehram çeşitlerinden olduğunu belirtmektedir. Çok nadir beyaz ehramlar günlük kullanılırdı. Eskiden özel günlerde beyaz ehram tercih ettiklerini belirtilmektedir. Beyaz yün iplikle dokunan ehramın üzerine elde iğnelerle işlenmiş mavi renklerde 'hanım feneri' motifleri bulunmaktadır.

Şekil 184

Katalog No. 6'ya Ait Eserin Fotoğraf

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi

Adı: Patik

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 123

Çizim: -

Tanımı: Yün çoraplar bileklerden uzun örülerek hazırlanmıştır. Tıpkı Adıyaman yöresi patik çorapları gibi patiklerin etrafı cengel motifiyle çevrilidir. Açık renkli çorapta küpe çiçeği motifi kullanılmış.

Şekil 185

Katalog No. 7'nin Fotoğraf

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 8

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi

Adı: Teşi

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 26 cm.

Fotoğraf No: 124

Çizim: 124

Tanımı: Ev sahibine büyüklerinden kendilerine kaldığını ve halen kullanmakta olduğunu belirtmektedir. Teknoloji gelişse de kendilerinin bu işe el yatkınlığını büyüklerinden izleyerek kazandığını, eskiden televizyonların olmadığını, kadınların akşamları toplanıp yün eğirdikleri söylemektedir.

Şekil 186

Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 9

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi

Adı: Atkı

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 125

Çizim: -

Tanımı: Atkıların çok köklü bir geçmişi bulunmamaktadır, ancak bu atkılar Erzurum yöre kadınlarının çok sıklıkla tercih ettikleri ve ehramlardan sonra gelen bu bayan atkıları, hem kış hem yazları kullanılmaktadır. Pratik oluşu ile kısa mesafeli yerlere giderken üzerlerine almakta oldukları bilgilerini ev sahibinden öğrenilmektedir. Doğu kesimi bayan halkı yaygınlıkla kullanmakta olup, şehir merkezlerinde de bu moda halen devam etmektedir. Soğuk ikliminden dolayı kullanıma ihtiyaç duyularak üretildiği de düşünülebilir. Sentetik ipliklerle dokunup tek düz koyu renk tonları ile üretilmektedir.

Şekil 187

Katalog No. 9'un Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 10

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Latife Şen Evi

Adı: Kağnı (Öküz Arabası Tekeri)

Dönemi: 1920'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 126

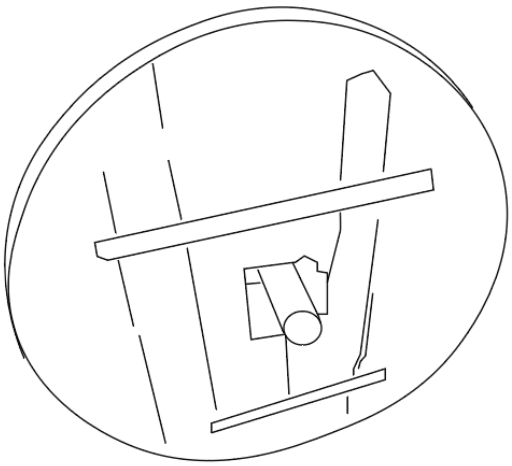
Çizim: 126

Tanımı: Kağnılar, Tortum yöresinde öküz arabası olarak isimlendirilmektedir. Uzak mesafelerden yük taşımada kullanılır. Ev sahibi Latife Hanım bu araçların diğer geri aparat kısımlarını yaktıklarını veya kullanmadıkları için kaybolduğunu bildirilmektedir. Yöre halkının bu araçların ahşap tekerlekleri kırıldığı için yerine lastikli tekerlekler takarak yenilediklerini belirtmektedir. Ev sahibi kendilerine dedelerinden kaldığını bildirmekte olup, bu tekerleklerde bu aracın geriye kalan parçaları olduğunu söylemektedir.

Şekil 188

Katalog No. 10'un Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 11

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Latife Şen Evi

Adı: Kağnı (Öküz Arabası Tekeri)

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 127

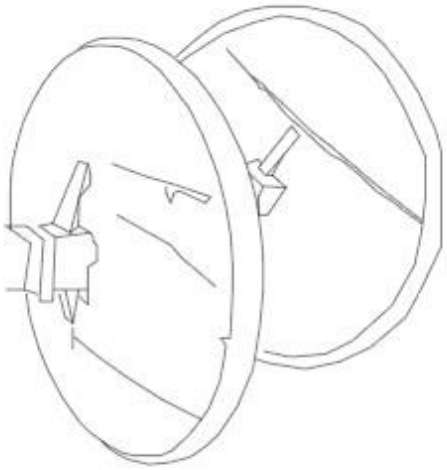
Çizim: 127

Tanımı: İlkel aracın geriye kalan tekerlekleri, kullanılmamaktadır.

Şekil 189

Katalog No. 11'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 12

Bulunduğu Yer: Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Nimet Kara Evi

Adı: Maran (Öküz Arabası Tekeri)

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 128

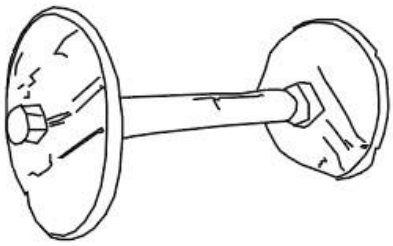
Çizim: 128

Tanımı: İlkel aracın geriye kalan tekerlekleri, geri aparatı bulunmamaktadır.

Şekil 190

Katalog No. 12'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Yukarısivri (Lisgav-ı Ulya) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Yukarısivri köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 7 kilometre mesafe uzaklıkta olup, Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 56 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Nüfusu Toplam 422'tır. Bu nüfusun 208'i erkek, 214'ü kadındır (TUİK, 2022). Eski kayıtlarda ki bilgilere göre bölgede 60 hane bulunmaktadır (Toraman, 2023, s. 25). Yukarı Sivri Mahallesinde 2 konutta kara lastik, tahta kaşık, üzerlik ve soba kazanı incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Yukarısivri Mahallesi Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405, Hatice Altun Evi

Adı: Kara Lastik

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 129

Çizim: -

Tanımı: 1945'li yıllardan sonra yaygınlaşıp kullanılan bu ayakkabıları ev sahibi 80'li yıllarda Tortum ilçesinde bir pazardan oğullarının kendilerine aldığını bildirmektedir. Ev sahibinden aldığımız bilgiye göre köylerde eskiden çocukların da giydiği bu lastiklerin kullanım açısından dayanıklı buldukları ve maliyet acısından uygun olduğu için yaygın kullanılmaktadır. Ancak şimdi plastik terlikleri kullanmayı tercih ettiklerini ve çok nadir lastik ayakkabılara rastlanabileceğini bilgilerine ulaşılmıştır.

Şekil 191

Katalog No. 1'in Fotoğrafı

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Yukarısivri Mahallesi Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405, Hatice Altun Evi

Adı: Tahta Kaşık\Pekmez Kaşığı

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 42 cm. boyunda

Fotoğraf No: 130

Çizim: 130

Tanımı: Düz, tek parça, yassı kaşık ağaçtan yapılmıştır. Genellikle ocakları üstünde kaynatılan pekmez, yemek, vs. karıştırmak için kullanılmaktadır.

Şekil 192

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Yukarısivri Mahallesi Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405 Arzu Çandar Evi

Adı: Üzerlik

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 131

Çizim: -

Tanımı: Arzu Hanım'ın evinin bahçesinde ayrı bir birim halinde bulunan kilerlerinin girişinde asılı bulunmaktadır. Ev sahibinden edinilen bilgiye göre, üzerliği satın almadıklarını, evin erkek bireylerinin dağlara çıkıp, keklik, kuşburnu topladıkları sıra kendiliğinden biten üzerlik otlarını toplayıp getirdiklerini, kendi imkânlarınca yaptıklarını bildirilmiştir. Tortum Yöresinde evlerde çok az rastlandığını ancak nazara karşı koruma özelliğini bildikleri için kullandıklarını belirtmiştir.

Şekil 193

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Yukarısivri Mahallesi Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405 Arzu Çandar Evi

Adı: Soba Kazanı

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 132

Çizim: -

Tanımı: Çamaşır yıkarken sıcak su kaynatmada kullandıklarını söylemektedir.

Şekil 194

Katalog No. 4'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Ziyaretli (Hosbirik) Mahallesi, Etnografik Eserler Kataloğu

Ziyaretli Mahallesinin nüfusu toplam 188'dır. Bu nüfusun 102'si erkek, 86'sı kadındır (TUİK, 2022). Ziyaretli köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 0 kilometre mesafe uzaklıktadır. Ziyaretli köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 50 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Eski kayıtlara göre 16 hane sayısı tespit edilmiş (Toraman, 2023, s. 24). Ziyaretli Mahallesinde 1 konutta tırmık, kağnı, boyunduruk, gem, balya tahtası incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi.

Adı: Tırmık

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 1.30 cm

Fotoğraf No: 133

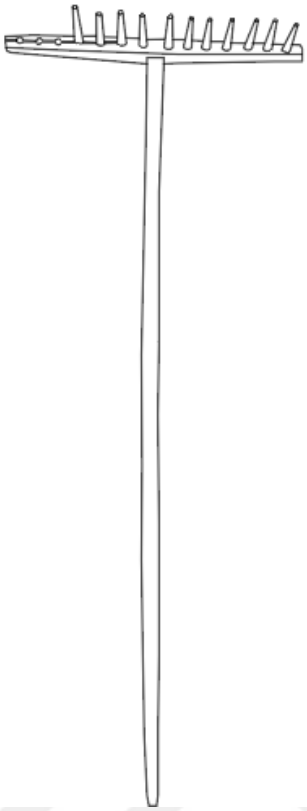
Çizim: 133

Tanımı: Günlük bahçede gazel süpürmekte kullanılmaktadır. Eser, tüm parçalarıyla ahşap malzemeden hazırlanıp, ağız başlığında birkaç dişinin dökülmesi hariç sağlam bir halde günümüze ulaşmaktadır. Tortum yöresinde bu ilkel alet halen kullanılmakta olduğu ve baş kısmı demir veya plastik olarak yapıldığı bilgilerine ulaşılmıştır.

Şekil 195

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi.

Adı: Öküz Arabası

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 134

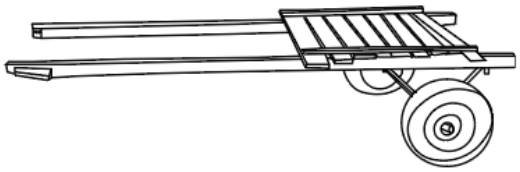
Çizim: 134

Tanımı: Eser, günümüzde ot ve tahta taşıma amaçlı kullanılmaktadır. En ilkel taşıma aleti olan bu araçların ahşap orijinal tekerlekleri taşlı yollardan hasar alarak kırıldıkları için lastikli tekerlek taktıkları belirtilmiştir.

Şekil 196

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi.

Adı: Boyunduruk

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 135

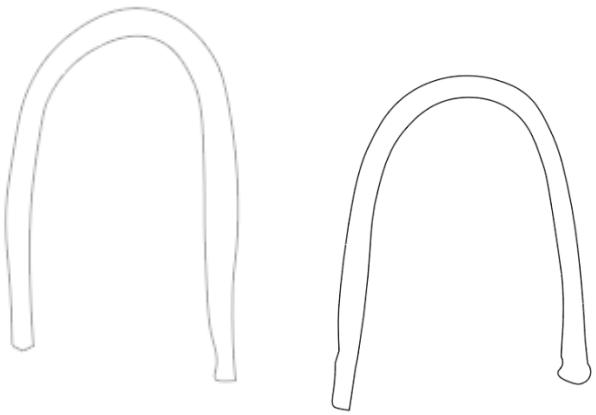
Çizim: 135

Tanımı: Ev sahibinden edindiğimiz bilgilere göre bu eser geçmişte büyüklerinden kendilerine ulaştığını, kendileri bu boyundurukları kullanmadıkları belirtilmiştir. Bükülmekte olan uçlar birbirine simetrik değildir, ahşap malzemeden yapılmakta ve uçları bir demir telgraf bağlıdır.

Şekil 197

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi.

Adı: Gem

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: -

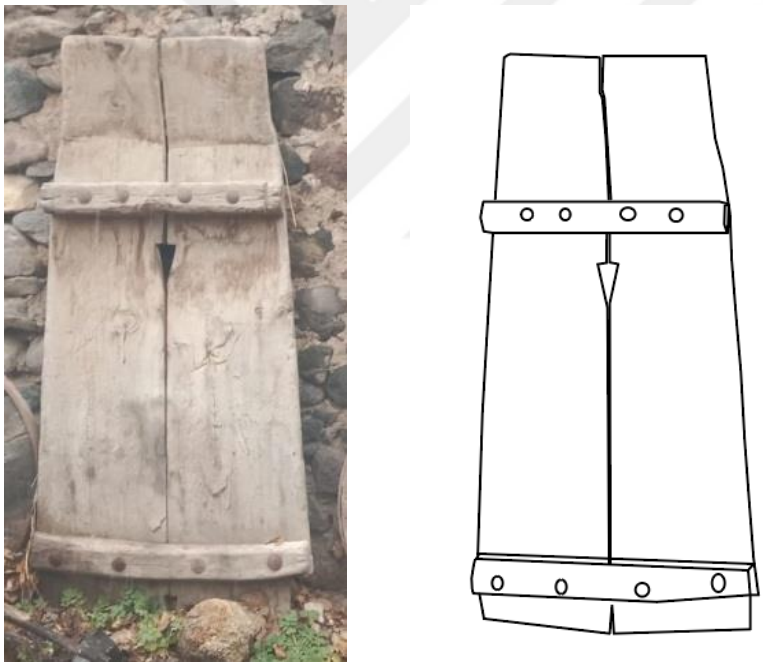
Fotoğraf No: 136

Çizim: 136

Tanımı: Eser günümüzde kullanılmamakta olup bahçede kapı korkuluğu gibi şeylerde kullanıldığını belirtilmiştir.

Şekil 198

Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi.

Adı: Balya

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 137

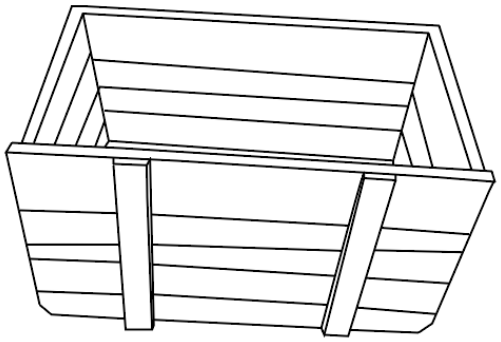
Çizim: 137

Tanımı: Ev sahibinden edinilen bilgiye göre, kendilerinin yaptığını, bir bütün halde tüm parçalarıyla günümüze ulaştığı bildirilmiştir. Tahta malzemeden, çivilenerek hazırlanılmaktadır.

Şekil 199

Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Vişneli (İğik\Ekik) Mahallesi Etnoğrafik Eserler Kataloğu

Vişneli mahallesinin toplam nüfusu 142 tır. Bu nüfusun 62'si erkek, 80'i kadındır (TUİK, 2022). Vişneli köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 16 kilometre mesafe uzaklıktadır. Vişneli köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi yaklaşık 56 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Eski kayıtlarda ki bilgilere göre köyde 41 hane tespit edilmiş bulunmaktadır (Toroman, 2023, s. 24). Katalogda 1 konutta su kabağı ve patik çorap incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Vişneli Mahallesi, Vişneli Sokak. Emine Taşbaşı Evi.

Adı: Su Kabağı

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 32 cm boy

Fotoğraf No: 138

Çizim: 138

Tanımı: Ev sahibinden alınan bilgiye göre bu bitkiyi kendileri ekmektedirler. Güneşte birkaç ay kurutularak istenen sertliğe ulaştıktan sonra cilalanıp evlerde obje olarak kullanmaktadırlar.

Şekil 200

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Vişneli Mahallesi, Vişneli Sokak. Emine Taşbaşı Evi.

Adı: Su Kabağı

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: 22 cm (sol), 19 cm 8.(sağ)

Fotoğraf No: 139

Çizim: 139

Tanımı: Bu kabakları ev sahibi kendileri ekmektedir.

Şekil 201

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Vişneli Mahallesi, Vişneli Sokak. Emine Taşbaşı Evi.

Adı: Patik

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 140

Çizim: 140

Tanımı: Çorap ayak bileklerine kadar dokunmuş. Üzerinde koçboynuzu motifleri bulunmaktadır. Koçboynuzu motifi Adıyaman yöresi patiklerinde de sıklıkla kullanılmaktadır.

Şekil 202

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto: Bilici, 2023)

Yumaklı (Bar) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Yumaklı Mahallesinin nüfusu toplam 219'tur. Bu nüfusun 119'u erkek, 100'ü kadındır (TUİK, 2022). Yumaklı köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 8 kilometre mesafe uzaklıktadır. Yumaklı köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 42 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Köyde eski arşiv bilgilerine göre toplamda 33 hane kaydı bulunmakta olup, günümüzde yeni hanelerin varlığından da söz etmek mümkündür (Toraman, 2023, s. 25). Yumaklı Mahallesinde 1 konutta 2 adet halı yastık (bir katalog içinde), döşek, yolluk, cecim incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Yumaklı Mahallesi, Mine Halis Evi.

Adı: Halı Yastık

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: 58x 34 cm

Fotoğraf No: 141

Çizim: -

Tanımı: İncelenen halı yastıkların zemini kırmızıdır. Motiflerinin rengi sarı, mavi, borda, eflatun, beyaz, siyahtır. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında, 58x34 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbekte küçük bir çiçek yer almaktadır. Çiçeğin etrafı bitkisel karakterli motiflerle çevrelenerek orta bölüm tamamlanmıştır. Göbeğin iki ucunda salbekler bulunur. Yastığın kartuj bölümlerinde stilize edilmiş gül motifleri bulunmaktadır. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeridin içinde küçük kır çiçeklerine yer verilmiştir.

Şekil 203

Katalog No. 1'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Yumaklı Mahallesi, Mine Halis Evi.

Adı: Yün Döşek

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 142

Çizim: -

Tanımı: Anadolu topraklarında hemen hemen tüm yörede yaygın kullanılmakta olan yer yatağı, yün döşek.

Şekil 204

Katalog No. 2'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Yumaklı Mahallesi, Mine Halis Evi.

Adı: Yolluk

Dönemi: 1980'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 143

Çizim: -

Tanımı: Yolluk paspas, sentetik ipliklerle dokunmaktadır. Üzerinde boyluca işlenmiş motifler renkli ipliklerle aynı desenlerde devam etmektedir.

Şekil 205

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Yumaklı Mahallesi, Mine Halis Evi.

Adı: Cecim\Cicim

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 144

Çizim: -

Tanımı: Kendilerine annesinden kaldığını belirtmekte olan ev sahibinden edinilen bilgiye göre, köyde dokuma tezgâhında elde dokunduğunu bildirilmektedir.

Şekil 206

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Yellitepe (Kasrik) Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

Yellitepe mahallesinin nüfusu toplam 92'dir. Bu nüfusun 44'ü erkek, 48'i kadındır (TÜİK, 2022). Yellitepe köyü bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 14 kilometre mesafe uzaklıktadır. Yellitepe köyü Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 44 kilometredir (Haritatr, 2011-2023). Eski kayıtlara göre köy yoğun göçler aldığı ve sadece 6 hane tespit edildiği bilgileri bulunmaktadır (Toraman, 2023, s. 24). Yellitepe Mahallesinde 2 konutta tambur, çepük, terazi, heybe, 3 adet lenger, teşi ve Isparta halısı olmak üzere toplamda 9 adet eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Behiye Yaşaroğlu Evi.

Adı: Tambur

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 36 cm çapında

Fotoğraf No: 145

Çizim: -

Tanımı: Bu tip eleklerin büyüklerine kalbur, küçük boyutlu ve sık torlu olanlara ise tambur denmektedir. Toru ahşap kasnak bitimi yerlerinde kopukluklar, yıpranmalar bulunmaktadır. Toru hayvan bağırsağı derisinden yapılmıştır.

Şekil 207

Katalog No. 1'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Behiye Yaşaroğlu Evi.

Adı: Çepük\Çepik\Sepet

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 146

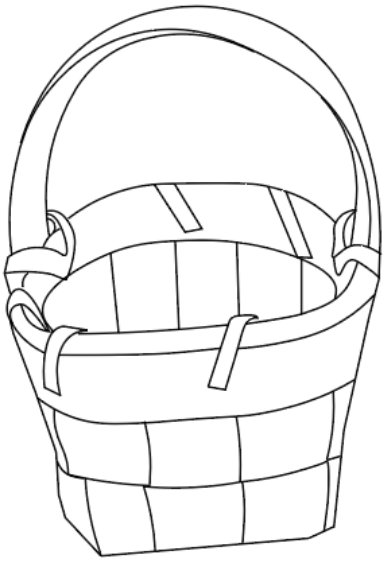
Çizim: 146

Tanımı: Çam ağacından yapılmaktadır. İçi derin, kulplu tasarlanmıştır. Sepette, cila vb. boyaya rastlanmamaktadır. Günümüze orijinal haliyle ulaşan sepette, meyve, sebze ve yumurta gibi şeylerin konulup, taşımakta kullanılmaktadır. Kars, Rize, Artvin, Gümüşhane, Sivas, Van ve Adana gibi illerde; çepuk, çepik, çepug Çapik adlarla aynı işlevlerde kullanılmaktadır.

Şekil 208

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Behiye Yaşaroğlu Evi.

Adı: Terazi

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 147

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibinden edinilen bilgilere göre babasının süt, peynir satışı yaptığını, bu teraziyi küçük bir bakkal dükkânında kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Günümüzde şuan kullanılmasa da hala çalışmakta ve iş görmektedir. Günümüzde elektrikli dijital teraziler yer almaktadır.

Şekil 209

Katalog No. 3'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Behiye Yaşaroğlu Evi.

Adı: Heybe\Yün Çanta

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 148

Çizim: -

Tanımı: İki kulpludur. Çantanın ön yüzünde küçük bir bölme yer almaktadır. Yün kılından dokunan bu çantaların farklı desenlerde, püsküllü, yandan çapraz boyuna asılmalı olanları da bulunmaktadır. Kendir lifinden de dokunduğu bilinmektedir. Geleneksel bir eşya olan bu çantalar, yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Köy kültürünü ve yaşam biçimini ortaya çıkarak bu çantalar eşek, at arabalarında asılı taşındığı da bilinmektedir. Tezgâhlarda dokunan ve hazırlanan bu çantalar esnaflar tarafından dükkânlarda satılmakta idi. Üzerlerine bilindik motifler, örneğin; halı yastıkları, kilimlerde görülen geleneksel motifler işlenmektedir.

Şekil 210

Katalog No. 4'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi.

Adı: Lenger

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 23 cm çapında

Fotoğraf No: 149

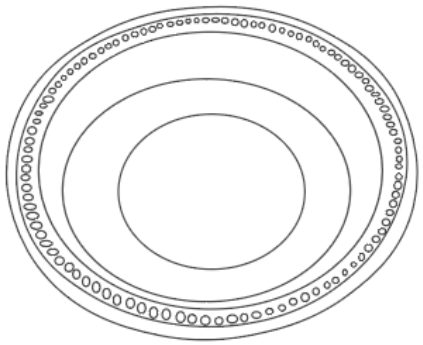
Çizim: 149

Tanımı: Orta kısım çekiçleyerek küçük daire ve yine daire formlu bir göbek oluşturulmuştur. Servis amacıyla kullanılan kabın ağzı geniş ve yüksektir. Dövme tekniği ile yapılan bu tabağın ortasında konsantrik daireler bulunmaktadır. Düz dipli, daire gövdeli, yayvan bir form göstermektedir. Ağız kenarlarında küçük daireler dizilerek hareketlilik kazanmıştır. Lengerin kalayında tahrip bulunur.

Şekil 211

Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi.

Adı: Lenger

Dönemi: 1940'lar

Ölçüsü: 28 cm çapında

Fotoğraf No: 150

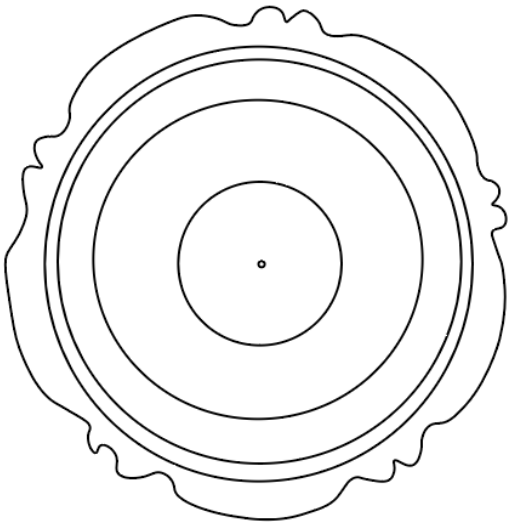
Çizim: 150

Tanımı: Orta kısım çekiçlenerek küçük daire ve yine daire formlu bir göbek oluşturulmuştur. Dövme tekniği ile yapılan tabağın ortasında konsantrik daireler yer alır. Düz dipli, daire gövdeli, yayvan bir form göstermektedir. Lengerin üzerinde herhangi bir motif yer almamakta olup, ağız kenarlarında dilimli süslemeler izlenmektedir. Bu dilimler yarım Rumi 123 yapraklarını andırmaktadır. Dilimlerin bazı bölümlerinde zamanla gelişen eğilmeler, bükülmeler oluşmuştur. Lengerin kalayında tahrip bulunur.

Şekil 212

Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi.

Adı: Lenger

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 26 cm çapında

Fotoğraf No: 151

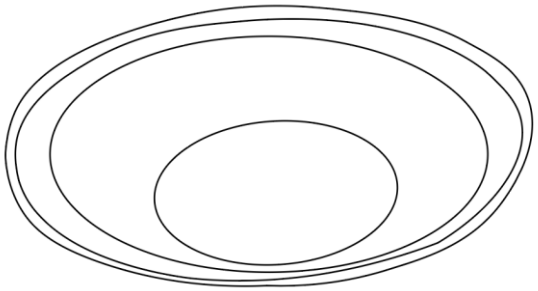
Çizim: 151

Tanımı: Orta kısım çekiçleyerek küçük daire ve yine daire formlu bir göbek oluşturulmuştur. Düz dipli, daire gövdeli, yayvan bir form göstermektedir. Üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ağız kenarları geniş ve yüksektir. Lengerin kalayında tahrip bulunur.

Şekil 213

Katalog No. 7'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 8

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi.

Adı: Teşi

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü:-

Fotoğraf No: 152

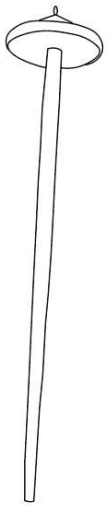
Çizim: 152

Tanımı: Orijinal halinden tek farkı cilalı olarak günümüze ulaşmıştır.

Şekil 214

Katalog No. 8'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2023)

Katalog No. 9

Bulunduğu Yer: Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi.

Adı: Isparta Halısı

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 6. m²

Fotoğraf No: 153

Çizim: -

Tanımı: Ev sahibinden edilen bilgiye göre Ilıca'da çarşı içinde halı satan dükkândan temin edilmiştir. Eskiden Isparta halıları çeyizlerin kıymetli parçasıdır. Halı desenleri incelenecek olunursa; üzerinde yoğun olarak stilize edilmiş çiçek motifler yer almaktadır. Tek göbeklidir. Göbeğin içinde siyah konturla sınırlandırılmış kıvrık dallar, laleler, hatayi motifi izlenmektedir. Bu madalyonun tam merkezinde küçük katmerli penç motifi bulunmaktadır. Halının zemini kırmızı borda renktedir. Zeminin üzeri beyaz, mavi, eflatun, fuşya renk tonları hâkim. Madalyon dışında kalan bölgelerin tamamı çiçek motifleriyle kaplıdır. Desenler sonsuzluk prensibinde devam etmektedir. Kıvrık dallar, laleler, narçiçeği, rumiler izlenir. Halının bir ana, üç tali bordürü bulunmaktadır. Ana bordürün içinde penç motifleri, narçiçekleri yer alır. Tali bordürler içinde küçük bahar çiçekleri ve yapraklar bulunmaktadır. Bordürler acık mavi bir renk konturla sınırlandırılmış. Halının tamamı yün iplikle dokunmuştur. 70-80 yıllık bir geçmişi olan halının günlük kullanılmasına karşın renginde solma ve yırtılma bulunmamaktadır.

Şekil 215

Katalog No. 9'un Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2023)

Tortum Merkez (Nehah), Alparslan Mahallesi Etnografik Eserler Kataloğu

İlçe Merkez nüfusu toplamda 17418'dir. Bu merkez nüfusun 8699 'u erkek, 8719'u kadındır (TUİK, 2023). Tortum ilçesi Alparslan Mahallesinin nüfusu toplam 803'tür. Bu nüfusun 400'ü erkek, 403'ü kadındır. Alparslan Mahallesi bağlı olduğu Tortum ilçe merkezine 0 kilometre mesafe uzaklıktadır. Alparslan Mahallesi Erzurum şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 50 kilometredir (Haritatr, 2011-2024). Alparslan Mahallesinde 3 konutta fenerlik, kolonya şişesi, iki adet antika barutluk, gaz lambası, lüks lambası, 2 adet havlu kenarı, patik lif, tülbent, 2 adet iğne oyası yazma, nevresim kenarı, 2 adet kanaviçe ve ehram olmak üzere toplamda 18 eser incelenmiştir.

Katalog No. 1

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Esra Güler Evi.

Adı: Fenerlik\Lamba

Dönemi: ?

Ölçüsü: 24 cm boy

Fotoğraf No: 154

Çizim: 154

Tanımı: Dededen toruna kalan antika aydınlatıcı, tahmini 1930'lu yıllarda el sanatı süs eşyaların ve antika malzemelerin satıldığı dükkândan çok beğenilerek satın alındığı bilgilerine ulaşılmıştır. Ev sahibi günümüzde de elektrik kesintisinde içine yerleştirilen mumla aydınlatma ihtiyacını gördüklerini belirtti. Eser sini bakırdan sarımtırak bir renge sahip. Herhangi bir yerden asılması için tepelik bölümünde tercihe bağlı ip veya kanca demir takmalı açıklık yer verildiği izlenmektedir. Alt bölmesi mum koymak için aparatlığı bulunmaktadır. Dıştan altı bölmeli bölümlerden biri açılır kapanır halde tasarlanmıştır. Bu yüzeylerin tümü çam ile kapatılarak içinde yanan ışığın dışarı yansımaktadır.

Şekil 216

Katalog No. 1'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2024)

Katalog No. 2

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Esra Güler Evi.

Adı: Kolonya Şişesi

Dönemi: 1950'ler

Ölçüsü: 22 cm boy

Fotoğraf No: 155

Çizim: 155

Tanımı: Dededen toruna kalan kolonya şişesi, tahmini 1930'lu yıllarda el sanatı süs eşyaların ve antika malzemelerin satıldığı Erzincan şehir merkezinde ki dükkândan beğenilerek satın alındığı bilgisine ulaşılmıştır. Bakır madeninden hazırlanılmıştır. Kolonya şişesinin ön yüzüne motif ilk çizilerek, ardından çelikten tasarlanmış kalemlerle oyularak süslemeleri işlenmiştir (Çalış, 2016, s. 85). İşlenen motifler arasında çiçek ve yapraklar yer almaktadır. Alt ve üstten daralan, göbek kısmına doğru hafif şişkin forma sahiptir. Şişenin tabana bitişik kaideliyi ve külah modelini andıran bir kapağı bulunmaktadır.

Şekil 217

Katalog No. 2'nin Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2024)

Katalog No. 3

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Esra Güler Evi.

Adı: Barutluk

Dönemi: ?

Ölçüsü: 17 cm boy

Fotoğraf No: 156

Çizim: 156

Tanımı: Dededen toruna kalan antika aydınlatıcının, tahmini 1930'lu yıllarda el sanatı antika eşyaların satıldığı dükkândan çok beğenilerek satın alındığı bilgisine ulaşılmıştır. Kabın satışa çıkarılmadan öncede geçmişi bulunmaktadır. Tamamen el oyması ahşaptan yapılmış, üzeri boncuk süslemeli, dolma tüfekler için kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Ahşap kabın dipten ağız kısmına kadar geometrik formlarla işlenmiştir. Ağız tıpası günümüze ulaşılmamaktadır. Gövdesi tıpkı kalp şeklini andırmakta olup dip kısma doğru daralmaktadır. Boyun kısmı uzun dardır.

Şekil 218

Katalog No. 3'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2024)

Katalog No. 4

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Esra Güler Evi.

Adı: Barutluk

Dönemi: ? (tahmini 19. 20.yy)

Ölçüsü: Uzunluk 7 cm.\ Genişlik 6 cm.\ Derinlik 3 cm.

Fotoğraf No: 157

Çizim: 157

Tanımı: Pirinç malzemeden yapılmaktadır. Barutluğun tepelik bölümü kapaklı olacak şekilde tasarlanmıştır. Eserin yüzünde Mühr-ü Süleyman motifi bulunmaktadır. Motifin etrafında palmet motifleri işlenmiştir. Mührü Süleyman motifinin tam merkezinde çiçek yer almaktadır. Eserin kenarlarında yer alan kulplara uzun bir kuşak geçirilmiştir.

Şekil 219

Katalog No. 4'ün Fotoğraf ve Çizimi

(Foto\Çizim: Bilici, 2024)

Katalog No. 5

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Hatice Tikici Evi.

Adı: Gaz Laması

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 31 cm boy

Fotoğraf No: 158

Çizim: 158

Tanımı: Dededen toruna kalan antika gaz lambası tahmini olarak 1930'lu yıllarda el sanatı süs eşyaların ve antika malzemelerin satıldığı dükkândan çok beğenilerek satın alındığı bilgisine ulaşılmıştır. Baca, abajur, fitil, fitil ayarlama kolu, yağ haznesi, altlık kaideden oluşmaktadır. Lambanın gazın konulması için kapaklı bir bölmesi bulunmaktadır. İçinde ki bez parçası gaza değerek yanmaktadır. Bu lambalar genellikle demir kancaları sayesinde elde taşınır veya duvara asılmaktadır.

Şekil 220

Katalog No. 5'in Fotoğraf ve Çizimi

(Foto: Bilici, 2024\Çizim: Bilici, 2024)

Katalog No. 6

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Hatice Tikici Evi.

Adı: Lüks Lambası

Dönemi: 1970'ler

Ölçüsü: 26 cm boy

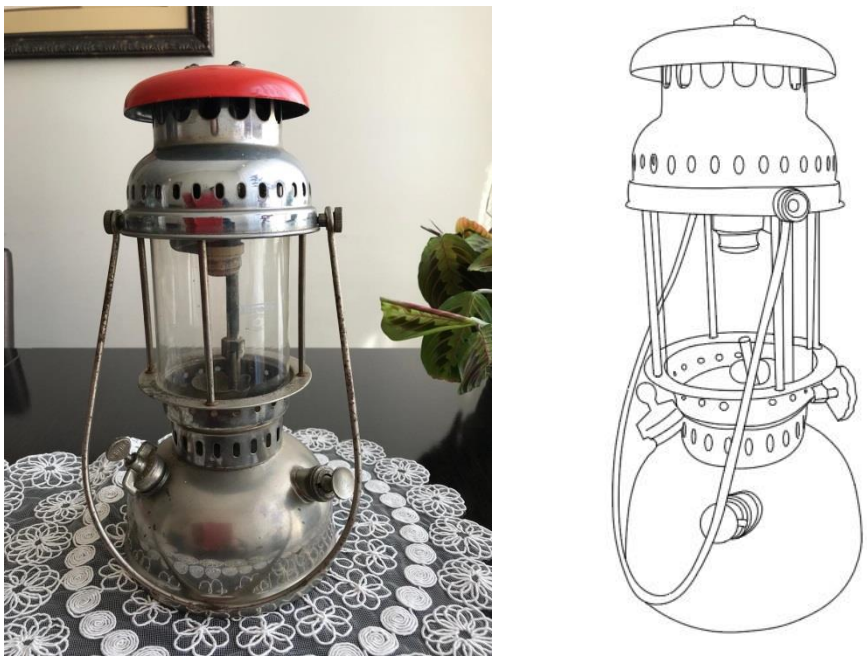
Fotoğraf No: 159

Çizim: 159

Tanımı: Dededen toruna kalan antika aydınlatıcı, tahmini 1930'lu yıllarda el sanatı süs eşyaların ve antika malzemelerin satıldığı dükkândan çok beğenilerek satın alındığı bilgisine ulaşılmıştır. Lamanın içten orta bölümdeki hazneye ispirto koyularak yakılmaktadır. Kullanımı şu şekildedir: Basınç tahliye vidası gevşek bırakılır, bir süre kadar bekledikten sonra ısınma tamamlanır ve bu vida sıkılır. Pompa bölümü ileri geri itilip çekilerek işlem tamamlanır. Bu lambalar genellikle gaz yağı ile kaplanmış fitillerle yakılmaktadır. Altlık tepelik ve gövde olmak üzere toplam 3 bölümden oluşmaktadır. Birde asmak için demir bir kancası bulunmaktadır.

Şekil 221

Katalog No. 6'nın Fotoğraf ve Çizimi

(Foto: Bilici, 2024\Çizim: Bilici, 2024)

Katalog No. 7

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Kaneviçe

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 160

Çizim: -

Tanımı: Etuval kumaş üzerine muline iplikten hazırlanmıştır. Örtünün ortasında iğne ile açık ve koyulu pembe tonlarında gül motifi, aynı şekilde açıklı koyulu yeşil tonlarında yapraklar yer almaktadır. Bu çiçeğin etrafı fuşya pembe iplik ile stilize edilmiş çiçekler yapraklar ile çevrilidir. Kumaş elips biçiminde, konsol masaların üzerine uyacak boyutlarda kesilerek etrafı beyaz iplikli dantelden hazırlanmıştır.

Şekil 222

Katalog No. 7'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 8

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Havlu Kenarı, İğne Oyalı havlu

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf: 161

Çizim: -

Tanımı: El Havlusu, yumuşak dokuda tercih edilmektedir. Ulaşımı il merkezindeki çarşılardan sağlanmaktadır. Havlular özel makinelerle işlenen uç kısımlarında ki desenlerin renk tonuna göre iplikler tercih edilmektedir. Havlu, Polyeste veya Suni olarak adlandırılan ipliklerle, kısa kenarlarına salkım yapraklar işlenmiştir.

Şekil 223

Katalog No. 8'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 9

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Havlu Kenarı, Dantelli havlu

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 162

Çizim: -

Tanımı: El Havlusu, yumuşak dokuda tercih edilmektedir. Ulaşımı il merkezindeki çarşılardan sağlanmaktadır. Havlular özel makinelerle işlenen uç kısımlarında ki desenlerin renk tonuna göre iplikler tercih edilmektedir. Havlunun kendinden çiçek motifli işlemesi bulunmakta olup, kısa kenarlarından uzun püsküller asılmaktadır. Hazır olarak alınan bu havluya, açık tonda tercih edilmiş pembe iplik ile dokunmuş dantel sırası yer almaktadır.

Şekil 224

Katalog No. 9'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 10

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Havlu Kenarı, Dantelli havlu

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 163

Çizim: -

Tanımı: El Havluları yumuşak dokuda tercih edilmekte, ulaşımına il merkezinde çarşılardan sağlanmaktadır. Tercih edilen bazı havlular özel makineleri ile işlenmiş, uç kısımlarında yer alan desenlerin renk tonuna göre iplik tercih edilir. Havlunun kendinden çiçek motifli işlemesi bulunmakta olup, kısa kenarlarından püsküller asılmaktadır. Hazır olarak alınan bu havlunun kenarında, açık tonda tercih edilmiş pembe iplik ile dantel sırası yer almaktadır.

Şekil 225

Katalog No. 10'un Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 11

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Patik\Yün Çorap

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 164

Çizim: -

Tanımı: 3 çift patik bulunmaktadır. Örgü ipliği kullanarak hazırlanmaktadır. Siyah iplikle dokunan patik düz sade üzerinde boncuk işlemelidir. Açık pembe iplikle dokunan patiğin tabanında balıksırtı motifi, yüz kısmında çiçek motifleri görülmektedir. Eflatun iplikle örülen patikte ise burun kısmına renkli ipliklerle çiçek motifleri kullanılmıştır.

Şekil 226

Katalog No. 11'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 12

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Lif

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 165

Çizim: -

Tanımı: Pamuk iplikten, ikili renkten, yıldız motifinden örülmüştür. Altıgen formda bir el boyutlarını saracak büyüklükte dokunmuştur. Kenarları tığ ile şerit gidilmiş.

Şekil 227

Katalog No. 12'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 13

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Tülbent\İğne Oyası

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 166

Çizim: -

Tanımı: Hazır alınmıştır. İnce dokulu tülbenttin kenarları küçük boncuklar ile işlidir.

Şekil 228

Katalog No. 13'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 14

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: İğne Oyası\Yazma\Leçek

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 167

Çizim: -

Tanımı: Ev hanımlarının günlük hayatta kullandıkları geleneksel yazmalar, gelinlerin çeyizlerinde olmazsa olmazlarındandır. Bir diğer adı lehçe olarak bilinmektedir. Yazmanın 4 kenarına tığ veya iğne ile düz bir şerit atılır. Bu şeridin uçlarına iğne ile çiçekler işlenmiştir.

Şekil 229

Katalog No. 14'ün Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 15

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: İğne Oyası\Yazma\Leçek

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 168

Çizim: -

Tanımı: Ev hanımlarının günlük hayatta kullandıkları geleneksel yazmalar, gelinlerin çeyizlerinde olmazsa olmazlarındandır. Bir diğer adı lehçe olarak bilinmektedir. Yazmanın 4 kenarına tığ veya iğne ile düz bir şerit atılır. Bu şeridin uçlarına yazmanın renklerinde çiçekler işlenmiştir.

Şekil 230

Katalog No. 15'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 16

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Nevresim Kenarı

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 169

Çizim: -

Tanımı: Günümüzde artık modası yok olan, eskiden el emeğinin yoğun olduğu bu çeyizlik parça, tercihe bağlı saten veya kadife yatak yorganlarının ağız kenarına takılmaktadır. Elde tığ ile dokunan bu örgüler, yatağa iğneler ile geçirilmektedir.

Şekil 231

Katalog No. 16'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 17

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Kaneviçe\Masa Örtüsü

Dönemi: 1990'lar

Ölçüsü: -

Fotoğraf No: 170

Çizim: -

Tanımı: Etuval kumaş üzerine muline iplikten hazırlanmıştır. Örtünün ortasında iğne ile açık ve koyulu sarı tonlarında gül motifi, aynı şekilde açıklı koyulu yeşil tonlarında dallarla uzanan yapraklar işlenmiştir. Ortada yer alan çiçeğin etrafı koyu yeşil bir ipliklerle stilize edilmiş çiçekler yapraklar yer almaktadır. Konsol üzerine veya yemek masasına uyacak boyutlarda hazırlanır.

Şekil 232

Katalog No. 17 'nin Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

Katalog No. 18

Bulunduğu Yer: Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi.

Adı: Ehram

Dönemi: 1960'lar

Ölçüsü: 215x164

Fotoğraf No: 171

Çizim: -

Tanımı: Beyaz yün iplikle dokunan ehramın kenarları püsküllüdür. Üzerinde beyaz iplikle ceviz kanadı motifi işlenmiştir. Kenar şeritlerinde 'gorda' ve 'aynalı kutu' motifleri kullanılmıştır.

Şekil 233

Katalog No. 18 'in Fotoğrafı

(Foto: Bilici, 2024)

BEŞİNCİ BÖLÜM

Karşılaştırma ve Değerlendirme

"Tortum Geleneksel Konut Mimarisinde Etnografik Eserler" adlı çalışmada araştırma kapsamına alınan ilk öncelik yöreye ait etnografik eserlerin incelenmesi olmuştur. Katalogda Tortum ilçesine ait geleneksel konut mimarisinde toplam 171 adet etnografik eser incelenmiştir.

Madeni Eserler

Katalogda toplamda 47 adet medeni eser tespit edilmiştir. Tespit edilenler; 3 adet güğüm, 2 adet kazan, 2 adet soba kazanı, 5 adet lenger, 1 adet ibrik, 1 adet tava, 2 adet kulplu tas, 3 adet eğiş, 2 adet hetirçek, 3 adet bakraç, 1 adet sitil, 1 adet bakır kevgir, 2 adet gaz lambası, 1 adet fenerlik, 1 adet lüks lambası, 5 adet teşt (çamaşır yıkama, pekmez kaynatma, hamur yoğurma, bulaşık yıkama, un kabı), 1 adet sahan, 1 adet süt makinesi, 1 adet gelberi, 1 adet düdüklü tencere, 1 adet bakır tepsi, 1 adet tırpan, 1 adet serpuş, 1 adet bel\faraş, 1 adet terazi, 1 adet kolonya şişesi, 1 adet barutluk kabı ve 1 adet guşganadır.

Katalogda incelenen 3 adet güğüm Aşağı Katıklı/Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 11), Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 6) ve Bağbaşı (Haho) Mahallesi Melek* (soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi'nde (Katalog No. 11) tespit edilmiştir. Aşağı Katıklı/Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde Katalog 11'de yer alan güğüm, teknik ve form özellikleriyle Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi Katalog 6'da bulunan güğüm ile benzer özellik göstermektedir. Güğümler şişman gövdeli, boyun kısmı dar ve kısa, emziksiz (gaga ağızlı), tek kulplu, kapaklıdır. Her iki güğümünde boyun kısmında vurgulanan çizgi demetlerine yer verilmiştir. Kapaklarında kenetler, çivili dişli perçinle birleştirilmiş kulpları bulunmaktadır. Bağbaşı (Haho) Mahallesi Melek* (soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evinde bulunan Katalog 11'deki güğüm tıpkı topraktan yapılan testiler gibi küçük boyutlarda, tek kulplu, kapaksız, ağzı emziklidir. Ağız ve gövde bitiminde kulp çivilerle tutuşturulmuştur. Tortum yöre halkı güğümleri ocaklarda su ısıtmak amaçlı kullandıkları için 'hisli güğüm' demektedirler. Günümüzde artık fabrikalarda üretilen güğümler artık süt taşımada kullanmaktadır. Erzurum yöresinde güğümlerin ağız çapları 13-20 cm arası değişmektedir (Köşklü, 2005, s.109). Trabzon'un köylerinde sutaşıma kaplarına

güğüm veya kafega denmektedir. Karadeniz yöresinde güğümler bakırdan ya da ahşaptan, kapaklı-kapaksız olarak tasarlanmaktadır (Sümbüllü, Yaman, 2023, s. 384).

Katalogda incelenen 4 adet kazandan pekmez yapında kullanılan Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 12) ve Çamlıca Mahallesi, Çam 7-Küme Evler, Canan Temel Evi'nde (Katalog No. 2) tespit edilmiştir. Soba kazanı Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi'nde (Katalog No. 9) ve Yukarısivri Mahallesi Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405 Arzu Çandar Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir. Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi, Katalog 12'de incelenen kazanın ve benzerlerinin Ermenilerin yaptığı ve adının Ermeni Kazanı olarak adlandırıldığı halk arasında söylenmektedir. Çamlıca Mahallesi Canan Temel Evi Katalog 2'de yer alan kazan ise daha çok süt ürünlerini elde etmek için, peynir yapımında kullanılmaktadır. Bakırcılar çarşısı esnafı Ümit Tuysuz beyden edinilen bilgiler doğrultusunda incelenen kazanın, günümüzde fabrika elinden çıktığını ve Erzincan, Maraş illerinden getirildiği bilgilerine ulaşılmıştır[8]. Çamaşır kaynatmada kullanılan kazanlar Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi (Katalog No. 9) ve Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405 Arzu Çandar Evi'nde (Katalog No. 4) tanımları görseller eşliğinde yapılmıştır.

Katalogda incelenen 5 adet lengerlerden 2'si Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 5-6) ve 3'ü Yelli Tepe Mahallesi Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi'nde (Katalog No. 5-6-7) tespit edilmiştir. Kaleboynu Mahallesi Katalog 5, Yelli Tepe Mahallesi Katalog 6 ve Yellitepe Mahallesi Katalog 5 de yer alan lengerler süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Hanım'ın Evi, Katalog 5 deki lengerin etrafı pırpırlı işleme ile çevreletilerek, lengerin göbeğinde bir hale içinde stilize edilmiş çiçeğe yer verilmiştir. Yelli Tepe Mahallesi Vasfiye Şen Hanım'ın Evi, Katalog 6 da incelenen lengerde tıpkı Katalog 5 deki gibi etrafı hareketlidir. Etrafında yarım şekilde rumi desenini andıran yapraklar ile çevrilidir. Ortada herhangi bir motife yer verilmemiştir. Her iki lengerinde kalayında dökülmeler ve ezilmeler bulunmaktadır. Yellitepe Mahallesi Vasfiye Şen Hanım'ın Evi, Katalog 5 de bulunan lenger sofrada servis amaçlı kullanılmaktadır. Lengerin ağzı geniş ve yüksektir. Düz dipli, daire gövdeli, geniş ve yayvan bir form göstermektedir. Ağız kenarlarında küçük boncuk biçiminde dairelere yer verilerek hareketlilik sağlatılmıştır. Lengerin kalayında tahripler görülür. Yellitepe Mahallesi Katalog 7 ve Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Hanım'ın Evinde, Katalog 6 da incelenen lengerler

[8] Ümit Tuysuz, Bakırcı Esnaf, Kazım Karabekir Paşa Mahallesi Bakırcılar Sokak, Görüşme Tarihi: 13.01.2024

daha sade ve süslemesizdir. Her iki lengerin göbek kısmında konsantrik dairelere yer verilmiştir.

Katalogda incelenen 1 adet ibrik Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 11) tespit edilmiştir. İbrik, İslam ülkelerinde daha çok abdest almada kullanılmıştır. Su taşıma amaçlı kullanılan ibriğin biçim özellikleri şu şekildedir; bombe dipli, çan gövdeli, gaga ağızlı, dar kısa boyunlu, yandan tek kulplu ve bu kulpun alt kısmı omuz hizasından başlayarak tabana yakın bir noktaya kadar gövdeye lehimlidir. Kapağı konik biçimlidir ve tepede bir düğme ile son bulmaktadır. Eserde herhangi bir motif, yazı bulunmamaktadır. Kalayında dökülmeler görülmektedir. İbrikler, form yönünden zengin bir çeşitliliğe sahiptirler ve ayrıca Anadolu topraklarında farklı isimler ile tanınmaktadır. Örneğin Çanakkale ibriği, Mardin ibriği, Erzincan ibriği adlarıyla bilinmekte olup, kendi bulunduğu coğrafyasından etkilenerek biçim özellikleriyle farklılık göstermektedirler (Yeşil, Bayraktar, 2022, s. 213).

Katalogda incelenen 1 adet tava Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 8) tespit edilmiştir. Tava, yuvarlak gövdeli ve uzun saplıdır. Soğan, sebze, et vb. şeyleri kızartmak için kullanılmaktadır. Tavada lehimleme, kakma, bükme teknikler kullanılmıştır.

Katalogda incelenen 2 adet kulplu tas Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 10) ve Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir. Kulplu tasların ocaklarda sıvı şeyleri ısıtmak için kullanıldığı bilinse de Tortum yöresinde pekmez kaynatılırken kepçe görevi görmektedir.

Katalogda incelenen 3 adat eğiş Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 5), Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek*(soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi (Katalog No. 7) ve Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir. Eğişler uzun çengelli çubuklarıyla tandırdan ekmek almada kullanılmaktadır. Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi, Katalog 5 de incelenen eğiş sade, düz, herhangi süslemesi bulunmamaktadır. Bağbaşı Menderes Mahallesi Melek*(soy isim rızası olmadığı için alıanamaıştır) Evi Katalog 6'daki eğişin gövdesi burguludur. Dikmen Mahallesi Zilif Güngör Evi, Katalog 4 de yer alan eğiş biçim yönünden Katalog 5 ve Katalog 6 da incelenen eğişlerden farklılık göstermektedir. Bir ucu maşa, diğer ucu çengellidir. Tıpkı makas modelinde tasarlandığı için ekmek maşası olarak da adlandırılmaktadır. Aynı şekilde tandır malzemesi grubunda yer alan Kaleboynu Mahallesi Kadriye Göksal Evi (Katalog No. 2) ve Dikmen Mahallesi Zilif Güngör Evi, (Katalog No. 5) de yer alan hetirçekler tandırların üzerlerine konan güğüm, güveç ve benzeri şeyleri ısıtırken kullanılmaktadır.

Katalogda incelenen 3 adet bakraç Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 8), Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi (Katalog No. 23) ve Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nihal Birinci Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir. Tortum yöresinde bakraçlar pekmez yapımında kullanılmaktadır. Erzurum'da bakraçlara pargaç ya da sitil denilmektedir. Bakraçların kapaklı olanlarına Erzurum yöresinde el bakracı denilir. Erzurum'da hayvancılık ile uğraşan ova köylerinde daha çok süt sağılmasında, yağ konulmasında ve yoğurt mayalamada kullanılır. Kapaklı veya kapaksız üretilen bakraçlar yöreden yöreye kullanım amaçlarına göre farklı formlarda çeşitlilik göstermektedir (Köşklü, 2005, s. 108). Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi, Katalog 8 ve Gönül Totik Evi, Katalog 23 de yer alan bakraçlar ev sahiplerinden edinilen bilgiler üzerine aynı amaçlı kullanılmaktadır. Aynı boyutlarda, aynı biçim özelliklerinde ve kapaksızdırlar. Yarım hilal modelinde tasarlanan kulplarının uçlarındaki kancalar gövdeye birleştirilmiş karşılıklı yer alan halkalara geçirilmiştir. Ağız kısımlarına bakraç eğilip bükülmesin diye çember geçirilmiştir. Her iki bakracında dibi ve gövdesi 2 ayrı parça halindedir. Bu parçalar iç içe zikzak şeklinde geçirilip çekiçle dövülerek arasından boşluk kalmayacak biçimde kapatılmıştır. Son olarak Aksu Mahallesi Nihal Birinci Evi, Katalog 3 de bakracın tanımlar eşliğinde fotoğraf ve çizimleri yapılmıştır.

Sitiller hakkında detaylı bilgiler tezin dördüncü bölümde anlatılarak, Pehlivanlı Mahallesi Nursel Polat Evi'nde (Katalog No. 4) fotoğraf ve çizim eşliğinde incelenmiştir.

Katalogda incelenen 1 adet bakır kevgir Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 7) tespit edilmiştir. Erzurum'da evlerde yaygın kullanılan bakır kevgir süzgeçler, Tortum yöresinde kuşburnu ezmesinde kullanılmaktadır. Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi, Katalog 7 de incelenen bakır kevgirin tanımı verilmiştir. Daire formlarında, derin çukurludur. Çukur kısım bir motif özeliğinde deliklerden oluşmaktadır. Mutfak gereci olarak tanınan kevgirler Karadeniz yöresinde ilistir ismiyle aynı işlevlerde kullanılmaktadır (Öztürk, 2017).

Katalogda incelenen 2 adet gaz lambası Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 7) ve Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Hatice Tikici Evi'nde (Katalog No. 5) tespit edilmiştir. 1 adet fenerlik Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Esra Güler Evi'nde (Katalog No. 1), 1 adet lüks lambası Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Hatice Tikici Evi'nde (Katalog No. 6) incelenmiştir. Madeni eşyalar başlığı altında yer alan gaz lambaları Anadolu topraklarında kırsal kesimlerde elektrik bulunana kadar yarım yüzyıl boyunca kullanımı sürmüştür (Turgut,

2018, s. 24). Gaz lambarının tarihsel süreci ve yapım aşamaları tezin üçüncü bölümünde detaylandırılarak anlatılmaktadır.

Katalogda incelenen 5 adet teştin tanımları verilmiştir. Teştler Kullanım amaçlarına göre çeşitlilik göstermektedirler. Pekmez kaynatmada kullanılan Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 7), çamaşır yıkamada kullanılan Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Mükerrem Özkan Evi'nde (Katalog No. 25) tespit edilmiştir. Hamur yoğurmada kullanılan teştler Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Havva Kızıl Evi'nde (Katalog No. 1) ve Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 13) yer verilmiştir. Son olarak un teşti Şenyurt Yavuzlar Mahallesi, 85 Numaralı Ev, Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir. Teştler Kullanım amaçlarına göre çeşitlilik göstermektedirler.

Katalogda 1 adet bakır sahan Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi'nde (Katalog No. 22) tespit edilmiştir. Daire formlarında, derinliği az kanat kısımları geniştir. Daha çok içinde susuz yemekler servis edilmekte kullanıldığı aktarılmıştır.

Katalogda incelenen 1 adet süt makinesi Çamlıca Mahallesi, Çam 7-Küme Evler, Canan Temel Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir. Sütü çeşitli yöntemlerle işleyerek hazırlamaktadır. İncelenen eserin alt aparatı ahşap küçük kasa biçimde olduğu, kasanın tek taraflı çevirmek için kullanılan kolu çizimler eşliğinde gösterilmiştir.

Katalogda 1 adet tandırda kül çekmede kullanılan gelberi Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 6) tespit edilmiştir.

Katalogda 1 adet düdüklü tencere Esendurak Mahallesi, Murat Altın Işık Evi'nde (Katalog No 1) incelenmiştir. Eserin düdüklü tencerelerin ilk örneğidir. Eser çizimler eşliğinde anlatılmıştır.

Katalogda mutfak işlerinde kullanılan 1 adet bakır işlemeli tepsi Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir. Tepsi daire biçimli, düz satıhlı tepsinin kenar ağzı yukarı doğru kıvrımlıdır. Dövme tekniği ile yapılan tepsinin yüzeyine kazıma tekniği ile işlenen motifler dıştan merkeze doğru bir yöneliş gösterir. En dışta nar ve balık motifleri bulunmaktadır. Tepsinin merkezine kazıma tekniği ile çizilmiş daire içinde mührü Süleyman motifi yer almaktadır. Küçük boyutlarda olan tepsinin üzerinde hasar bulunmamakla birlikte kalayı neredeyse tamamen silinmiştir

Katalogda tarım işlerinde kullanılan 1 adet tırpan Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Destegül Köksal Evi (Katalog No. 14) tespit edilmiştir. Tırpan uzun sapın bir ucunda

yarın hilal şeklinde kıvrık, keskin ağızlı bıçağı bulunmaktadır. Tarım aleti olarak bilinmektedir.

Katalogda 1 adet serpuş Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Destegül Göksal Evi (Katalog No. 15) tespit edilmiştir. Eser tek parça halinde incelenmiştir. Alt tenceresi bulunmamaktadır. Bakır madeni kapakta bükme, çakma teknik kullanılmaktadır.

Katalogda tandırdan kül çekme gibi eylemlerde kullanılan 1 adet bel Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Zeynep Kızıloğlu Evi'nde (Katalog No. 2) tespit edilmiştir. Bu gerecin ilk örneği gelberidir.

Katalogda 1 adet terazi Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Behiye Yaşaroğlu Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir. Ev sahibinden edinilen bilgilere göre babasının süt, peynir satışı yaptığını, bu teraziyi küçük bir bakkal dükkânında kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Günümüzde şuan kullanılmasa da hala çalışmakta ve iş görmektedir. Günümüzde elektrikli dijital teraziler yer almaktadır.

Katalogda Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Esra Güler Evi'nde 1 adet kolonya şişesi\kabı (Katalog No. 2) tespit edilmiştir. İncelenen eser tahmini 1930'lu yıllarda el sanatı süs eşyaların ve antika malzemelerin satıldığı Erzincan şehir merkezinde ki dükkândan çok beğenilerek satın alındığı bilgisine ulaşılmıştır. Bakır malzemeden hazırlanmıştır. Yüzünde yeşil ve grimsi tonlarda çiçek desenleri işlenmiştir. Alt ve üstten göbek kısmına doğru hafif şişkin forma sahiptir. Külah modelinde bir kapakla son bulmaktadır.

Katalogda incelenen barutluk Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Esra Güler Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir. Pirinç malzemeden yapılmaktadır. Barutluğun tepelik bölümü kapaklı olacak şekilde tasarlanmıştır. Eserin yüzünde Mühr-ü Süleyman motifi bulunmaktadır. Motifin etrafında palmet motifleri işlenmiştir. Mührü Süleyman motifinin tam merkezinde çiçek yer almaktadır. Eserin kenarlarında yer alan kulplara uzun bir kuşak geçirilmiştir.

Son olarak Katalogda 1 adet guşgana Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Nursel Polat Evi'nde (Katalog No. 5) tespit edilmiştir. Guşgana düz dipli, ağzı geniş, şişman gövdelidir. Gövdede bulunan iki taraflı, midye kabuğu işlemeli kulplara yer verilmiştir.

Madeni grupta sıralanan, bakırcılık el sanatının en güzel örnekleriyle günümüze kadar ulaşan; lenger, bakraç, teşt, kazan vs. gibi gereçler, ilerleyen yıllarda kırsal hayattan şehir düzenine geçilmesiyle, kültürel bozulmalar, maddi gücün iyileşmesi ve sanayi fabrikaların artışı sonucu cam, plastik ve porselen gibi materyallerin yayılmasıyla bakırcılık

hayatı revaçtan kalkmıştır. Erzurum yöresi dışında araştırmalara göre halen bu geleneği sürdüren iller bulunmaktadır. Bakırcılığın devam ettiği iller; Ankara, İstanbul, Tokat, Gaziantep, Kastamonu, Trabzon'da varlığını sürdürmekte olup, halen günümüze kadar aynı kalmıştır (Köşklü, 2005, ss. 115-116).

Ahşap Gereçler

Katalogda toplamda 74 adet ahşap gereç tespit edilmiştir. Tespit edilenler; 3 adet dut sıkma tahtası (biri taştan, sal teknesidir), 2 adet gotmin, 1'er adet müsürlük ve galo, 4 adet hunca, 4 adet kalbur, 5 adet sepet, 6 adet terek, 3 adet kağnı arabası tekerleri, 1 adet öküz arabası, 2 adet gem tahtası, 3 adet kaşıklık, 1 adet un ambarı, 1 adet antika barutluk, 2 adet balya, 1 adet tahta tırmık, 1 adet elma alacağı, 1 adet boyunduruk, 1 adet telli dolap, 1 adet tebur, 6 adet sandık, 1 adet antika ayna, 4 adet rapata, 1 adet yaba ve 1 adet dirgen, 2 adet teşi, ve 1 adet yün tarağı, peke, seki, niş\çiçeklik, ahşap kiriş yastık, 3 adet çalı süpürgesi\sakkavel, 2 adet tahta kaşık\pekmez kaşığı, askı, yayık, 2 adet tandır kapağı, kiler\dolap, et dövme tahtasıdır.

Katalogda incelenen 3 adet dut sıkma tahtası Aşağı Katıklı Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyazın Evi'nde (Katalog No. 7), Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No. 1) ve Bağbaşı (Haho) Mahallesi Mugume Tuna Eni'nde (Katalog No. 2) tespit edilmiştir. Dut sıkma tahtalarının çoğu yörede ahşaptandır. Ahşap malzeme tercih edilmesinin sebebi hafif ve taşınabilir olmasıdır. Kırsal kesimlerde elde edilen ürünü değerlendirerek ticarete dökme çabası, kendilerine kolaylık sağlayan gereçler üretilmesine yol açmıştır. Tortum bölgesinde incelenen dut sıkma tahtaları, Güney illerinde kullanılan taş malzemeden yapılmış sal teknelerinden etkilenmesi mümkündür. Örneğin; Aşağı katıklı Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi, Katalog 7'de yer alan 'Dut Sıkma Taşı', tıpkı Gaziantep ilçesinde kullanılan 'Sal Teknesi' ile benzer özellikler göstermektedir. Gaziantep yöresinde bu sal teknelerinin içinde üzüm şirelerinden kömeler yapılmaktadır (Erman, Gören, 2021, ss. 135).

Katalogda incelenen 2 adet gotmin Şenyurt Mahallesi Mugume Üstün Evi (Katalog No. 17) ve Aşağı Katıklı Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 8) tespit edilmiştir. Katalogda incelenmek üzere ele alınan öğütücü aletlerden havanlar, Tortum Yöresinde gotmin adı ile tanınmaktadır. Günümüzde bunların yerini mutfak robotları almıştır. Taşın bol olduğu Güney bölgesinde Tunceli ve Diyarbakır illerinde bu öğütücü aletlere dibek taşı denilmektedir. Yarma dibek taşında yapılan değirmenlere ise Güney yöresinde bulgur dibek taşı olarak adlandırılmaktadır (Işıl, 2012, s. 61).

Katalogda incelenen 1'er adet müsürlük ve galo Yamankaya Mahallesi Havva Kızılkaya Evi'ndeki ahırda tespit edilmiştir. Katalog No. 2'de yer verilen hayvanların yem yediği ahşaptan yapılmış müsürlük (yalak) ve hayvanların bağlandığı golo'nun (eğik ağaç) tanımları yapılmıştır. Yalaklar, eskiden ağaç gövdesinden ya da taşların içi oyularak yapılırmış. Karadeniz yöresinde ahşap yalaklara havza denilmektedir. Trabzon'da ise yemlik kaplarına hurni, vurni olarak adlandırılmaktadır. Tortum ve Karadeniz yöresinde incelenen yemliklerin ortak özelliği ahşap olmasıdır (Öztürk, 2017). Günümüz modern ahırlarında ise madeni malzemeden hazırlanmış suluklar da yer almaktadır.

Katalogda incelenen 4 adet hunca Aşağı Katıklı Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi (Katalog No. 1), Şenyurt Mahallesi Gönül Totik Evi (Katalog No. 21), Bağbaşı (Haho) Mahallesi Melek*(soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi (Katalog No. 6) ve Kaledibi Mahallesi Kevser Hancı Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir. Diğer adıyla peşkun olarak bilinen bu yer tahtası\yer sofrası, Tortum yöresinde küçük boyutlarda tasarlanmakta olup saha çok hamur işlerinde kullanılmaktadır. Bağbaşı Mahallesi Katalog 5 de incelenen hunca biçim olarak Şenyurt Mahallesi Katalog 21 ve Serdarlı Mahallesi Katalog 1 den farklı, elips biçimindedir. İlk örnekleri Huncaların elips formlarında yapıldığı bilgilerine ulaşılmıştır.

Katalogda incelenen 4 adet kalbur\tambur tespit edilmiştir. Bunlardan tambur olanları Yellitepe Mahallesi Behiye Yaşaroğlu Evi (Katalog No. 1), Kaledibi Mahallesi Kevser Hancı Evi'nde (Katalog No. 2) ve Bahçeli Samsor Mahallesi Refika Kızılkaya Evi'nde (Katalog No. 1) incelenmiştir. Kalbur Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde (Katalog No.4) tespit edilmiştir. Kalburlarda yoğunlukla kurutulmuş iri yapraklı nane vb. şeyleri çöplerinden ayırt etmekte kullanılmaktadır. Eleklerin büyüklerine kalbur, küçük boyutlu ve sığ torla yapılanlara ise tambur denmektedir. İlk zamanlar kalbur\tamburların kasnak içleri hayvan bağırsağından örülerek hazırlandığı bilinmekte olup, Kaledibi Mahallesi Katalog 2, Yelitepe Mahallesi Katalog 1 ve Bahçeli Samsor Mahallesi Katalog 1'de örnekleri gösterilmiştir.

Katalogda incelenen 5 adet sepet Aşağı Katıklı Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi (Katalog No. 6), Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi (Katalog No. 9), Yamankaya Mahallesi Havva Kızıl Evi'nde (Katalog No. 2) tespit edilmiştir. Sepet hakkında detaylı bilgiler, katalog bölümüne geçmeden önce tezin üçüncü bölümünde detaylıca anlatılmıştır. Sepetler sazlık, kamış gibi bitkilerden örülerek yapılmaktadır. Tortum yöresinde kulplu sepetlere çepük denilmektedir. Çüpük sepetler, Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 2) ve Yellitepe Mahallesi Behiye Yaşaroğlu Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir. Nereden temin edildikleri, biçim özellikleri, yapım teknikleri, kullanım amaçları anlatılmıştır.

Her iki çepük çam ağacından yapılmaktadır. İçi derin, kulplu tasarlanmıştır. Çepük'lerde cila vb. boyaya rastlanmamaktadır. Sepetler, kullanım açısından aynı işlev gören Çepük'lerden tek farkı ince dallardan hazırlanılmış olmasıdır. Çepükler; Seleye benzer ancak içi daha geniş ve farklı boyutlarda yapılmaktadır. Birçok ilde farklı isimlerle, örneğin; çapık (Rize), çepik (Artvin, Gümüşhane, Erzurum, Kars, Van, Sivas, Adana), çepuk (Rize), çepük (Artvin), çepüg (Gümüşhane) kaydedilmiştir. Ermenicede küçük sepet anlamında capuk kelimesiyle ilişkili olduğu bilgileri bulunmaktadır (Ozhanozturk, 2017).

Katalogda incelenen 5 adet tereklerden 2'si Aşağı Katıklı Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi (Katalog No. 4-5), 1'i Şenyurt Mahallesi Gönül Totik Evi'nde, (Katalog No. 19), 1'i Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 3) ve 1'i Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal'ın Refakatinde, Hacı İsmail Akyürek, Hakkı Akyürek, Hazıka Aydın Evi'nde (Katalog No.12) tespit edilmiştir. Aşağı Katıklı Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi Katalog No. 4-5, ve Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal'ın Refakatinde, Hacı İsmail Akyürek, Hakkı Akyürek, Hazıka Aydın Evi Katalog 12'de yer alan geleneksel kırlangıç örtülü evin duvar terekleri biçim yönünden benzerlik göstermekte olup, kırlangıç örtünün yükünü hafifletmek için kolon şeklinde kalaslara terekler paralel bir biçimde sıralıdırlar. Tortum yöresinde oldukça sade olarak yapılan terekler çevre ilçelerden İspir, Uzundere, Artvin ve Gümüşhane yörelerinde işlemelidir. Kestane ve Çam ağaçlarından yapılan terekler evlerin mutfak bölümlerinde aynı işlev amaçlı kullanılır (Önal, 2017, ss. 5-6).

Katalogda incelenen 3 adet kağnı arabası tekeri Yamankaya Mahallesi Latife Şen Evi (Katalog No. 10-11) ile Nimet Kara Evi'nde (Katalog No. 12) tespit edilmiştir. Eskiden yük taşımak amaçlı kullanılan kağnı aracından günümüze sadece tekerlekleri ulaşmıştır. Ev sahiplerinden edinilen bilgilere göre artık bu araçlara ihtiyaç duyulmadığı için kırılıp yakıldığı, yerine motorlu ATV'ler veya traktörlerin kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Katalogda Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi'nde (Katalog No. 2) incelenen öküz arabasının günümüzdeki vaziyeti verilmiştir.

Katalogda incelenen 2 adet gem tahtası Bağbaşı (Haho) Mahallesi Emine Tuna Evi (Katalog No. 1) ve Ziyaretli Mahallesi Halis Yağcı Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir. Ahşap gereçler başlığı altında yer alan tarım gereçlerinden gem tahtası günümüzde ahır veya kiler kapısı olarak kullanılmaktadır.

Katalogda incelenen 3 adet kaşıklık Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi (Katalog No. 2), Çamlıca Mahallesi, Çam 7-Küme Evler, Canan

Temel Evi'nde (Katalog No. 4) ve Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir. Dikmen Mahallesi, Zilif Güngör Evi Katalog 1 deki kaşıklık orijinalde boyasız ve iki gözü bulunmaktadır. Çamlıca Mahallesi, Çam 7-Küme Evler, Canan Temel Ev Katalog 4 ve Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi Katalog 2 deki kaşıklıklar boyut ve görünüşleriyle benzerlik göstermektedir. Her iki kaşıklıkta herhangi bir tahrip bulunmamakta, cilasızdır. Günümüzde halen kullanılmaktadır. Üzerinde herhangi bir süslemeye yer verilmemiş, sade, küçük boyuttadırlar.

Katalogda incelenen 1 adet ambar Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi'nde (Katalog No. 20) tespit edilmiştir. Ambar tıpkı sandıklar gibi menteşe kapaklı, yerden hafif yükseklikte ayaklıdır. Üzerinde herhangi bir süsleme, boya bulunmamaktadır. Ön yüzünün, alt tarafında iki taraflı havalandırma deliklerine yer verilmiştir.

Katalogda incelenen 1 adet ahşap barutluk Tortum Alparslan Mahallesi Esra Güler Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir. Barutluğun üzerindeki motifler çizimler eşliğinde incelenmiştir. Tamamen el oyması ahşaptan yapılmış, üzeri boncuk süslemelidir. Barutlu çalışan tüfekler için kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Ahşap kabın dipten ağız kısmına kadar geometrik formlarla işlenmiştir. Ağız tıpası günümüze ulaşılmamaktadır. Gövdesi tıpkı kalp şeklini andırmakta olup dip kısma doğru daralmaktadır. Boyun kısmı uzun dardır.

Katalogda 2 adet balya Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi (Katalog No. 5) ve Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Yaşağül Bilici Evi'nde (Katalog No. 15) tespit edilmiştir. Şenyurt Mahallesi Katalog 15 de balya tahta malzemeden dikdörtgen formda Ziyaretli Mahallesi Katalog 5 deki balyadan daha büyük boyutlardadır. Her iki eserde ot kalıbı olarak kullanılmaktadır. Temini herhangi bir yerden satın alınması ile değil, ev sahibi kendi imkânlarınca kavak ağacından kesilen tahtalar ile yapıldığını söylemektedir. Model köyde bir örnekten bakılarak çoğaltılmış olduğunu ve genellikle bu araca hayvancılık yapan, evlerin üstünde meraları bulunan komşuların elinde bulunabileceğini belirtmektedir.

Katalogda incelenen 1 adet tırmık Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir. Günlük bahçede gazel süpürmekte kullanılmaktadır. Eser, tüm parçalarıyla ahşap malzemeden hazırlanıp, ağız başlığında birkaç dişinin dökülmesi hariç sağlam bir halde günümüze ulaşmaktadır. Tortum yöresinde bu ilkel alet halen kullanılmakta olduğu ancak günümüzde tırmığın baş kısmı demir veya plastik olarak yapıldığı bilgileri belirtilmiştir.

Katalogda incelenen elma alacağı Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Yaşağül Bilici Evi'nde (Katalog No. 16) tespit edilmiştir. Günümüzde plastik başlıkları ile orijinal ahşaptan hazırlanan alacaklardan esinlenip birebir aynısı yapılmaktadır. İncelenen eser herhangi bir yerden temin edilmediği ve insan gücü ile yapıldığı öğrenilmiştir. Yapım malzemeleri olarak esnek, herhangi bir darbe ile kırılmayacak sağlam ağaçlardan hazırlandığı bilgisine ulaşılmıştır. Uzun sap ve ağız başlığı bölümünü sağlam olsun diye bir demir şerit atılarak çivilenmiştir. Adı yörede elma toplamakta kullanıldığı için elma alacağı denmektedir. Kullanımının tanımı yapılmıştır.

Katalogda incelenen boyunduruk Ziyaretli Mahallesi Ziyaret Sokak No: 1, Cami Bulvarı, Halis Yağcı Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir.

Katalogda 1 adet telli dolap Tortum Kaledibi Mahallesi, 182 Numaralı Ev, Kevser Hancı Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir. Erzak koydukları bu dolaplara cam kullanmak yerine demir torla kapamaktadırlar. Orijinal hali ve yeni durumu belirtilmiştir.

Katalogda incelenen, tarımda kullanılan tebur Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal Evi'nde (Katalog No. 10) tespit edilmiştir. Teburlar harman savurmada kullanılmaktadır.

Katalogda, 6 adet sandık incelenmiştir. Bunlardan 3'ü çeyiz sandığı, 1'i el edevatlarının konulduğu kasa, diğeri 2'si ekmek sandığıdır. Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 14-15) ve Akbaba Mahallesi, Akbaba Cami Sokak. Zahire Evi'nde*(soy isim rızası bulunmadığı için alınamamıştır) (Katalog No. 1) çeyiz sandıkların form özellikleri ve süslemeleri anlatılmıştır. Ekmek sandıkları Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi'nde (Katalog No. 8) ve Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Zeynep Kızıloğlu Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir. Son olarak el edevatlarının konulduğu sandık kasa Akbaba Mahallesi, Akbaba Cami Sokak. Şeref *(Soy isim rızası bulunmadığı için alınamamıştır) Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir. Sandık kasalarda kıyafetten daha çok el edevat veya kuru bakliyatları muhafaza etmek için kullandıkları belirtilmiştir. Kırsal kesimlerde maliyet acısından en uygun ve en ilkel sandıklardandır.

Katalogda incelenen 1 adet ahşap ayna Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak, Fatma Dağ Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir.

Katalogda 4 adet rapata incelenmiştir. Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nigar Birinci Evi'nde (Katalog No. 4-5) 2 adet rapata selesi tespit edilmiştir. Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Fatma Kaya Evi'nde (Katalog No. 8-9) 2 adet rapatanın tanımları yapılmıştır.

Dikmen Mahallesi Katalog 8 deki rapata lavaş ekmeği yapımında kullanıldığını, Dikmen Mahallesi Katalog 9'daki rapata ile pide ekmeği yapımında kullanıldığı belirtilmiştir.

Katalogda incelenen yaba Kaleboynu Mahallesi Hanım Köksal Evi (Katalog No. 11) ve Aksu Mahallesi Nigar Birinci Evi'nde (Katalog No. 6) tespit edilmiştir. 1 adet dirgen Tortum Aksu Mahallesi, Deveyatağı Sokak. Nigar Birinci Evi'nde (Katalog No. 7) incelenmiştir. Eserlerin harman yerinde buğdayı taşımada kullanıldıkları belirtilmiştir.

Katalogda yün eğirmede kullanılan 2 adet teşi Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi'nde (Katalog No. 8), Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi'nde (Katalog No. 8) incelenmiştir. Yün açmada kullanılan 1 adet yün tarağı Yamankaya Mahallesi, Yamankaya Sokak. Hacer Türk Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir.

Katalogda Kaleboynu Mahallesi Muhammed Köksal'ın Evi'nde incelenen oturma ve dinlenme yeri peke (Katalog No 18), oturma yeri seki\makat (Katalog No. 19), günümüz vitrinleri niş\çiçekliğin (Katalog No. 20) tanımları verilmiştir. Katalogda ahşap kiriş yastığı Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Hanım Köksal'ın Refakatinde, Hacı İsmail Akyürek, Hakkı Akyürek, Hazıka Aydın'a Ait Evde (Katalog No. 13) tanımı görseller eşliğinde yapılmıştır.

Katalogda 3 adet çalı süpürgesi\sakkavel'in tanımları verilmiştir. Çalı süpürgeleri Tortum Samsor Köyü, Küme Evler, 54 Numaralı Ev, Cavidan Atıcıöz Evi (Katalog No. 4), Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi (Katalog No. 12) ve Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Mugume Üstün Evi'nde (Katalog No. 18) tespit edilmiş, nerelerde kullanıldığı ve nasıl hazırlandığı anlatılmıştır.

Katalogda ocakta pekmez karıştırmada kullanılan 2 adet tahta kaşık Dikmen Mahallesi, Dikmen Sokak. Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 2) ve Yukarısivri Mahallesi Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405, Hatice Altun Evi'nde (Katalog No. 2) tespit edilmiştir.

Katalogda Pehlivanlı Mahallesi, Terziler Küme Evler, Zeynep Kızıloğlu Evinin (Katalog No. 3) girişinde yer alan 1 adet ahşap askılık incelenmiştir.

Katalogda incelenen 1 adet yayık Çamlıca Mahallesi, Çam 7- Küme Evler, Canan Temel Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir. Yöre halkından edindiğimiz bilgilere göre sütten yağ yapımı için kullandıkları yayıkların yayladaki evlerinde bulunabileceği bilgilerine ulaşılmıştır. Katalog 1 de incelenen yayık bütün aparatlarıyla tahtadır. Sağlıklı bulunduğu için

tahta malzeme tercih etmektedirler. Çevirmede kullanılan kolu kayıptır. Silindir şeklideki haznesi yeşil renkle boyanmıştır. Hazne, ahşap bir ayaklığa bağlıdır.

Katalogda incelenen 2 adet tandır kapağı Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi (Katalog No. 10) ve Bağbaşı Menderes Mahallesi, Gündüz Sokak, Melek*(Soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi'nde (Katalog No. 12) tespit edilmiş ne amaçlı kullanıldığı anlatılmıştır.

Katalogda incelenen kiler\dolap Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 16) tespit edilmiştir.

Son olarak 1 adet et dövme tahtası Aşağı Serdarlı Mahallesi Aşağı Küçükdere Küme Evler, Fatma Feyyaz Evi'nde (Katalog No. 9) incelenmiştir. Ağaçtan, tek bir parça halinde kesilip, yontularak hazırlanmıştır. Doğrama tahtası ve kesme tahtası olarak da bilinmektedir.

Dokuma

Katalogda toplamda 14 adet dokuma eser incelenmiştir. Bunlar 6 adet halı yastık, 3 adet cecim, 1 adet el dokuması yolluk, 1 adet duvar halısı, 1 adet heybe, Lif, Isparta halısıdır. Konargöçer olan Türkler, gittikleri yörelerin kültürel unsurlarını benimseyerek, kendi ürettikleri sanatlarda kültür etkileşimini doğurmuşlardır. Türklerin farklı kültürlerden etkilendiğini dokumalarında görülen motif zenginliğinden de anlaşılmaktadır. Kullandıkları motifler; geometrik, bitkisel, figürler, semboller, tasvir ve yazı olarak gruplandırılmaktadır (Selçuk, Yurttaş, 2020, s. 558).

Katalogda incelenen 6 adet halı yastıktan 2'si Bahçeli Samsor Mahallesi Cavidan Atıcıöz Evi (Katalog No. 2-3), 1'i Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 14), 1'i Esendurak Mahallesi Murat Altın Işık Evi (Katalog No. 2) ve 2'si tek katalogda Yumaklı Mahallesi Mine Halis Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir.

Çalışmada Erzurum ili Tortum ilçesinde incelenen halı yastıkları, Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Rize ve Trabzon, Kars, Iğdır ve Ağrı halı yastıklarıyla benzer özelliklerinin bulunması, birbirleriyle ticaret yapmaları ve bir örneğe bağlı kaldıklarını gösterir. Tortum yöresinde tespit edilen halı yastıklarında; akrep, geometrik, çiçek (stilize), suyolu motifleri bulunmaktadır. Halı yastıkların nereden temin edildiği hakkında bilgilere ulaşmak için Erzurum Bat/Bit Pazarı Çarşısında 40 yıllık esnaflık yapan Metin Aksoy ile görüşme yapılmıştır. Tespit edilen halı yastıkların Kars, Iğdır ve Ağrı illerinden getirtildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Bahçeli Samsor Mahallesinde incelenen Katalog 2 deki halı yastığın zemin rengi kırmızıdır. Motiflerin rengi mavi, lacivert, kahverengi tonlarındadır. Yastığın renklerinde zaman içerisinde oluşan solmalar görülmektedir. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında 61x43 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek testere dişli bir şeritle sınırlandırılmıştır. Bu orta bölüm 6'gen şeklinde olup, içinde çiçek motifleri yer almaktadır. Ortada yer alan çiçeğin etrafı bir hale içindedir. Halenin dışında karşılıklı yerleştirilmiş akrep kolları bulunmaktadır. Yastığın köşelerinde yer alan pençe motifi, kahverengi, kırmızı, mavi, siyah, eflatun renklerde, bitkisel karakterli dolgularla zenginleştirilmiştir. Halı yastığın etrafı 2 şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeritler içinde bitkisel motifler sıralıdır.

Bahçeli Samsor Mahallesi Katalog 3'deki halı yastığın zemini kırmızıdır. Motiflerin rengi turuncu, eflatun, siyah, kırmızı tonlarındadır. Yastığın renklerinde zaman içerisinde oluşan solmalar görülmektedir. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında 60x40 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek bitkisel karakterli 2 şerit dallar ile sınırlandırılmıştır. Bu orta bölümün en iç kısımda geometrik desenlerde kare, sekizgenler yer almakta olup etrafı bitkisel karakterli 2 şerit dallar ile sınırlandırılmıştır. Orta bölümün iki uçunda yer alan salbekler ile son bulmaktadır. Yastığın köşeleri tıpkı Katalog 2'deki gibi eflatun, kırmızı, siyah renklerde bitkisel karakterli dolgularla zenginleştirilmiştir. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeritler içinde bitkisel motifler sıralıdır.

Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Hanım'ın Evi, Katalog 14 de yer alan halı yastığın zemini bordodur. Motiflerinin rengi sarı, beyaz, eflatun, siyah, kırmızı tonlarındadır. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında 64x43 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek kısmı, iki uçta yer alan salbekler ile son bulmaktadır. Yastığın kartujlarında sonsuzluk prensibinde uzanan dallar, çiçekler işlenmiştir. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeridin içinde işlenen motife suyolu denilmektedir.

Esendurak Mahallesi Murat Altın Işık Evi, Katalog 2 de incelenen halı yastığın zemini kırmızıdır. Motiflerinin rengi sarı, beyaz, siyah, turuncudur. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında, 60x41 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbek 8'gen şeklinde testere dişli kenar şeridi ile sınırlandırılmıştır. Ortada pıtrak motifi yer alır. Bu motifin etrafında karşılıklı duran akrep kolları bulunmaktadır. Yastığın köşeleri, beyaz, kırmızı, siyah, kırmızı renklerde, bitkisel karakterli dolgularla zenginleştirilmiştir. Köşe süslemelerinin arasına pıtrak ve tarak motifleri yerleştirilmiş. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeridin içinde işlenen motife suyolu şeridi denilmektedir.

Yumaklı Mahallesi Mine Halis Hanım'ın Evi, Katalog 1'de 2 adet halı yastık incelenmiştir. İki halı yastıkta birbirinin aynısı olduğu için tek tanımda anlatılmıştır. İncelenen halı yastıkların zemini kırmızıdır. Motiflerinin rengi sarı, mavi, borda, eflatun, beyaz, siyahtır. Mihrapsız halı yastıkları grubundadır. Yastık, dikdörtgen formlarında, 58x34 cm ölçülerinde, tek göbeklidir. Göbekte küçük bir çiçek yer almaktadır. Çiçeğin etrafı bitkisel karakterli motiflerle çevrelenerek orta bölüm tamamlanmıştır. Göbeğin iki ucunda salbekler bulunur. Yastığın kartuj bölümlerinde stilize edilmiş gül motifleri bulunmaktadır. Halı yastığın etrafı tek şerit kuşakla sonlandırılmıştır. Bu şeridin içinde küçük kır çiçeklerine yer verilmiştir.

Yukarıda tanımları yapılan halı yastıkların hepsi hemen hemen aynı ölçülerde ve aynı dönemlerde yapılmıştır. Renk tonlarıyla Adıyaman yöresi halı yastıklarına benzemektedir. Adıyaman yöresinde geleneksel halı dokumaları çok göbekli oluşlarıyla farklıdır (Yıldırım, Gürcüm, 2020, s. 1746). Adıyaman yöresi halı dokumalarında yaygın bir şekilde dodik, havdork, kurt izi, koçboynuzu, kare, pıtrak, gulik (gül, çiçek), heftdork, sandık (madalyon) ve nik (çengel) motifleri görülmektedir (Yıldırım, Gürcüm, 2020, s. 1758). Bir diğer yörelerden Malatya ilinde incelenen halı yastıklarıyla karşılaştırma yapılacak olunursa, Malatya yöresi halı yastıkları ebat bakımından daha büyük boyutlardadır (Aral, 2013, s. 11). Tortum yöresi halı yastıkları yakın çevre illerden (Kars, Ağrı, Van, Kafkas) etkilendiği ve ticaret yolları ile ulaştığı olası muhtemeldir. Ancak dokumalarda görülen etkileşim doğruda değil dolaylı olarak motiflerin biçim değişmesiyle yöreye özgü karakter kazanmasıyla sağlanmıştır (Çetin, Polat, 2019, s. 263).

Akrep motifi, Anadolu'da ve Orta Asya'da yeraltı güçlerinin veya kötülüğün sembolü olarak bilinmektedir. Ejder motifi; Anadolu'da halı ve kilimlerde görülür. Ejder motifi dokumalarda, 'S' biçiminde kıvrımlar şeklinde uzanan kuyrukları ile çift başlı halinde tasvir edilir. Başları aşağı doğru sarkık, korkunç bir yaratık şeklinde izlenmektedir. Anadolu topraklarında bu motif bolluk, bereket, sağlık, şifa anlamlarını taşımaktadır. Yılan motifi; kuvveti, ölümsüzlüğü ve dünyanın yaradılışını simgeler. Yılan motifi dokumalarda, zikzak, bulut ve ejder biçimlerinde görülmektedir. Yılan motifi dokumalarda, yaşamı simgeleyenler. Ege ve İç Anadolu bölgesinde dokunan halı yastıklarda yılan motifi, sağlığı ve kötülüğe karşı güç olarak simgelenmektedir. Yılan motifi Orta Asya Türk inanışına göre, yeryüzü ve yeraltının simgesi olmuştur. Kuş motifi; dokumalarda ayak izleri ve kanatlarıyla, bazen de olduğu gibi, stilize edilerek işlenir. Koçboynuzu motifi; Anadolu topraklarında tarih öncesi dönemlere kadar inmektedir. Koçboynuzu motifi, bereket, kahramanlık, güç ve erkeklik sembolü olarak bilinmektedir. Bu motif dokumacılık sanatının başladığı tarihten bu yana

kullanılmaktadır. Anadolu topraklarında koçboynuzu motifi, yöreden yöreye farklı isimlerde kullanılır. Boynuzlu yanış, boynuzlu, gözlü koçbaşı gibi adlarla isimlendirildiği bilinmektedir. Kazayağı motifi; cennete yükselen sembol olarak bilinmektedir. Göbek kısımlarında işlenen sekizgen madalyonlar halı yastıkların ana motif olarak bilinmektedir. Elibelinde motifi; insan figürü olarak, soyut figürlü bezemelerin en güzel örneklerinden biridir. Eli belinde motifi Anadolu'dan batı ülkelerine yayıldığı bilinmektedir. Anadolu'da bu motif, ana tanrıça olarak betimlenmektedir. Elibelinde motifi dokumaların bordür kısımlarında ve zemin süslemesinde görülmekte olup bolluk ve bereket anlamlarına gelmektedir (Selçuk, Yurttaş, 2020, ss. 560-561-562-563-564-565).

Denizli, Sivas, Kayseri yöresi halı yastıklarında sıklıkla pençe motifi kullanılmaktadır. Yozgat ili başta olmak üzere birçok illerde bulunan dokumalarda pençe motifi yayılmıştır. Yozgat halı yastıkları, iki nesil önce eski Türk motiflerine bağlı kalarak ilerlediği bilgileri bulunmaktadır (Soysaldı, 2012, s. 119).

Katalogda incelenen 3 adet cecim Serdarlı Mahallesi Fatma Feyyaz Evi (Katalog No. 13), Bağbaşı Mahallesi Kevser Aşuroğlu Evi'nde (Katalog No. 3) ve 2 adet Yumaklı Mahallesi Mine Halis Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir. Ayrıca 1 adet el dokuması yolluk Yumaklı Mahallesi, Mine Halis Evi'nde (Katalog No. 3) incelenmiştir. Tortum yöresinde incelenen cecim dokumalarında herhangi bir motif süsleme yer almamaktadır. Cecimler, sade, düz şeritler halinde, kök boyalar ile renklendirilmiş yün kılından dokunmuştur.

Cecim dokumaların göçebe tezgâhı olarak bilinen mazmanlar ile yapıldığı ve her hanenin önünde bulunduğu aktarılmıştır. Cecimlerde sıklıkla dokunan motifler dini ritüellere göre şekillenmektedir (Işıl, 2012, ss. 15-18). Tortum Mahallelerinde yer alan cecimler yolluk şeklinde tek parçadır. Yöre halkı ayrı parçalardaki cecimleri dikerek istenilen boyutlara getirdiklerini veya kestiklerini belirtmektedirler. Yozgat yöresinde dokunan cicimler ise parçalar halinde ayrı ayrı dokunarak, sonradan bir bütün haline getirildiği bilgilerine ulaşılmıştır (Işıl, 2012, s. 22). Tortum yöresinde dokuma tezgâhlarının varlığı hakkında net bilgilere ulaşılamayıp, çevre illerden getirilen cecim dokumalarını pazarlardan temin ettikleri öğrenilmiştir.

Katalogda incelenen 1 adet geleneksel duvar halısı Bağbaşı Mahallesi, Kale Sokak No. 17, Kevser Aşuroğlu Evi'nde (Katalog No. 4) tespit edilmiştir.

Katalogda 1 adet Heybe Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Behiye Yaşaroğlu Evi'nde (Katalog No. 4) incelenmiştir.

Katalogda incelenen el işlerinden 1 adet Lif, Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 12) tespit edilmiştir.

Son olarak Katalogda 1 adet çeyizlik Isparta halısı Yellitepe Mahallesi, Yellitepe Sokak. Vasfiye Şen Evi'nde (Katalog No. 9) incelenerek halının Ilıca'da çarşı içinde halı satan dükkândan temin edildiği bilgilerine ulaşılmıştır. Eskiden Isparta halıları çeyizlerin kıymetli parçasıdır. Halı desenlerinde yoğun olarak stilize edilmiş çiçek motifler yer almaktadır. Tek göbeklidir. Göbeğin içinde siyah konturla sınırlandırılmış kıvrık dallar, laleler, hatayi motifi izlenmektedir. Bu madalyonun tam merkezinde küçük katmerli penç motifi bulunmaktadır. Halının zemini kırmızı borda renktedir. Zeminin üzeri beyaz, mavi, eflatun, fuşya renk tonları hâkim. Madalyon dışında kalan bölgelerin tamamı çiçek motifleriyle kaplıdır. Desenler sonsuzluk prensibinde devam etmektedir. Kıvrık dallar, laleler, narçiçeği, rumiler izlenir. Halının bir ana, üç tali bordürü bulunmaktadır. Ana bordürün içinde penç motifleri, narçiçekleri yer alır. Tali bordürler içinde küçük bahar çiçekleri ve yapraklar bulunmaktadır. Bordürler acık mavi bir renk konturla sınırlandırılmış. Halının tamamı yün iplikle dokunmuştur. 70-80 yıllık bir geçmişi olan halının günlük kullanılmasına karşın renginde solma ve yırtılma bulunduğu bilgileri aktarılmıştır.

İşlemecilik

Katalogda toplamda 10 adet dokuma eser incelenmiştir. Bunlar 1 adet çeyizlik yorgan, 1 adet yaygı ve 1 adet küstüm, 2 adet kanaviçe, 3 adet havlu kenarı ve 1 adet nevresim kenarı, 1 adet yün döşektir.

Katalogda incelenen 1 adet çeyizlik yorgan Cihanlı Mahallesi Nigar Güney Evi'nde (Katalog No. 3) tespit edilmiştir. Yorganlar insanın ihtiyacı gereği ortaya çıkmış dünyadaki birçok kültürün farklı çeşitleriyle kullandığı örtünme eşyası olarak bilinmektedir. İncelenen yorganın içi yün dolu, kırmızı kadife bir kılıf ile kaplıdır. Kılıfın ön yüzü 3'lü sarmallı pervane deseniyle işlidir. Desen fotoğraf ve çizimler eşliğinde katalog bölümünde gösterilmiştir. Ev sahibi bu yorganı çeyize çıkacağı için Erzurum Bat Pazarı çarşısında hallaççı'lara yaptırdığını söylemektedir. Yorganın yününü kendileri temin ederek yaptırıldığı, desenini ve rengini kendilerinin seçtiği bilgilerine ulaşılmıştır. Yorgan yapımında kullanılan malzemeler; hallaç yayı, hallaç tokmağı, hallaç makinesi, çırpı ipi, özel iplikleri, özel iğneleri, yüksük, değnek (yün çubuğu) den oluşmaktadır. Malzemeyi genellikle ev sahibi temin ederek ustaya yapması için verilir. Malzemeler yün\pamuk ve astarlık kumaştan oluşur. Yorganların içine konulan malzeme iklim şartlarına göre belirlense de, yün maliyet açısından daha kolay bulunduğu için tercih edilmektedir (Ertalay, 2013, s. 23-24). Yorganların kumaşı tercihe

bağlı kadife veya satenden yapılmaktadır. Üzerine işlenen desen çeşitleri; akasya çiçeği, altıgen, altılı perke, arma, asma lale, atlas çiçeği, ayçiçeği, bahar dalı, buğday başağı, çay filizi, fiyonk ve gelin tacıdır. Yorgan yüzlerinde işlenen bu desenler, geçmişten günümüze ulusun kültürünü yansıtmaktadır. Günümüzde yorgan odaları artık revaçtan kaldırılarak yerini fabrikalara bırakmıştır. Yorgan işleme geleneği unutulmaması için Halk eğitim merkezlerinde öğretimi görülmektedir (Ertalay, 2013, s. 42-91). Çevre illerde yorgan yüzleri; Tokat, Kastamonu ve Bartın illerinde 'yazma yorgan' olarak adlandırılmaktadır. Yazma yorgan yüzlerinde genellikle bitkisel motifler kullanılmaktadır (MEB, 2013, s. 8).

Katalogda incelenen 1 adet yaygı Serdarlı Mahallesi Mihat Çakır Evi (Katalog No. 1) ve 1 adet küstüm Serdarlı Mahallesi Mihat Çakır Evi'nde (Katalog No. 2) tespit edilmiştir. Evlerde Temizliğin simgesi olarak görülen yaygı örtüler; küstüm yüzlerinde, yorganların uç kısımlarında, tereklerde, halı yastıklarda ve çeyizlik sandıkların üzerinde bolca rastlanılırdı. Günümüzde artık bu örtüler kullanılmamaktadır. Yörede geleneksel konutlarda sıklıkla rastlanmış, sadece biri kataloğa dâhil edilmiştir. Yaygı örtülerinin birçok tasarımı bulunmaktadır. Etamin kumaşları çeşitli renklerde ve desenlerde bulunabilir. Genellikle beyaz veya doğal keten rengi yaygındır, ancak renkli ve desenli olanlarda bulunmaktadır. Küstümlerde yastığın içi yün dolu, dışı saten kumaş ile kaplıdır. Satenin üzerine geçirilen beyaz kumaşın kenarları dantel işlemelidir. Kumaşın her iki uç kısmına etamin ipliği ile çiçek ve yaprak motifleri işlenir.

Katalogda incelenen 2 adet kanaviçe Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 7), ila (Katalog No. 17) tespit edilmiştir. Çeyizlerin kıymetli parçası olan kanaviçeler üzerinde çeşitli nakışlar yapılır. Tercih edilen bez genellikle keten görünümünde etuval kumaşlardır. Bu kumaşlar üzerine iğne ile muline ipliği kullanılarak işlemeler yapılır. Kumaşlar üzerine işlenen motifler güzel şekil alması için kasnakla yapılmaktadır. Evlerde yaygınlıkla konsollar üzerinde kullanılır. Her iki kanaviçede etuval kumaş üzerine muline iplikten hazırlanmıştır. Katalog 7'deki kanaviçenin ortasında iğne ile açık ve koyulu pembe tonlarında gül motifi, aynı şekilde açıklı koyulu yeşil tonlarında yapraklar yer almaktadır. Bu çiçeğin etrafı fuşya pembe iplik ile stilize edilmiş çiçekler yapraklar ile çevrilidir. Kumaş elips biçiminde, konsol masaların üzerine uyacak boyutlarda kesilerek etrafı beyaz iplikli dantelden hazırlanmıştır. Katalog 17'de yer alan kanaviçede ise, örtünün ortasında iğne ile açık ve koyulu sarı tonlarında gül motifi, aynı şekilde açıklı koyulu yeşil tonlarında dallarla uzanan yapraklar işlenmiştir. Ortada yer alan çiçeğin etrafı koyu yeşil bir ipliklerle stilize edilmiş çiçekler yapraklar yer almaktadır. Konsol üzerine veya yemek masasına uyacak boyutlarda hazırlanmıştır.

Katalogda incelenen 3 adet havlu kenarı Tortum Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde, (Katalog 8-9-10) tespit edilmiştir. El ve yüz kurulamada kullanılan havlulara eskiden peşkir denir. Pamuk veya keten bezden dokunan bu havluların iki dar ucu bordürlerle bezelidir. Günümüz pamuktan yapılmış fabrika çıkışlı el havlularından daha küçük boyutlarda yapılırdı. Genellikle üzerinde tercih edilen desenler Türk kültürünü yansıtmaktadır. Evlerde kullanılmasalar bile dekoratif amaçlı duvarlara, kapı başlarına asılır. Bu ilk örneklerden yola çıkarak teknolojinin gelişmesiyle havlular fabrikalarda daha büyük boyutlarda ve üzerinde iplikçik halinde tüylü tasarlanmıştır. Çeyizlik için tercih edilen havlularda genellikle işlenmesi kolay olsun diye kendinden desen izleri bırakılmıştır. Bu desenler üzerine işlemeler yapılır. Ayrıca kısa kenarlarına dantel veya iğne oyası kenarı işlenir.

Katalogda incelenen 1 adet nevresim kenarı Tortum Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 16) tespit edilmiştir. Yorgana estetik bir görüntü kazandıran nevresim kenarı ev tekstil ürünlerinin kıymetli parçalarından biridir. Eskiden yün yorganlarının üzerine dantel işlemeli kılıflar geçirilerek hazırlanırdı. Ayrıca sadece yorgan değil, çarşaf kenarlarına ve yastık uçlarına da danteller dokunarak takım halinde hazırlanırdı. Katalogda incelenen nevresim kenarı, saten kumaştan hazırlanan yorganın üzerinde işlenmiştir.

Katalogda 1 adet yün döşek Yumaklı Mahallesi, Mine Halis Evi'nde (Katalog No. 2) incelenmiştir.

Giyim

Katalogda toplamda 11 adet geleneksel kıyafet incelenmiştir. Bunlar 3 adet ehram, 3 çift patik, 1 adet bayan atkısı, 1 adet lastik ayakkabı, 2 adet iğne oyalı yazma ve 1 adet kenarları oyalı tülbenttir.

Katalogda incelenen 3 adet ehramdan 2'si Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi (Katalog No. 5-6) ve Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 18) tespit edilmiştir. Anadolu'nun zengin kültürel değerlerinin sergilendiği alanlardan biri de çeşitli inanç, töre, iklim, yaşam biçimi vb. etkilere göre şekillenen geleneksel giysileridir. Geleneksel kıyafetler, gelişen teknoloji ve hayat tarzları sonucu değişmiş, günümüzde artık her coğrafyada aynı tarz kıyafetler haline bürünmüştür. Ancak toplumları ve bireylerini çeşitli yönleriyle tanımada ele alınması gereken en önemli unsurun, sahip oldukları giysiler olduğu unutulmamalıdır. (Çelik, 1996, s. 7).

İncelenen ehramlar, geleneksel dokumalar arasında yer almaktadır. Eskiden ehramcılık Erzurum'da yaygın olarak görülen zanaat dalıydı. Babasının kızına aldığı kıymetli çeyiz

parçası olarak bilinen ehramlar artık günümüzde çok nadir kullanılmaktadır. Ehramı kıymetli yapan unsurlar; doğal yollardan elde edilmesi, kimyasal boyaların kullanılmaması ve tezgâhlarda elde dokunmasıdır. Ehramın ilk ortaya çıkışı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak ehramın Erzurum, Bayburt, Erzincan, Artvin, Kars illerinde yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Erzurum'da çulfa dokuyucularına yaptırıldığı bilgileri bulunmaktadır. Ehram dokutan kişi yünden eğrilen ipliğini önceden kendi hazırlar, dokunacak ehramın boyutlarını kendisi belirler. Üzerinde elle işlenen motifleri kendisi seçer (Çelik, 1996, ss.6-7). Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi'nde (Katalog No. 5) bulunan ehram kahve tonlarında, uçları püsküllüdür. Üzerine Erzurum ehramlarında yaygın kullanılan, lacivert iplikle reyhan dalları motifi işlenmiştir. Kenar şeridi olarak tetikli zincir tercih edilmiş. Ev sahibi bu ehramı kendi dokutarak satın almıştır. Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi'nde (Katalog No. 6) ehramın üzerinde krem rengi ve lacivert ipliklerle hanım feneri motifi işlenmiştir. Ev sahibi bu ehramı kendi dokutarak satın almıştır. Mareşal Cad. Alparslan Mah., İlim İnşaat Örnek Apt., Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 18) tespit edilen ehram beyaz yün iplikle dokunmuştur. Ehramın üzerine acık tonlarda krem iplikle ceviz kanadı motifi işlenmiştir. Kenar şeritlerinde 'gorda' ve aynalı kutu motifleri kullanılmıştır. Ehramda kullanılan iplikler herhangi bir makine kullanmadan elle eğirmeyle, yani bükülerek hazırlanmaktadır. Ehramın ipi ne kadar ince tutulursa o kadar kıymetli olduğu bilinmektedir (Çelik, 1996, ss.6-7). Ehramların 1850'li yıllarda dokunmaya başlayıp, 1980'li yıllara kadar kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Günümüzde artık ehramlar kullanılmadığı için ehram parçalarından; giysiler, yatak örtüleri, kadın giysileri yelekler, heybe, şal, fular, kravatlar yaparak değerlendirilmektedir (Ergüder, 2012, s. 143).

Katalogda incelenen 3 çift patik/çorap Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi (Katalog No. 7), Vişneli Mahallesi Emine Taşbaşı Evi'nde (Katalog No. 3) ve Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 11) tespit edilmiştir. Yamankaya Mahallesi Hacer Türk Evi Katalog 7 de iki çift yün çorap bileklerden uzun örülerek hazırlanmıştır. Tıpkı Adıyaman yöresi patik çorapları gibi patiklerin etrafı cengel motifiyle çevrilidir. Açık renkli çorabın ön yüzünde küpe çiçeği motifi izlenmektedir. Koyu renkli yün çorabında yüzünde aynı şekilde çiçek motifleri sıralıdır. Tortum yöresinde patik dokumaları Anadolu'da pek çok kırsal kesimde hemen hemen aynı modelde olduğu incelenmiştir. Örneğin; Karadeniz yöresinde dokunan patik çoraplarda diz kapağının altına gelecek şekilde uzunca örülerek hazırlanmaktadır. Ayrıca Karadeniz yöresinde incelenen patiklerde, erik yaprağı, burma, saç örgüsü, yıldız, çiçek, kilim, baklava ve muska motifler bolca kullanıldığı ve daha çok fildegöz motifini tercih ettikleri bilinmektedir. Tunceli yöresinde incelenen patikler daha çok düz sade

ya da motifler eklenerek dokunmaktadır. Düz dokunan patikleri günlük, dışarlık olan patikleri ise renkli ve desenli dokunduğu bilgilerine ulaşılmıştır. Tunceli yöresinde erkekler gallik diye adlandırdıkları kalın çoraplar giymektedirler. Dizlerine kadar uzanan çoraplara dizleme, ayak bileğinden baldıra kadar uzanan çoraplara ise konçlu diye adlandırmaktadırlar (Işıl, 2012, s. 77). Vişneli Mahallesi Emine Taşbaşı Evi'nde bulunan Katalog 3'deki çorap ayak bileklerine kadar dokunmuş. Üzerinde koçboynuzu motifleri bulunmaktadır. Koçboynuzu motifi Adıyaman yöresi patiklerinde de sıklıkla kullanıldığı ve benzer özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Tortum Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Bey'in Evi, Katalog 11'de 3 çift patiğin tanımları yapılmıştır. Siyah iplikle dokunan patik düz sadedir. Açık pembe iplikle dokunan patiğin tabanında balıksırtı motifi, yüz kısmında çiçek motifleri görülmektedir. Eflatun iplikle örülen patikte ise burun kısmına renkli ipliklerle çiçek motifleri kullanılmıştır.

Katalogda incelenen 1 adet kara lastik ayakkabı Yukarı Sivri Mahallesi Hatice Altun Evi'nde (Katalog No. 1) tespit edilmiştir. Ayakkabılar geçmişten bu yana giyimde önemli bir yere sahiptir. Eskiden Orta Asya Türkleri izlik adında ayakkabılar giyerlermiş. Türkistan'da yapılan araştırmalarda Hunlara ait olan ölülerin deriden yapılmış ayakkabı giydikleri incelenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Türklerin Anadolu topraklarına yerleşmeden öncede ayakkabı kültürüne sahip oldukları bilgilerine ulaşılmaktadır. İlerleyen zamanlarda değişen yaşam koşulları ve ihtiyacın artması ile ayakkabıcılık mesleği büyümüştür. Osmanlı zamanında ayakkabıcılar ayakkabıları kullandıkları malzemeye göre adlandırmışlardır. Örneğin; başmak, çizme, galoş, mest, kundura, nalın, sandal gibi adlar vermişlerdir (Parlakpınar, 2013, s. 140). 1945'li yıllarda Tortum köylerinde kara lastik ayakkabılar çok yaygın olarak kullanılmaktaydı. Çevre illerden Artvin yöresinde lastik ayakkabılar cızlavat adıyla kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Bu ayakkabılar çiftçilikle uğraşan halk için kullanım acısından kolaylık sağlamaktadır. Günümüzde ne kadar beğenilerek bakılmasa da o zamanlar maddi gücü kuvvetli olanlar alabilmekteydi. Birçok farklı renklerde çeşitleri bulunmaktadır. Şuan günümüzde bu ayakkabılar çok tercih edilmemekte olup yerini plastik kapalı terlik almaktadır (Toraman, 2023, s. 310).

Katalogda incelenen 2 adet iğne oyalı yazma Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 14-15) ve 1 adet tülbent Alparslan Mahallesi Ali Bektaş Evi'nde (Katalog No. 13) tespit edilmiştir. İğne oyalı yazmalar Anadolu'da tüm yöresinde aynı malzeme ve tekniklerde hazırlanmaktadır. Yazmacılığın, ilk M.Ö.700'lü yıllarda ortaya çıktığı bilgileri bulunmaktadır. Yazmalar, Osmanlı zamanında Tokat ilinde yapılır, ticaret yollarıyla çevre illere satıldığı bilgileri yer almaktadır (Aydın, 2017, s. 248). Tortum yöresinde kadınlar yazmaları atkı veya ehramlarının altından, başlarına bağlayarak kullanmaktadırlar. Süslenme

amaçlı kullanılan yazmalarda ayrıca kadınların sözcüklerle ifade edemediği duygularını oyalara dökmek isteyişleri yazmaların etrafında motifler kullanma fikrini doğurmuştur. Örneğin; âşık genç kızlar yazmalarında sümbül motifini, gelinler gül oyası motifini, kocası gurbette olan kadınlar yabangülü motifli yazma kullandıkları bilinmektedir (Gökdoğan, 2013, ss. 38-39-40).

Değirmen Taşı

Katalogda toplamda 4 adet değirmen taşı incelenmiştir. Bunlar Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi (Katalog No. 9), Bağbaşı (Haho) Mahallesi Melek*(soy isim rızası olmadığı için alınamamıştır) Evi'nde (Katalog No. 9), Dikmen Mahallesi Zilif Güngör Evi'nde (Katalog No. 3) ve Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Destegül Göksal Refakatinde incelenen Değirmen Evi (Katalog No. 16) tespit edilmiştir. Değirmen taşları silindir formunda iki taştan meydana gelir. Ortaları yuvarlak şeklinde boş bırakılan bu taşlar üst üste konulur ve üstteki bir kol yardımıyla çevrilir. İki taş arasındaki tahıl böylelikle öğütülüp un haline getirilmektedir. El değirmenleri 1970'li yıllara kadar kullanılmıştır. Değirmenler kültür tarihi açısından köklü bir geçmişe sahiptirler. Tarımda ihtiyaç duyulan önemli gereçler arasında yer almaktadırlar. Tarih öncesi çağlardan bu zamana kadar, 5 ayrı çeşidiyle bilinmektedir. Bunlar; el değirmeni, hayvan gücü kullanarak işlenen değirmenler, su gücü ile çalışan değirmenler, yel değirmenleri ve motor gücü kullanarak çalışanlardır (Özmen, 1989, s. 464).

Şenyurt Mahallesi Ayşe Bilici Evi'nde bulunan ve Katalog No. 9'da incelenen değirmen taşı, günümüzde evin bahçesinde dekor amaçlı kullanılmaktadır. Değirmen taşında, çevirmek için kullanılan kol bulunmamaktadır. Bağbaşı (Haho) Mahallesi Melek Hanım'ın Evi Katalog No. 9'da bulunan değirmen taşı, tam bir bütün halinde, alt-üst aparatıyla günümüze ulaşmıştır. Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evler, Katalog 16 da tespit edilen değirmen evi, mahallede birkaç evle ortak kullanılmaktadır. Değirmenin günümüzde de halen mısır öğütmede kullanılmaktadır. Dikmen Mahallesi Zilif Güngör Hanım'ın Evinde bulunan Katalog 3'deki değirmen, tıpkı Bağbaşı Katalog 9'da ki gibi tüm aparatları bulunmaktadır. Ev sahibi bu değirmenin tuz taşından olduğunu belirtmiştir. Tortum Mahallelerinde su değirmenleri yok denecek kadar azdır. Su değirmenleri yoğun olarak Karadeniz bölgesinde rastlanmaktadır. Dik yamaçları sayesinde Rize ilinde su değirmenleri bolca görülmektedir. Karadeniz yöresinde el değirmenlerinin bölümlerine; kalduracak\indurecek, modyeli, çaççaka, taktaka, kanat, unluk olarak adlandırmaktadırlar. Ayrıca mısır yarması hazırlamak için kullandıkları değirmenlere 'şeromil' denmektedir (Öztürk, 2017).

Toprak Kaplar

Katalogda 1 adet güveç ve 3 adet küp olmak üzere toplam 4 adet toprak kap incelenmiştir. Bunlardan 1 adet güveç Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Kadriye Köksal Evi'nde (Katalog No. 1), 3 adet küp Cihanlı Mahallesi Celal Altunkaynak Evi (Katalog No. 1-2) ve Aksu Mahallesi Nihal Birinci Evi'nde (Katalog No. 2) tespit edilmiştir.

Kaleboynu Mahallesi Kadriye Köksal Evi'nde incelenen güvecin günümüzde yem kabı olarak kullandığını belirtmektedir. Güveç kaplar birçok yörede farklı adlarda kullanılmaktadır. Çevre illerden Ordu, Samsun ve Amasya'da güveçlere cap, Gümüşhane yöresinde zap, Giresun yöresinde çanah ve Ordu, Trabzon, Gümüşhane'de çenek denilmektedir (Öztürk, 2017).

Cihanlı Mahallesi Celal Altunkaynak Bey'in Evi'nde tespit edilen küpler Katalog 1 ve 2 başlıkları altında incelenmişlerdir. Katalog 1'de yer alan küp, 76 cm boylarında, 22 cm ağız çapındadır. Şişman karınlı, dip kısımdan yukarı doğru genişleyip daralan formdadır. Renginde bozulmalar görülen küpün ağız kısmında darbeler sonucu oluşmuş tahripler bulunmaktadır. Eskiden içine peynir koymada kullandığını söyleyen ev sahibi, artık günümüzde evin ardiyesinde aksesuar amaçlı kullandığını belirtmiştir. Katalog 2'de incelenen küp, Katalog 1'le aynı formdadır. Şişman karınlı, dip kısımdan yukarı doğru genişleyip daralan bir formdadır. Ağız kısmında iki taraflı kulplara yer verilmiştir. Küpün renginde bozulmalar görülür. Katalog 1 ve 2'deki küpler aynı konutta incelenmiştir. Her iki küpte de yaklaşık 200 yıllıktır. Aksu Mahallesi Nihal Birinci Hanım'ın Evi, Katalog 2'de yer alan küpün tanımı çizimler eşliğinde anlatılmıştır. Cihanlı Mahallesi Katalog 1 ve 2 de yer alan küplerden farklı özelliklerdedir. Ağız bölümünde ve boyun kısmında süslemeler bulunmaktadır. Göbek kuşağında paralel çizgiler içerisine tarak veya tetik diye adlandırılan desenlere yer verilmiş. Boyun bölümüne de aynı desen kullanılmış. Boyun kısmı dar, ağzı geniştir. Ağız kısmında iki kademeli pırpır şekli verilmiş. 200 yıllık olan küp cilasızdır. Zamanında kuyruk yağı kullanılarak yapıldığı öğrenilmiştir. Su kesintisinin sıklıkla yaşandığı sıralarda, içine su konulduğu, günümüzde ise dekor amaçlı kullanıldığı belirtilmiştir. Bu tip küpler; Artvin, Gümüşhane, Erzincan ve Sivas illerinden ticaret yollarıyla temin edildiği bilgileri bulunmaktadır. Karadeniz bölgesinde bu küplere Trabzon halkı 'papiça', 'çamur testi' demektedirler. Tek ortak yönleri aynı amaçlı kullanılmalarıdır (Öztürk, 2017).

Madeni eserler, ahşap eserler, dokuma, işleme, giyim, değirmen taşı ve toprak kaplar başlığı altında sıralayamadığımız ayrıca toplamda 6 eser katalogda yer verilmiştir. Bunlar taş ocak, kurun, kösüre taşı, su kabağı, üzerlik ve tandırdır.

Katalogda taş ocak Bağbaşı Mahallesi, Kale Sokak No. 17, Kevser Aşuroğlu Evi'nde (Katalog No. 5), kurun Kaleboynu Mahallesi, Ağa Küme Evleri, Muhammed Köksal'ın Evi'nde (Katalog No. 17), 2 adet su kabağı Vişneli Mahallesi, Vişneli Sokak. Emine Taşbaşı Evi (Katalog No. 1-2), 1 adet üzerlik Yukarısivri Mahallesi Yukarı Sivri Merkez Sokak No: 405 Arzu Çandar Evi'nde (Katalog No. 3) ve 1 adet tandır Tortum Şenyurt, Yavuzlar Mahallesi, Gönül Totik Evi'nde (Katalog No. 24) tespit edilmiştir.

SONUÇ

"Tortum Geleneksel Konut Mimarisinde Etnografik Eserler" adlı çalışmada Tortum İlçesine ait geleneksel konut mimarisinde toplam 171 adet etnografik eser incelenmiştir. Bu eserler kendi içerisinde malzemelerine göre Madeni eserler, ahşap eserler, dokuma eserler, işlemecilik eserleri, giyim, değirmen taşı ve toprak kaplar olarak alt başlıklarla değerlendirilmiştir.

3 adet güğüm, 2 adet kazan, 2 adet soba kazanı, 5 adet lenger, 1 adet ibrik, 1 adet tava, 2 adet kulplu tas, 3 adet eğiş, 2 adet hetirçek, 3 adet bakraç, 1 adet sitil, 1 adet bakır kevgir, 2 adet gaz lambası, 1 adet fenerlik, 1 adet lüks lambası, 5 adet teşt (çamaşır yıkama, pekmez kaynatma, hamur yoğurma, bulaşık yıkama, un kabı), 1 adet sahan, 1 adet süt makinesi, 1 adet gelberi, 1 adet düdüklü tencere, 1 adet bakır tepsi, 1 adet tırpan 1 adet serpuş, 1 adet bel\faraş, 1 adet terazi, 1 adet kolonya şişesi, 1 adet barutluk kabı ve 1 adet guşgana olmak üzere toplamda 47 adet madeni eser incelenmiştir.

3 adet dut sıkma tahtası (biri taştan, sal teknesidir), 2 adet gotmin, 1'er adet müsürlük ve galo, 4 adet hunca, 4 adet kalbur, 5 adet sepet, 6 adet terek, 3 adet kağnı arabası tekerleri, 1 adet öküz arabası, 2 adet gem tahtası, 3 adet kaşıklık, 1 adet un ambarı, 1 adet antika barutluk, 2 adet balya, 1 adet tahta tırmık, 1 adet elma alacağı, 1 adet boyunduruk, 1 adet telli dolap, 1 adet tebur, 6 adet sandık, 1 adet antika ayna, 4 adet rapata, 1 adet yaba ve 1 adet dirgen, 2 adet teşi, ve 1 adet yün tarağı, peke, seki, niş\çiçeklik, ahşap kiriş yastık, 3 adet çalı süpürgesi\sakkavel, 2 adet tahta kaşık\pekmez kaşığı, askı, yayık, 2 adet tandır kapağı, kiler\dolap ve et dövme tahtası olmak üzere toplamda 74 adet eser incelenmiştir.

6 adet halı yastık, 4 adet cecim, 1 adet duvar halısı, 1 adet heybe, 1 adet Lif ve Isparta halısı olmak üzere toplamda 14 adet dokuma eser incelenmiştir.

Katalogda toplamda 9 adet dokuma eser incelenmiştir. Bunlar 1 adet çeyizlik yorgan, 1 adet yaygı ve 1 adet küstüm, 2 adet kanaviçe, 2 adet havlu kenarı ve 1 adet nevresim kenarı, yün döşektir.

1 adet çeyizlik yorgan, 1 adet yaygı ve 1 adet küstüm, 2 adet kanaviçe, 2 adet havlu kenarı ve 1 adet nevresim kenarı ve 1 et yün döşek olmak üzere işlemecilik başlığı altında toplamda 9 adet eser incelenmiştir.

Giyim başlığı altında

3 adet ehram, 3 çift patik, 1 adet bayan atkısı, 1 adet lastik ayakkabı, 2 adet iğne oyalı yazma ve 1 adet kenarları oyalı tülbent olmak üzere toplamda 11 adet eser incelenmiştir.

Katalogda toplamda 4 adet değirmen taşı incelenmiştir.

1 adet güveç ve 3 adet küp olmak üzere toplamda 4 adet toprak kap incelenmiştir.

Katalog bölümünde mahallelerin genel bilgileri, incelenen eserler tanıtılmadan önce kısaca değinilmiştir. Tortum ve köylerinde arazi gezisinde incelenen ve katalog bölümüne dâhil edilen, mahalleler ziyaret edilerek, her bir köyün birkaç hanesi gezilip, geçmişte kullanılmakta olan gereçler tarihsel açıdan incelenip tanımları kaleme alınmıştır. İncelenmekte olan eserlerin kimisi yakın tarihli olup, kimisi 200 yıllık kadar bir geçmişi bulunmaktadır. İncelenen eserlerin çizimleri yapılarak detaylı görsel sunum hazırlanılmıştır.

KAYNAKÇA

Akbulut, A. (2011). Ana hatlarıyla Türkiye- Erzurum- Tortum Tüm yönleriyle kuşburnu diyarı tipili köyü, Kültür Yardımlaşma Derneği, 1.

Akpınarlı, F. (2022). Doğu Anadolu bölgesi geleneksel çorap örücülüğünde motif özellikleri, Hars Akademi, 5, Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı, 17-25, DOI: 0000-0001-9073-059X.

Aktoprak, S. (2024). Erzurum Kuzey ilçelerinde bulunan geleneksel evler, [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Alkaç, P.(2022). Geleneksel duvar halılarının resimlerde yorumlanması, (Tez No. 776288) [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Aral, S. (2013). Malatya yastık halıları, Arış Sanat Tarihi Dergisi, (9), 4-11, DOI: 10.34242/akmbaris.2019.46

Aydın, N. (2017). Trabzon'da son yazmacı aileler ve yapmacılığın yaşatılmasında örnek bir model: Karadeniz teknik üniversitesi yazma baskı atölyesi, (23), 2019-230.

Buğrul, H., (2018). Artvin, Hopa Etnografya Müzesi Bahçesinde Sergilenen Eserler Üzerine Bir Çalışma. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10(9), 573-591.

Bozyiğit, A. (1991). Kağnı, Milli Folklor Dergisi, 2(9), Tunaselenge.pdf https://isamveri.org/pdfdrg/D02414/1991_9/1991_9_SELENGET.pdf

Biçici, H. K. (2022). Öykam'da (Ödemiş yurt ve kent arşivleri müzesi) bulunan barutluklar ve barut ölçerler üzerine. Tansü, Y., Çerkezoğlu, S (Ed.), Tarihi Araştırmalar II. (ss. 189-214). Bozok Üniversitesi.

Çalış, E. (2016). Diyarbakır Müzesi'nde bulunan etnografik madeni takılar, (Tez No. 445749) [Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Çayan, S. (2017). Hatay ilinde bezemeli çeyiz sandıkları, 1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmalar Sempozyumu Bildiri Kitabı, 1. Basım, ISBN: 978-605-320-806-8

Çelik, A. (1996). Erzurum'da kadın giyiminin tarihi süreci içinde ehram ve dokumacılığı, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 0(3), Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/2565/33027

Çetin, Y. (2011). Ağrı Yöresi Halı Yastıkları. Sanat Dergisi, 0(*17*), 61-69.

Çetin, Y. Polat, Y. (2019). Geleneksel Iğdır düğümlü dokumalarının teknik, renk, motif ve kompozisyon özellikleri, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (19), 233-266.

Dinçer, H. & Ülger, P. (1970). Yerli ve Yabancı Menşeli Tırpanların İş Başarıları Üzerinde Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(2), Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunizfd/issue/2927/40515

Doğan, M. E., (2017). Geleneksel Kemah evlerinde tandır kültürü ve pişirme-saklama kapları, (Tez No. 505566) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Eğilmez, S. (2012). Erzurum kuruluşundan Osmanlı fethine kadar, 1. Baskı.

Ertalay, Z. S. (2013). Türklerde geleneksel yorgancılık sanatı ve günümüzde İstanbul'da ki durumu, (Tez No. 348238) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Erman, O., Gören, F., (2022). Konut kültür ilişkisi bağlamında Gaziantep geleneksel konutunda üretimin mekâna yansıması, Milli Folklor Dergisi, 17(135), 173-189. ORCID ID: 0000-0002-4732-5975

Erçetin, S., (2020). Gelenekse Urfa evlerinden çıkma. Akdeniz Sanat, 14(26), 151-168.

Ergüder, A. (2012). Erzurum ve Bayburt ehramları, Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyum bildirisi.

Fişne, A., Duman, A., Özkırım, A., Tüfekçioğlu, A., Bilgin, A., Kayış, C., Eryılmaz, Ç., & Çifçi, E., Sangu, E., Tilki F., Demirhan, G., Yolcubal, İ., Hacıkamiloğlu, İ., Çömlekçi, İ., & Çilli, M., Dinç, Bakırcı, M., Tüfekçioğlu, M., Kartal, O, Eminağaoğlu, Ö., Aslantaş, R., Ağraş, S., & Eminağaoğlu, Z., (2015). Yusufeli barajının ilçeye etkileri, Yusufeli Belediyesi Yayınları Birinci Baskı.

Fındıkoğlu, Z. F. (1963). Tortum tarihi'ne kısa bir bakış",Tortum hakkında tarihî, iktisadî ve içtimaî araştırmalar, (50), 3-14.

Geyik, G., Kındığılı, M., Köşklü, Z., Okuyucu, D., Özkan, H., Şerife, T., &Yurttaş, H. (2008). Yolların, suların ve sanatın buluştuğu şehir Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınevi.

Görgünay, N. (1973). Erzurum merkez İlçesi ile civar köylerinde kadın giyimi üzerinde araştırmalar, Atatürk Üniversitesi Yayınlar No.148.

Gökdoğan, N. (2013). Isparta kadınının gönül dili, gül oyaları ve yapımı, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 0(1), 37-41.

Gül, Y. (2022). Etnografya bilimi ışığında Kemaliye'de bulunan etnografik eser örnekleri (Tez No. 742420) [Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi-Erzincan]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Gündoğdu, H. (2010). Genel özellikleriyle Erzurum evleri, Güzel Sanatlar Endüstrisi Dergisi, (37), 27-37.

Işıl, Y. (2012). Tunceli el sanatları, TC. Tunceli Valiliği, Geçmişten Geleceğe Tunceli Projesi.

Kardeş, M. (1963), Tortum hakkında tarihi, iktisadi, içtimai araştırmalar, Totum Kalkınma Derneği.

Kabanlı, G. (2022). Coğrafi şartların kırsal meskenler üzerine etkisine bir örnek: Şenyurt (Tortum), Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi, 1(1), 30-47.

Kaya, G, K. (2010). Geleneksel kapı halka ve tokmakları: Safranbolu, Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (6), ss. 341-369, (1123437) https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1123437

Karpuz, E. (2002). Anadolu mutfaklarında kullanılan bakır kaplar ve Osmanlı dönemi örnekleri, Türkler, 12.

Kayserili, A. (2011). Erzurum şehrinin kültürel coğrafyası (Tez No. 304070) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Karpuz, H. (2015). Arkeoloji sanat tarihi ve el sanatlarında araştırma teknikleri, S.Ü Basımevi.

Karpuz, H. (1984). Türk İslam mesken mimarisin de Erzurum evleri, Kültür ve Turizm bakanlığı yayınları.

Karataş, Y. (2018). I. Dünya Savaşı'nda Erzurum vilayetinin demografisine dair tespitler. Curr Res Soc Sci, 4(2), 48-59. doi: 10.30613/curesosc.389964

Kıyıcı, F. (2021). Demokrat parti dönemi (1950-1960) Erzurum kamu yatırımlarına bir örnek: Tortum hidroelektrik santrali, 0(15), 51-71, DOI: 10.33404/anasay.878094

Koday, S. Erhan, K. (2009) Tortum çayı vadisinde yer alan belediye örgütlü yerleşmeler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 13 (2), 47-66. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2824/38127

Konyalı, İ. H. (1960). Abideleri ve kitabeleri ile Erzurum tarihi, Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği yayınları, 0(2).

Konukçu, E. (2010). Sınırdaki Erzurum. Atatürk Dergisi, 1(6).

Koşay, H., Z. (1984). Erzurum ve çevresinin dip tarihi, Türk Kültürü Araştırma Endüstrisi.

Köşklü, Z. (2005). Eski Erzurum Mutfağında tandır: Yapılışı, kullanımı ve Doğu Anadolu'da ki yeri üzerine, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 5(2), 155-177. https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869711.pdf

Köşklü, Z., Fındık, N. Ö. (2021). Erzurum kırsalında tandır kültürü ve tandır ekmeği, Milli Folklor Dergisi, 17(132), 262-285, (1847326) https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor/issue/66376/958686

Köşklü, Z. (2005). Geçmişten günümüze Erzurum'da bakırcılık ve bakır kaplar, Sanat Dergisi, 0 (8) , 107-120 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/2596/33393

Küçükyıldız, İ. (2020).Tarihi ve arkeolojik veriler ışığında eski çağda Tortum, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (64), 399-439.

Muşkara, Ü. (2017). Kırsal ölçekte geleneksel konut mimarisinin korunması: Özgünlük, SEFAD, 0 (37), 437-448, ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4709-8821

Orhan, F., Zaman, S., & Çavuş, A. (2019). Artvin ilindeki geleneksel kırsal mesken mimarisine bir örnek: ahşap yığma evler. *İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 420-430). İstanbul Üniversitesi.

Oğuz, G., Halifeoğlu, F., Geleneksel Diyarbakır Evlerinde yapım tekniği ve malzemede koruma sorunları. 8(2), 345–358

Önal, R. Ç. (2023). Geleneksel konut mimarisinde iklim ve topoğrafyaya bağlı farklılıkların Erzurum İli Kuzey İlçeleri üzerinden değerlendirilmesi ODÜSOBİAD 13 (1), / 333-352, Doi: 10.48146/odusobiad.1242549

Özger, Y. (2006). XIX. yüzyılda Tortum'un nüfus durumu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2) , 113-128. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2818/37959

Özyalvaç, Ş., P. (2015).İstanbul konut mimarisinde lüks ve konfor (18. yüzyıl) (406557) [Doktora Tezi- İstanbul]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Özkan, H. (2013). Haho Manastırı, Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Özkan, H. (2013). Geleneksel Erzurum Evlerinde Kırlangıç Örtünün Kuruluşu ve Son Kırlangıç Örtü Ustası Sırrı Alacakanat. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi (28), 19-37.

Özkan, H. (2017). Sanat tarihine giriş ders kitabı. 0 (1) 152-153.

Özalp, M., Korkut, D. (2008). Kahramanmaraş çeyiz sandığı oyma motiflerinin incelenmesi. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 4(1-2), 17-25.

Özmen, M. (1989). Hatay-Erzin'de ve genel olarak Anadolu'da değirmen ve değirmencilikle ilgili kelimeler, Erdem, 5(14), 463-502. DOI: 692798

Ün, H. İ. (2019), Erzurum Tortum İlçesinde bulunan mimari eserler, (Tez No. 583111), [Yüksek Lisans Tezi , Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Parlakpınar, M. (2013). Derleme sözcüğünde ayakkabıcılıkla ilgili söz varlığı, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), ISSN: 2147-7655

Sarı, Y., Kayserili, A., (2021). Geleneksel Gümüşhane meskenlerinin kültürel coğrafya analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7/2, 185-207. https://doi.org/10.31463/aicusbed.979155

Sağlam, T., Yurttaş, H. (2020). Geleneksel Erzurum evlerinin istatistiki veri analizi, Türkiye Araştırmaları Endüstrisi Dergisi, (67), 405-442.

Selçuk, K. (2022).Hasır dokumacılığı (Artvin ve Gümüşhane'den iki örnek). Ankara Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi VII (ss. 886-896). Atatürk Üniversitesi.

Soysaldı, A. (2008). Eski Erzurum evlerinde sergilenen yöreye ait etnoğrafik eserler koleksiyonu,

Soysaldı, A. (2012). Yozgat halı yastıkları, (7), 112-121, Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Sempozyumu, DOI: https://dx.doi.org/10.34242/akmbaris.2019.33

Söylemez, H. (2022). Erzurum İli Tortum İlçesi ve çevresinde yer alan geleneksel kırlangıç kubbeli evler (Tez No. 769778) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Sümbüllü, Y., Yaman, E. (2023). Çam başı mutfak kültüründeki araç gereçlerin işlevsel açıdan incelenmesi, Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, (3)2, 377-393, DOI: 10.59902.

Şahin, K. (2012). Üzerlik bitkisinin Türk halk kültürü ve sanatı açısından incelenmesi (Tez No. 328710) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi- Erzurum]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Şahin, A. (2016). Türk çadırı üzerine, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (16) 25-39.

Şen, N. (2015). Tortum havzasının doğal ve beşeri turizm çekicilikleri (Tez No. 397634) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

TC. Milli Eğitim Bakanlığı, (2013). El sanatları teknolojisi, yorgan desenleri, 1-129.

Toraman, Ö. (2023). 1835 Tarihli nüfus defterlerine göre Tortum kazası, İdeal Kültür Yayıncılık.

Turgut, N. (2018). XIX. yüzyılda Karadeniz bölgesi ölçeğinde tenvirat araçlarının sosyal ve mali işlevleri (Tez No. 522679) [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz MayısÜniversitesi-Samsun]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Üstün, B. (2018). Türk evi mekan kurgusundaki pragmatik yapıların tarımsal bütünlüğü, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 15(6), 187-207.

Yeşil, E., Bayraktar, M., (2022). Bafra arkeoloji ve etnografya müzesinde bulunan ibrik ve güğümler, Sanat Tarihi Dergisi, 31(1), 209-241, DOI: https://doi.org/10.29135/std.979643

Yurttaş, H., Özkan, H., Köşklü, Z., Tali, Ş., Okuyucu, D., Geyik, G.&Kındığılı, M. (2024). Tarihive kültürel varlıklarıyla Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.

Yıldırım, Gürcüm, (2020). Adıyaman ilinde kullanılan halı yastıkların renk, motif ve kompozisyon özellikleri, İdil, (75), 1746–1760. DOİ: 10.7816/idil-09-75-09

Yıldız, İ. (2017). Erzurum'un Kuzey İlçelerinde tarihi ve arkeolojik veriler (Tortum-Uzundere), (Tez No. 459773) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi- Erzurum]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Yıldız, İ. (2017). Tortum Çayı Havzasının Tarihi Coğrafyası. Anasay 0(1), 197-221.

YILDIRMIŞ, F. (2016) "Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri",MaviAtlas, (7), 36-54, DOI: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/282825

Zaman, M. (2018). Doğu Karadeniz bölümü sahil yöresinde ki kırsal yerleşmeler ve özellikleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1), 323-346. DOİ: 455981.

KAYNAK KİŞİLER

K.K. Ferdane Beşik, Kaleboynu Mahallesi, Ev Hanımı. Görüşme Tarihi: 2023.

K.K. Hakem Akgül, Erzurum, Paşabey Konağı, Ev Sahibi. Görüşme Tarihi: 2023.

K.K. Kevser Hancı, Kaleboynu Mahallesi, Ev Hanımı. Görüşme Tarihi: 2023.

K.K. Mugume Üstün, Şenyurt Mahallesi, Ev Hanımı. Görüşme Tarihi: 2023.

K.K. Fikret Aydınlı, Esendurak Mahallesi, Demirci, Görüşme Tarihi: 2023.

İNTERNET KAYNAKÇASI

Ceren, M. (2015). Anadolu Konut Mimarlığı [Çevrimiçi forum gönderisi]. Slideplayer. https://slideplayer.biz.tr/slide/3282389/#google_vignette

Haktanıyan, E. (2019). Bin Yıllık Türk Çadırı Kümbetler [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/bin-yillik-turk-cadiri-kumbetler-/1504890

Haritatr, (2011-2023). Bahçeli-mahallesi- haritası [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/bahceli-mahallesi-haritasi-m4518

Haritane, (2015-2023). Kaledibi-mahallesi-haritası [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://haritane.com/tortum-kaledibi-mahallesi-haritasi-419683/

Haritatr, (2011-2023). Çamlıca-mahallesi-haritası [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/camlica-mahallesi-haritasi-m451a#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). bagbasi-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/bagbasi-haritasi-e55c#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). pehlivanli-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/pehlivanli-haritasi-e55b#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). cihanlı-koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/cihanli-koyu-haritasi-m4543#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). aksu-koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/aksu-koyu-haritasi-m4520

Haritatr, (2011-2023). Yukarısivri-koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/yukarisivri-koyu-haritasi-m452a#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). kaleboynu-koyu-haritası [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/kaleboynu-koyu-haritasi-m4549

Haritatr, (2011-2023). dikmen- koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/dikmen-koyu-haritasi-m4547#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). yaman-koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/yamankaya-koyu-haritasi-m4529

Haritatr, (2011-2023). akbaba-koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/akbaba-koyu-haritasi-m451e#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). asagıkatikli-koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/asagikatikli-koyu-haritasi-m4542#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). esendurak-koyu-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/esendurak-koyu-haritasi-m4534

Haritatr, (2011-2023). serdarlı-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/serdarli-haritasi-e55d

Haritatr, (2011-2023). sogutlu-mah-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/sogutlu-mah-haritasi-m4516#google_vignette

Haritatr, (2011-2023). ziyaretli-mahallesi-haritasi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/ziyaretli-koyu-haritasi-m4541

Haritatr, (2011-2023). visneli-koyu-haritası [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/visneli-koyu-haritasi-m453e

Haritatr, (2011-2023). yumaklı-koyu-haritası [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.haritatr.com/yumakli-koyu-haritasi-m4528#google_vignette

TUİK, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.tuik.gov.tr/

Ozhanozturk, (2017). Sepet-cesitleri [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://ozhanozturk.com/2017/08/29/sepet-cesitleri/

Ozhanozturk, (2017). karadeniz-bolgesinde-kullanilan-kap-kacak-isimleri [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://ozhanozturk.com/2017/08/29/karadeniz-bolgesinde-kullanilan-kap-kacak-isimleri/

Ozhanozturk, (2017). degirmen-terminolojisi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://ozhanozturk.com/2017/08/29/degirmen-terminolojisi/

İletişim Başkanlığı, (2021). erzurumun-uzundere-ilcesinde-bulunan-ambarlar-tarihi-yasatiyor [Çevrimiçi forum gönderisi].

https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/erzurumun-uzundere-ilcesinde-bulunan-ambarlar-tarihi-yasatiyor

Koç, S. (2024). Unutulmuş Sanatlar, Dev Sanat Ansiklopedisi [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.unutulmussanatlar.com/2012/12/heybe-heybecilik_72.html?m=1

Zengin, M. (2013). turkiye/gumushane/gezilecekyer/gumushane-konaklari [Çevrimiçi forum gönderisi]. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gumushane/gezilecekyer/gumushane-konaklari

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Hayrunnisa BİLİCİ

Doğum Yeri:

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi:

Yüksek Lisans Öğrenimi:

Bildiği Yabancı Diller:

Bilimsel Faaliyetleri:

Tarih: